

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1920.

Första kammaren.

Nr 4.

Lördagen den 17 januari, e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 8 e. m.

Justerades protokollsutdrag för det på förmiddagen hållna sammanträdet ävensom protokollen för den 13, 14, 15 och 16 innevarande månad.

Fortsattes överläggningen angående Kungl. Maj:ts propositioner nr 1 och 2.

*Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Herr Cla son: Herr greve och talman, mina herrar! Jag har egentligen begärt ordet för att vid denna debatt om allmänna frågor rörande rikets styrelse framställa ett önskemål och göra ett par spörsmål. Innan jag går in därpå, tillåter jag mig dock att replikera herr finansministern, då han i förmiddags ville göra gällande, att han icke kunde tänka på att ifrågasätta tullförhöjningar eller importregleringar, därför att dithörande frågor hänvisats till en tullkommitté. Jag lämnar nu därhän, om verkligen den fråga, varom vi nu tala, i den form varom är här fråga, blivit hänvisad till kommittén, men även om så vore, kan jag icke finna den ståndpunkten på något sätt tillfredsställande. Ve leva ju i en tid, då vi med hänsyn till statens finanser närma oss gränsen av bristning, då vår handelsbalans ingiver de allvarligaste farhågor, och då vi översvämmas av importerade lyxartiklar, medan å andra sidan vår export är hindrad i flera hänseenden. Såvitt jag förstår, skulle alla dessa omständigheter eventuellt kunna hjälpas genom förhöjda tullar eller genom en importreglering. Men då säger finansministern: den frågan har jag icke tagit under övervägande, ty den är överlämnad till tullkommittén. Det är ett svar, synes mig, som alltför mycket påminner om innebörden av det gamla ordspråket »medan gräset växer, dör kon», och jag tillåter mig allvarligt uttala den förhoppningen, att saken måtte tagas under behandling, innan kommittén är färdig, och innan kon, d. v. s. i detta fall vår finansiella ställning, har gått under.

Det önskemål, jag vill framställa och som är en av anledningarna varför jag egentligen begärt ordet, gäller statstjänstemännens svåra ställning. Jag måste på det bestämdaste understryka, att därvidlag åtgärder nödvändigt måste vidtagas, och jag vill, eftersom

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

regeringen har berört frågan i statsverkspropositionen, uttrycka det önske-målet, att regeringen, när den kommer fram med sitt förslag i frågan, verkligen tager allvarligt och djupt på den i hela dess innebörd. Ty, mina herrar, det är här ett nödläge både för den enskilde ambets- och tjänstemannen och för staten. För tjänstemannen, därför att realvärdet av det, som staten utfäste åt honom, da han trädde in i statens tjänst, i så oerhörd grad sjunkit. Jag vet icke, om kam-maren har sig bekant det siffermateriel, som vitsordar detta. Det finnes ett sådant i rik utsträckning, och det utmynnar exempelvis däri, att en tjänsteman i första lönegraden — det är icke någon synner-ligen hög lön, som han innehar — under de fem krigsåren 1915—1919, om man ser på lörens realvärde, fått uppbära mer än 15,000 kronor mindre i värde, än han hade anledning att räkna på, då han gick in i statens tjänst. En tjänsteman i andra lönegraden har fått mera än 21,000 kronor mindre, än han haft att beräkna, och en tjänsteman i tredje lönegraden mer än 30,000 kronor mindre. d. v. s. dessa tjänsteman ha givit arbete åt staten för nämnda summor, oav-lönade. Man kan sålunda icke säga, att icke tjänstemännen burit sin andel av kristidens tunga; redan här har man ett siffermässigt uttryck för vad de burit, och dessa siffror visa, att om kristiden fortsätter, om penningvärdets fall fortsätter, kan man rättvisligen icke begära, att de skola bära ännu mera. Det skulle för resten kunna anföras många andra liknande siffror. Statstjänarna hava, det tror jag rättvisligen kan sägas, burit långt mera än de flesta andra samhällsklasser, och det kan icke vara billigt, att de skola fortsätta därmed. Det finnes såsom bekant ett ganska frivolt uttryck från en högt uppsatt tjänsteman, som går ut på, att tjänste-männen genom detta nödläge måste drivas in på osunda affärer. In-för den allmänna indignation, som detta uttalande väckte, icke minst inom tjänstemannakretsar, tror jag herr Wohlin hade kunnat bespara sig det angrepp han riktade mot ämbets- och tjänstemannakårerna i gemen för bristande integritet i dessa hänseenden. De traditioner av pliktrohet, redbarhet och saklighet, som hittills uppburit vår svenska statsförvaltning, äro ännu där förhärskande. För övrigt, de tjänstemän i allmänhet, om vilka han talade, hava ju icke haft med kristidsförhållanden, importreglering o. d. att göra — det har varit överlämnat till de speciella kommissionerna.

Jag sade, att det också är ett nödläge för staten. Jag tänker då på den enorma avgången från statstjänsten och på svårigheterna i avseende å nyrekryteringen. Även här finnas som bekant siffror. De utvisa, att då inom undersökta grupper avgångssiffran 1913 var blott 650, steg den 1916 och 1917 till 2.000 och 1918 till 2.800. Dessa siffror visa tillika, att de avgångna i regel erhållit nära nog dubbla inkomster i de enskilda anställningar, som de efter avgången fått, i genomsnitt en ökning av omkring 85 %. Jag vill taga ett par exempel från ett litet verk, som jag känner till, med en ordinarie stat, utgörande blott 10 eller 11 personer. 1918 gingo två extra amanuenser från verket, båda till ungefär likartade befattningar i privat tjänst, där det emellertid bjöds dem en lön, som var högre än

chefens för det verk de lämnat, och tillika pensionering. 1919 har i följd därav svarigheten varit stor att tillfredsställande besätta en ledig befattning, och nu år 1920 erbjödes en tjänsteman i första graden för alldeles likartad sysselsättning, fortfarande i privat tjänst, en lön, som är mer än dubbel så stor som hans lön i verket och större än chefens. Huru skall man under sådana förhållanden kunna behålla folket?

Nu kanske någon säger: ja men det kan komma andra i stället. Ja, det sker nog i vissa verk, men i många andra visa sig de största svårigheter för nyrekrytering och för en duglig rekrytering. Även härom finnes ett synnerligen belysande material. Det är dessutom självklart, att staten själv i allra högsta grad lider, om man i stället för övat och erfaret folk sätter in övat och oerfaret. Sådant kostar i själva verket staten själv och de personer, som måste vända sig till statsförvaltningen, i minskad arbetsvana, minskad arbetsprestation och ökad tidsutdräkt mycket mera än en tillräcklig löneförhöjning skulle göra. Och ju mera det området växer, kring vilket staten spänner ut sig — eller om man betraktar detta såsom ett sorgligt faktum och därför söker se bort därifrån — ju mera i alla fall arbetsuppgifterna växa inom det gamla området, vilket obestriddigt är fallet på många håll, desto betydligare och desto större bli statens förluster genom varje dess försummelse att skaffa sig och söka behålla dugligt folk. Jag upprepar därför mitt önskemål, att man måtte taga allvarligt och djupt på dessa frågor, vilket är nödvändigt, om statsförvaltningen skall hållas uppe. Det har talats om önskvärdheten av reformer. Vem vill icke gärna gå med på sådana? Men å andra sidan betonar jag, att om reformer skola kunna åstadkommas, måste man hava goda arbetskrafter och en god rekrytering. Det går alldeles icke att åstadkomma någon verklig reform, om arbetskrafterna äro klenlyt rekryterade och nedtyngda av nödläge och av missmod.

Detta var mitt önskemål, och jag kommer nu till mina spörsmål, som jag också kan kalla önskemål. De gälla den allmänna kurs i vissa avseenden, i vilka den nuvarande regeringens parti-block ämnar styra statsskeppet. Såsom bekant hölls om denna sak i höstas inom slutna partikonklaver vissa förhandlingar, som till slut resulterade i en akt, som man ju skulle kunna kalla en navigationsakt, efter vilken man ämnade styra statsskeppet. Det är över denna navigationsakt, som jag skulle vilja begära en smula större klarhet i ett par punkter. Den ena rör kommunalbeskattningsfrågan. I programmet står endast, att man skulle upptaga den »i syfte att söka framlägga förslag till 1920 års riksdag». Man skulle först söka komma till en definitiv reform, men om det icke ginge, finge man söka komma till en provisorisk anordning. Uttalande av ungefär enahanda innebörd förekommer ju även i trollet. Men det som intresserar framför allt, är icke detta, att man skall försöka få fram något, utan det, som intresserar, är naturligtvis, *efter vilka riktlinjer* reformen är avsedd att framläggas, men därom har man, såvitt jag kan finna, icke fått veta något väsentligt. Det är väl emellertid icke möjligt

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

annat, än att dessa riktlinjer, denna kurs för kommunalskatterefor-
men varit på tal inom regeringen och vid blockets förhandlingar.
Det är icke möjligt annat, än att såväl det ena som det andra alter-
nativet därvid varit å bane, men då borde man väl kunna få veta,
vilka dessa alternativ äro. Skall här »en genomgripande reform»,
som det heter, en kursförändring ske, måste väl åtminstone männen
vid rodret veta, åt vilket håll man skall segla, österut eller väster-
ut. Nåväl, skulle icke då också folket kunna få veta det?

Den andra punkten, där jag skulle önska större klarhet, gäller
vad programmet menar, då det talar om och rekommenderar »åtgär-
der för en sådan samverkan mellan företagare och arbetare inom in-
dustrien, vilken på samma gång den är ägnad att befordra en rati-
onell utveckling av produktionen och ej inkräktar på arbetsgiva-
rens rätt att utöva den ekonomiska ledningen, avser att bereda ar-
betarna en ställning, som betryggar deras medinflytande på arbets-
förhållandena». Det är, såsom kammaren behagade finna, vackra
och välmenande önskemål, som säkerligen intressera många. Men
det är ju också en ytterst svävande formulering, som erbjuder många
olika tolkningar och tydningar. Hans excellens herr statsministern
sade någon tid efteråt såsom en kommentar till sin navigationsakt i
denna punkt, att »här är icke fråga om något steg i riktning av sociali-
sering». Herr Branting återigen skrev i Socialdemokraten ett par
dagar efter aktens utfärdande: »att den s. k. industriella demokra-
tiens problemers sålunda tagas upp till en första prövning är att hälsa
med uppriktig tillfredsställelse; man endast undrar över en skygghet
för ett ord, som gör, att man gått med på själva saken, bara det miss-
tänka namnet undvikits». Enligt herr Brantings kommentar har rege-
ringen alltså i detta uttalande gått med på något, som den icke vågar
säga rent ut vad det är. Jag måste naturligtvis även på denna
punkt säga, att det synes råda alldeles för mycken oklarhet över den
tillämnade kursen. Vad är det för ett ord, som man icke velat ut-
tala? Därom får man icke bestämt svar i programmet. Jag skulle
vilja tillägga, att även på den punkten måste det givetvis vara rege-
ringen möjligt att lämna klart besked, ty bakom en sådan svävande
formulering ligger naturligtvis från början andra mera distinkta
och tydliga — det vet var och en, som sysslat med sådana förhand-
lingar, det vet hans excellens herr statsministern lika väl som någon
annan — formuleringar, som verkligen angivit de olika riktlinjer-
na mellan vilka valet skall ske och vilkens framläggande därför skulle
i hög grad bidra till att upklara situationen, och giva anvisning
om kursen. Skulle det vara för mycket begärt, att även på denna
punkt få veta alternativen?

Nu anar jag, att man möjligen här vill svara, att denna be-
gäran är obillig: sedan man slutligen funnit en kompromissformel,
bakom vilken de olika alternativen kunna skjutas in, skulle det
icke angå någon utomstående, vilka dessa alternativ varit eller ännu
kunna bliva. Programformuleringens innebörd skulle vara programma-
karnas ensak. Jag måste säga att, om man vill svara så, jag för min
del icke kan vara nöjd därmed, och det av två skäl. För det första

av det skälet, att en sådan standpunkt alldeles icke synes passa en regim, som i så hög grad för demokratiska talesätt på tungan, ty enligt den åskådningen är det väl folket och folkviljan, som i främsta rummet skall vara bestämmande, och allt hemlighetsmakeri skall väl vara undanskjutet. Då passar det väl rakt icke, att avgöranden skola träffas i hemliga partikonklaver av den natur, att folket icke får veta den verkliga betydelsen av deras reella innebörd.

Men det är också en annan sak, som gör, att jag nu icke känner mig tillfredsställd med ett sådant svar. Jag skulle kunna förstå det från en person, vars anspråk blott vore att bilda och sammanhålla en partiregering eller partistyrelse, så skulle man kunna till nöds inskränka sig till partikonklaverna, även om det vore aldrig så odemokratiskt; man skulle ju kunna sedan förklara, att programpunkternas innebörd bara vore en sak för det egna partiet. Men sträcker man sina anspråk högre, vill man vara en riksregering, vill man söka anslutning och stöd även utanför partigränserna, då är naturligtvis det första villkoret, att man på ett klart och distinkt och för varje man inom väljarkåren begripligt sätt lägger fram riktlinjerna eller kursen och säger: dit vilja vi styra statskeppet. Och jag upprepar därför de båda spörsmålen: vart vill regeringen styra i kommunalskattefrågan, och vart vill den styra i frågan om den s. k. industriella demokratin?

Jag kan till sist icke underlåta att med anledning av något, som inträffat under den sista tiden, i ännu en fråga göra ett liknande spörsmål, och det gäller regeringens ställning till främjande av den kristna livsåskådning, som sedan ett årtusende varit av svenska folket betraktad såsom den främsta bärande grundvalen för rikets sedliga bestånd. Vi hava ju en hel rad bevis på detta betraktelsesätt sedan gammalt. Vi hava grundlagens bud om statsreligion, vi hava kristendomsundervisningen i skolorna, statens understöd till kyrkan o. s. v. Och alla eller åtminstone de flesta äro ense, tror jag, därom att svenska staten aldrig tagit ett så stort kultursteget framåt, som när den övergick från att vara en hednisk till att söka bliva en kristen stat. Såsom ett tecken till denna det svenska rikets ställning till den kristna livsåskådningen, har nu vårt folk sedan flera århundraden vid varje årsskifte, då sinnena kanske äro särskilt stämde för självrannsakande blickar tillbaka och framåt, fått höra rikets högsta representant, Kungl. Maj:t själv, liksom träda fram och genom böndagsplakatet uttala, att rikets välfärd framför allt ytterst vilar på Guds mäktiga beskydd, och att det därför tillkommer envar, konung och folk, att tillsammans utbedja sig det beskyddet och att på allvar ställa sig inför de krav, som den kristna livsåskådningens ideal innebära. Denna vackra, högtidliga, enligt min mening fullt berättigade inledning till det nya året, som så att säga mött vårt folk sedan århundraden och som det lärt sig att älska, den har man nu rivit sönder för oss. I stället för att *Kungl. Maj:t* tidigare utfärdat ifrågavarande maning, har han nu fått utfärda en vanlig kungörelse, i vilken Kungl. Maj:t ber ärkebiskopen vara snäll och skriva ihop en sådan maning. Likasom det vore prelaten.

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

som det svenska folket vid detta tillfälle ville höra istället för Kungl. Maj:t!

Skälen till förändringen äro för mig fullkomligt obegripliga och själva saken synes mig betänkelig. För det första därför, att jag måste anse ganska olämpligt, att Kungl. Maj:t sätter en prelat, vilken som helst, i sitt ställe. Det ligger i detta en tendens, såvitt jag förstår, till tudelning av rikets statsmakt, till att statsmakten vid sin sida sätter en annan makt med myndighet att utfärda påbud i detta hänseende, ungefär såsom påvemakten under medeltiden stod vid sidan av statsmakten och tämligen självständigt styrde själarna.

Men det är vidare betänkligt även ur en annan synpunkt, nämligen därför att förändringen, såvitt jag kan förstå, icke kan ske utan att likasom förkunna och undanskjuta Kungl. Maj:ts i grundlagen betonade skyldighet att värna om och främja den kristna livsåskådningen. Varför skulle Kungl. Maj:t icke 1920 liksom 1919 och alla föregående år under flera århundraden kunna själva tala till sitt folk om de sedliga och moraliska förpliktelser, som årsskiftet måste frammana? Skall Kungl. Maj:t vara mindre nitisk för detta 1920, än han varit förut? Skall Kungl. Maj:t tilläventyrs börja fundera på att omfatta någon annan livsåskådning, för vilken det icke passar, att Kungl. Maj:t själv manar svenska folket att utbedja sig Guds välsignelse? Nåväl, om någonting sådant skulle ligga bakom förändringen, så giv oss då klart besked om detta och låt oss också veta, vilken ny livsåskådning det är, som skall sättas i stället för den gamla, den kristna livsåskådningen! Mig förefaller det, som om ganska mycket av val som inträffat under de senare åren, både inom och utom landet, borde hava lärt oss, att vi icke kulturellt höjt oss till någon sådan moralisk nivå, att vi kunna undvara eller undanskjuta den kristna livsåskådningen. Vi hava ännu icke ens tillräckligt vuxit in i tio Guds bud med deras krav på borgerlig rättfärdighet, långt mindre hunnit fram till en fulltonig kristlig livsåskådning. Men tag då icke bort från vårt folk något, som kan bidra till att stärka och fördjupa dess moraliska ansvarskänsla. Och framför allt tag icke bort från folket eller från vissa delar av folket den föreställningen, att Kungl. Maj:ts regering själv erkänner sin förpliktelse att i detta hänseende gå i spetsen, och att Kungl. Maj:ts regering också vågar själv uttala, att den målmedvetet ställer sig under den förpliktelsen. Vi ha icke under några förhållanden, minst i denna tid, råd att vara av med något, som kan stärka de sedliga krafterna hos folket. Endast på sådana grunder, den borgerliga rättfärdighetens och de moraliska livsprincipernas, kan den kraftkoncentration vinnas, som vi alla, som hela vårt rike behöver i denna tid.

Herr Boman: Vid förra årets lagtima riksdag beslöts i anledning av Kungl. Maj:ts förslag en förlängning i giltigheten av förfoganderättslagen till den 29 februari detta år. Beslutet föregicks av livliga debatter i båda kamrarna, och bifallet i denna kammar-

torde väl i första rummet ha berott på uttalanden från hans excellens statsministern, att regeringen både hoppades och önskade, att lagen icke skulle komma till användning på andra områden än i fråga om brödsäd och sooker. I fråga om dessa varuslag hade statsmakterna gjort sådana utlätelser, att lagens bibehållande av alla erkändes som nödvändig.

I utskötte's tillstyrkande hemställan hade också uttalats: »den förvisning att lagens tillämpning måtte ifrågakomma endast för sådant fall, som betingades av ett synnerligt statsintresse, ävensom att kommissionernas fortsatta verksamhet inskränkes till fall av lika trängande art, och att densamma må så skyndsamt som möjligt bringas till slutlig avveckling».

Efter detta uttalande måste jag beteckna som synnerligen anmärkningsvärt ett avtal, som mot slutet av 1919 träffats mellan handelskommissionens avvecklingsdelegerade och delegerade för Sveriges redareförening beträffande vissa frakter å stenkol och enligt vilket fastslogos bestämda fraktsatser till olika svenska hamnar, men vari tillika bestämdes, att 2 importörer i Sverige, nämligen statens järnvägar och Stockholms stads gasverk, skulle åtnjuta en fraktsats, som vore 5 kronor lägre per ton än som avtalats för andra importörer.

Vill man nu göra gällande, att detta vore ett frivilligt avtal, som icke har något att göra med förfoganderättslagen, så vill jag svara, att så ingalunda var fallet. Avtalet var ett av kommissionen framtvingat avtal under hot, att om det ej kommer till stånd, kommer tonnaget att med stöd av förfoganderättslagen tvångsrekvireras av redarna. Och vill man söka göra gällande, att avtalet var dock i alla fall fördelaktigt för landet, som härigenom billigare erhåller kol, så är icke ens detta säkert; till vissa hamnar, där returfrakter alltid äro att påräkna, torde avtalet tvärtom hava inneburit ett fördyrande. I varje fall är uppenbart, att genom avtalets bestämmelse om en lägre frakt för Stockholms stads gasverk och statens järnvägar har frakten för alla de övriga importörerna måst ställas högre, än vad eljest varit behöfligt. Med andra ord Stockholms gasverk, som icke är en statsinstitution, gynnas genom uppoffringar av landets kolkonsumenter. Att statens järnvägar, som är en statsinstitution, ävenledes på samma sätt gynnas är ju icke fullt så stötande, men betänkligt synes mig i alla fall vara, att statens järnvägars otillfredsställande affärer skola på detta sätt upphjälpas. Och att bringa ett dylikt avtals tillkomst till överensstämmelse med riksdagens beslut i april 1919, att förfoganderättslagens tillämpning skall ifrågakomma endast för sådana fall, som betingas av ett synnerligt statsintresse och att kommissionernas fortsatta verksamhet skulle inskränkas till fall av lika trängande art, torde vara omöjligt. Det vill också förefalla, som om vederbörande kommission och Kungl. Maj:t haft en känsla av att specialbestämmelserna beträffande statens järnvägar och Stockholms gasverk svårligen kunde förenas med riksdagens uttalande, ty under det att fraktavtalet i övrigt bekantgjordes, har avtalet i denna del

Statsverks-
propositionen
m. m.

(Forts.)

ej blivit omnämnt, och det är endast genom en tillfällighet, som jag erhållit kännedom om dess tillvaro.

I samband med nyss omnämnda fraktavtal träffade samma handelskommissionens avvecklingsdelegerade ett avtal med kolimportörernas förening om en bestämd vinstsiffra vid försäljning av kol, nämligen 8 kronor per ton vid försäljning av hela laster, 12 kronor vid delade laster och 18 kronor vid försäljning från lager. Syftet med detta avtal skulle naturligtvis vara, att konsumenterna skulle erhålla lägre kolpris; emellertid torde resultatet i verkligheten hava blivit motsatsen, åtminstone på sådana platser, där fri konkurrens förut varit rådande. Visserligen skulle de angivna vinstsiffrorna vara maximivinst, men man skall bra litet känna människorna, om man ej förstår, att ett dylikt avtal leder till att de av kolaffärerna behandlas som vinster, vilka statsmakterna tillförsäkrat dem i deras rörelse. Kommissionerna hava tydligen så länge sysslat med kristidspriser och -vinster, att de glömt bort, vad som bör vara skälig vinst å en så lättsåld artikel som stenkol. Eljest skulle för visso icke så höga vinstsiffror kunnat fastställas. Säkert är att vid fri handel ett avtal om sådana vinster ej i längden kunnat upprätthållas.

Jag har föranletts till detta uttalande, då jag sett att Kungl. Maj:t infordrat yttranden från åtskilligt håll, huruvida förfoganderättslagen bör förnyas att gälla efter den 29 februari i år, och jag vågar uttala den förhoppning, att Kungl. Maj:t måtte finna, att något sådant förnyande ej bör ske.

Så länge den utomordentliga varuknappheten rådde, var kommissionernas på förfoganderättslagen stödda verksamhet behöflig för de knappa förrådens fördelning. Däremot är vid ökad varutillgång säkerligen varje försök att genom statsingripande skaffa lägre priser dömt att misslyckas och snarare ägnat att fördröja den av alla så efterlängtrade lättningen i dyrtidsstrycket.

Herr E k m a n, K a r l J o h a n: I statsverkspropositionen begäres under åttonde huvudtiteln ökat anslag till religiös och social verksamhet bland svenskar i utländska hamnar. Ökningen förordas varmt av ecklesiastikministern och kommer vil också, hoppas jag, att av riksdagen beviljas.

Emellertid vill jag taga fasta på de uttalanden ecklesiastikministern där gjort, ty de innebära en både välvillig och rättvis uppskattning av det betydelsefulla arbete, som här av svenska kyrkan utträttas. Ecklesiastikministern slutar med, att han anser det som »en plikt för staten att kraftigare än hittills stödja missionsstyrelsen i dess ifrågavarande strävanden».

Jag tvivlar icke på, att ju mer ecklesiastikministern blir förtrogen med arbetet inom sitt departement, desto mer skall han finna, att den svenska kyrkan, icke blott i denna detalj, utan jämväl i övrigt, i *hela sin verksamhet* utför ett arbete, som är för samhället av stor betydelse och som kraftigt bör av staten understödjas.

Vad är då den svenska kyrkan, och vad utträttar den?

Såsom bekant räknas i vårt land till svenska kyrkan alla, som icke utträtt ur densamma eller eljest tillhöra främmande religions-samfund. Dessa som alledeles lämnat kyrkan och tillhöra andra främmande kristna samfund äro dock ett ringa fåtal. Deras antal uppgick år 1904 till ej fullt 17,000 personer och torde sedan dess ej hava nämnvärt ökats. Men därtill finnas en mängd främmande trosbekännare, som kvarstå inom svenska kyrkan och där bilda s. k. friförsamlingar. De flesta av dessa äro baptister, en del även metodister. Samtliga baptister inom landet voro år 1915 omkring 55,000; metodisterna voro samma år omkring 16,000. Utom dessa jämte några andra smärre församlingar av främmande trosbekännare finnas inom svenska kyrkan församlingar av personer tillhörande Svenska missionsförbundet och andra dylika fria sammanslutningar på evangelisk-luthersk grund. De flesta tillhöra Svenska missionsförbundet, som år 1912 räknade 94,000 medlemmar och väl fortfarande kvarstår vid ungefärligen samma medlemsantal eller möjligen något däröver. Hela antalet främmande trosbekännare och frireligiösa i vårt land, inom och utom kyrkan, uppgår med all säkerhet icke till 200,000 personer, således icke ens till 4 % av landets befolkning. Återstående 96 % tillhöra kyrkan.

Ehuru sålunda den yttre enigheten kring vår kyrka och dess bekännelse är mycket stor, veta vi dock alla, att många av kyrkans medlemmar i sitt inre vänt henne ryggen.

Under århundraden hava stat och kyrka i vårt land varit ett. Sveriges kyrka var det svenska folket självt. Men det är icke längre så. Den materialistiska samhällsåskådningen har förtorkat det religiösa livet. Många hava blivit likgiltiga, andra uppenbart fientliga gent emot kyrkan. Men det gäller här att icke se alltför mycket till ytan. Det är väl sant, att kyrkan har förlorat mycket av sitt förtroende hos folket; men då fienderna börja resa huvudet, vänder likgiltigheten åter, och i allt flera hjärtan vaknar på nytt kärleken till fädernas kyrka. Inom henne spirar redan ett nytt friskt liv, och med varje dag som går växer hennes styrka. Man kan beröva henne hennes ställning såsom statskyrka — andra kammaren har ju redan en gång beslutat utredning angående en skilsmässa mellan kyrka och stat — men därmed lamslår man icke kyrkan; tvärtom en större frihet gent emot staten skänker henne en ökad inre kraft. Man kan beröva henne hennes egendom — och det nya socialdemokratiska programmet lär ju komma att innehålla ett krav på kyrkoegendomens indragning till staten — men en sådan åtgärd skulle snart hämnas sig själv. Man har försökt en sådant politik mot den katolska kyrkan i Frankrike; och vad har blivit följden? Kyrkan står i Frankrike i denna dag starkare än någonsin, om ock med större uppoffringar från sina medlemmars sida.

Folken runt omkring oss ropa efter rättfärdighet. Man tyckte sig finna, i det gamla samhället, så mycken orättfärdighet, och man ville bygga upp ett nytt, där rättfärdighet skulle bo. Men hur har det gått? Om vi blicka omkring oss, var finnes rättfärdighet? Var finnes det land eller det folk, som ej blott i ord, utan i handling

tatsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

vill förverkliga rättfärdigheten på jorden? Eller äro den nya tidens människor i detta hänseende bättre än den gångna tidens? Det har hänt förr, och det händer nu, att ett harmens rop går genom tiden, att folkträdet skakas från kronan ända ned i roten, så att de värst maskstungna frukterna falla ned; men snart är allt återigen inne i de gamla spåren. Dessa massor, som nyss harmades över sina ledares vinningslystnad, de föra i dag strid för sina egna lika själviska intressen. Nej, vår rättfärdighet är såsom ett fläckt kläde!

Men i kristendomen erbjudes en källa till rening och förnyelse av folklivet. Rättfärdighet har icke funnits och skall icke komma att finnas i världen annorstädes, än där folklivet uppbygges på kristlig grund. Där den gudomliga kärleken får sätta in sin livgivande kraft, där blir folklivet friskt och sunt, där dör själviskheten, och rättfärdigheten spirar upp. Man förebrår kristendomen, att den icke kunnat förekomma den nuvarande världskatastrofen. Hur skulle den kunnat det? Folken voro avkristnade. De gingo sina egna vägar i själviskhet och vinningslystnad. Vi här uppe i vårt land undgingo att indragas i världskrigets virvel. Vad var orsaken, att vi förskonades därifrån? Var det vår fasta neutralitetsvilja? Kanske. Men det kan också hända, att orsaken låg djupare.

Ty ännu står vårt folk i det stora hela fast på den fäderneärvda grunden; ännu vilja vi hålla fast vid vår kyrkas gamla tro och beaktelse. Den slags kyrkopolitik, som vill vinna motståndarna genom att pruta av på egen tro och övertygelse, den förstå vi oss icke på. Skall kyrkan kunna fylla sin uppgift att ingjuta den gudomliga kärlekens och rättfärdighetens krafter i vårt folk, så måste hon vara ett salt, som icke mister sin salta.

Kyrkan har i gångna tider varit bäraren av vårt folks hela andliga liv. Hon har i svåra tider varit vårt folks styrka och tröst. Det var också hon, som först räckte vårt folk bildningens skatter. Under hennes hägn hava universitet och bildningsanstalter vuxit fram. Vårt med rätta så högt skattade folkskoleväsende har henne att tacka för sin tillkomst och stortade utveckling intill våra dagar, om och nu andra krafter bygga vidare på den av henne lagda grunden. Det var hon, som först tog sig an de fattiga, sjuka och nödställda ibland oss. Kyrkan har varit den drivande kraften vid utvecklingen av vårt fattigvårdsväsende, våra sjukhus, våra anstalter för vård av sinnessjuka, döva, blindas, vanlottade och andra nödställda.

Kyrkan ompänner hela vårt folk. Icke en stad, icke en by, icke ett hem, icke en människa undgår att beröras av hennes arbete och hennes inflytande. Och hon vill intet annat än vårt folks bästa.

Kyrkan står icke främmande för vår tid. Tvärtom; hon förstår tiden ganska väl. Och hon sätter medvetet in sin kraft, just där tidsläget det kräver. Det kan synas annorlunda för den, som hämtar sin kännedom om kyrkan och hennes insats blott ur tidningsspalterna. Där råder en oerhörd villervalla; ty många, som där föra ordet, känna av egen personlig erfarenhet mycket litet till kyrkan och hennes arbete. Det är efter sina *gärningar* hon skall bedömas.

Än ljuder från våra predikstolar livets ord rent och klart ibland

vårt folk. Än talar kyrkan tröstens ord och räcker en hjälpande hand var det begäres, vid sjuksängar och dödsbäddar, i nödens boningar och överallt, där livet eljest bringar endast missräkningar och missmod. Än vårdar sig kyrkan allestädes om det uppväxande släktet och söker rikta dess tankar och strävanden mot ett högre mål än självisk njutning och vinningslysnad. Alltjämt låter kyrkan höra sitt varnande och bestraffande ord mot all synd och orättfärdighet.

*Statverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Men hon nöjer sig icke härmed. Hon har beslutsamt tagit upp till lösning, i vad på henne ankommer, alla de brännande sociala frågor, med vilka vår tid brottas och vilka just utgöra vår tids särskilda kännemärke. Hon står mitt uppe i tidens böljesvall; och skall någon en gång hava makt att betvinga de oroliga vågorna och bjuda dem att lägga sig, så är det hon. De sociala frågorna kunna icke lösas utan kyrkans medverkan.

Varför? Därför att med penningar, med författningsreformer, med en social lagstiftning, vore den än den yppersta, kan man dock icke skapa vad som framför allt behöves: *de personliga krafterna*.

Den moderna sociala lagstiftningen kräver för sitt förverkligande i samhället en oerhörd förbrukning av personliga krafter. Det går icke i längden att anställa alla dessa såsom avlönade tjänstemän; administrationskostnaderna bleve svindlande höga, och alltsammans skulle snart stelna i en behård byråkratism. Vi ha haft en försmak av bägge delarna i kristidens kommissionsväsende. Frivilliga krafter, mäktiga att i försakande kärlek offra sig själva för andra, det är det första villkoret för en varaktig och tillfredsställande lösning av tidens sociala frågor. Dessa krafter är kyrkan ensam mäktigt att frambringa.

Redan länge har kyrkan fostrat sådana krafter i sina diakon- och diakonissanstalter. De därifrån utgångna diakonerna och diakonissorna äro verksamma icke blott i församlingstjänsten, utan ofta även i rent sociala uppgifter, i fattigvården, på sjukhusen, i barnvården o. s. v. Men kyrkan har icke slagit sig till ro därmed. Hon vill fostra hela vårt folk till en ömsesidig kärlekens och rättfärdighetens gärning. Hennes centrala organ för dessa strävanden är den år 1910 inrättade »Svenska Kyrkans Diakonistyrelse». Den är icke någon styrelse för de nämnda diakon- och diakonissanstalerna; utan den är ett *den svenska kyrkans organ*, en offentlig institution, inrättad av Kungl. Maj:t och kyrkomötet, med ärkebiskopen såsom ordförande och i övrigt bestående av präster och leknän. Den är inrättad till tjänst för hela den kyrkliga församlingssvården och kärleksverksamheten. Och därmed faller även inom dess uppgift hela den kyrkligt-sociala verksamhet, som är och måste vara inriktad på att söka finna en lösning av tidens sociala spörsmål och att skapa och utbildade härför behövliga personliga krafterna. Detta sker, utom vid de nämnda anstalerna, genom en mångfald av instruktionskurser, möten och kongresser av olika slag och genom en omfattande ungdomsverksamhet, men framför allt genom det tysta, stilla, uthålliga arbetet i församlingarna.

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Jag vill härutinnan erinra om den nyligen hållna stora sociala kvinnokongressen i Stockholm, vilken just var en sådan av diakonistyrelsen anordnad kongress. Såsom föredragshållare uppträdde kvinnor, representerande vitt skilda samhällsklasser och samhällsåskådningar. Bland ämnen, som avhandlades, kunna nämnas: »Kvinnans nya medborgerliga ställning», »Kvinnokall utom hemmet», »Kvinnan i frivilligt socialt arbete», »Hemliv och samhällsuppgifter» m. m. Kyrkan lyckades här samla många, vilka det aldrig skulle fallit in att besöka hennes gudstjänster, men som här med intressé togo del av hennes synpunkter på de sociala problemen.

Kyrkan är sålunda långt ifrån död eller fallfärdig. Tvärtom! Friska vårvindar susa genom de gamla tempelvalven, om också icke alla de små vita landskyrkorna ännu nåtts av den nya pingstutgjutelsen. Men deras tid kommer!

Det vore väl en dårskap av vårt folk att vilja kasta bort en sådan kraftkälla. De, som begära det, veta icke vad de göra.

Det är sant, kyrkan har i vissa hänseenden kommit att stå främmande för folklivet, sådant det i våra dagar gestaltat sig. Men detta förhållande kan och måste ändras. Vad som brister är, bland annat, att präster och lekmän ofta stå främmande för varandra, att lekmännen inom kyrkan — utom vad angår medels beviljande — hava så litet att säga och så litet att på eget ansvar utträtta. Arbete föder kärlek; men hållas lekmännen utanför kyrkans arbete, kan man icke mycket begära, att de skola intressera sig för henne.

Det gäller sålunda att i vidsträcktare mån än hittills öppna tillträde för lekmännen till deltagande i kyrkans arbete.

I första rummet framställer sig då angelägenheten av en ombildning av kyrkomötet, så att det må byggas på en mera bred, folklig grund, varvid givetvis sådana valbarhetskvalifikationer böra uppställas, att verklig insikt uti och intresse för kyrkans uppgifter må kunna förutsättas hos de valda. Till ett sålunda reformerat kyrkomöte bör då från riksdagen överflyttas beslutanderätten i inre kyrkliga frågor och måhända även en begränsad beskattningsrätt, särskilt för mera omfattande kyrkligt-sociala ändamål. Man har i våra dagar gjort något liknande i det revolutionära Tyskland. Då borde det ju kunna gå an även hos oss.

Även i andra avseenden krävas nya former för vår kyrkas liv; men därom torde jag få tillfälle att tala en annan gång.

Fyllas sedan alla dessa former med levande liv, med brinnande tro och hänförelse, då skulle kyrkan kunna utträtta mycket, till gagn för vårt folk!

Den splitets anda, som hittills behärskat allt och alla, har härutinnan varit ett hinder. Men jag är viss om, att om blott ökade tillfällen givas till samarbete mellan präster och lekmän och mellan lekmän inbördes, mycket skulle bliva annorlunda. Det är för mig en gåta, huru så många av våra frikyrkliga hellre söka bistånd och stöd hos kristendomens fiender än hos dem, som inom vår svenska kyrka vilja arbeta för kristlig tro och kristligt liv. Kanske det kan gå

lättare att mötas, om vi få råkas i praktiskt arbete för vad som dock är vårt gemensamma mål: *kärlekens* och *rättfärdighetens* seger inom vårt folk genom kristendomens allt överväldigande kraft!

*Statsverks
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Herr Möller: Herr talman, mina herrar! Jag skall inte inlåta mig på någon debatt om kyrkans betydelse för framtiden i vårt land. Jag vill endast påpeka, att då den föregående ärade talaren meddelade, att de franska reformerna på detta område ha lett dithän, att kyrkans ställning nu är starkare i Frankrike än den någonsin har varit, så borde han ju med glädje hälsa det förslag till förändring av det socialdemokratiska partiprogrammet, som föreligger, och som förordar, att kyrkans egendomar skola indragas till staten. Ty har han ett verkligt levande intresse för kyrkan, så borde han ju vara villig att medverka till varje åtgärd, som kan leda till ett stärkande av kyrkans ställning i vårt land. Det förefaller att vara den naturliga slutsatsen ur de premisser, från vilka talaren utgick.

Jag har emellertid begärt ordet närmast med anledning av vissa yttranden i förmiddagens debatt. Herr Trygger målade, liksom, om jag minnes rätt, i två föregående remissdebatter, för första kammaren en mycket dystert bild av detta lands framtid. Och dysterheten baserades väsentligen därpå, att enligt hans uppfattning kapitalet skulle i vårt land komma i en ytterligt betryckt ställning, särskilt på grund av en del reformer, som den nuvarande regeringen är ansvarig för, men naturligtvis även väsentligen därför, att den svenska arbetareklassen aldrig blir nöjd med sin ställning. Herr Trygger förklarade, att när författningsreformen genomfördes vid 1913 års urtima riksdag, så hade det ställts i utsikt, att man därigenom skulle kunna bevara samhällsfriden, och han frågade: »var finnes ett spår av samhällsfrid i vårt samhälle?» Han gick vidare in på åttatimmarslagen och förklarade, att denna lag nu i sin tillämpning för varje dag skapar allt större villervalla så att icke heller den, såsom det ställts i utsikt, har åstadkommit lugn och ro på arbetsmarknaden. Jag skall för ögonblicket endast göra den reflexionen, att jag tror, att herr Tryggers uppfattning av våra samhällsförhållanden är föga realistisk. Det är ej på det sättet, att man kan skapa en s. k. samhällsfrid därigenom, att man ger människorna rösträtt, därigenom att man åstadkommer demokrati. Genom att åstadkomma demokrati kan man förhindra sådana skakningar i samhället, som ett tu tre urarta till våldsamerheter och som föda det, som herr Trygger för närvarande synes mest rädd för, nämligen bolsjevikiska tendenser inom stora lager av befolkningen. Men icke kan man genom politisk demokrati skapa samhällsfrid i den meningen, att människor, som gå i ett hårt arbete och för detsamma knappast erhålla en betalning, på vilken de kunna leva någorlunda människovärdigt — att de skulle under alla förhållanden slå sig till ro med det tillstånd, i vilket de befinner sig. Och vad åttatimmarsdagen beträffar, så är det väl ej på det sättet, att åttatimmarsdagen har skapat någon oro på arbetsmarknaden. Den har haft vissa följdföreteelser, men vi kunna ju vara alldeles lugna för att, om åttatimmarsdagen icke hade genomförts,

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

så hade vi något tidigare än nu varit ute i en mera rasande konflikt mellan arbetare och kapital, än den vi befinna oss i, även om vi nu kunna säga, att det nuvarande tillståndet icke är tillfredsställande, utan att det verkligen finnes skäl att undersöka, om man ej genom vissa åtgärder skall kunna åstadkomma större lugn i samhället, än vi ha.

Innan jag fördjupar mig i det problemet, så vill jag bara tillåta mig att konstatera en annan sak i herr Tryggers anförande, som på mig gjort ett visst intryck. Han opponerade sig mot den principen, att staten skall vid utmätandet av dyrtidstilläggen se till, att befattninghavarnas levnadsstandard upprätthålles på sin gamla nivå, och han sade, att tillåter statens ekonomiska ställning det, ja då skall det ske, men om den ej tillåter det, så kan man ej hjälpa, om levnadsstandarder sjunker. Jag tror, att det vore en mycket, mycket farlig principiell utgångspunkt för den svenska regeringen, om den skulle anse, att det i själva verket ej vore så kinkigt, hur det går med levnadsstandarder, och jag är övertygad om, att den svenska staten *kan* bära de ekonomiska bördor, som följa därav, att man försöker upprätthålla den gamla levnadsstandarder. — Det var ändå ej detta, som jag fäste så särskilt avseende vid, utan det var det herr Trygger i det följande sade. Han förklarade nämligen, att för *vissa* tjänstemän, som ha underkastat sig en särskild utbildning, vore det obilligt, som jag tror ordet föll, om man sänkte deras levnadsstandard. Och jag får då säga, att om herr Trygger verkligen menar, att man bör åstadkomma så stor frid i samhället som möjligt, så finnes det ingen sämre metod än att *öka* klyftan mellan människorna därigenom, att man egentligen tycker, att det är rätt likgiltigt, hur det går med levnadsstandarder för de stora massorna, bara levnadsstandarder upprätthålles för några av dem, som ha högre tjänster i samhället, en del av topparna i den samhällseliga förvaltningsbyråkratien. På mig verkade det som ytterst karakteristiskt för hela herr Tryggers samhällssyn, om man blott sörjer för att det i samhällets topp finns en del element, som äro arbetsdugliga och skickliga, och som äro nöjda med sin ställning, så är det åtminstone relativt likgiltigt, hur det går med de andra. Kan man, så gud bevars, men icke skall man ha något särskilt stort intresse för den saken.

För att nu emellertid undvika missförstånd, så vill jag säga, att även jag anser, att såväl de lägre som de högre statstjänstemännens levnadsstandard skall upprätthållas, om någon möjlighet finns, på sin gamla nivå, ty det är klart, att med den nuvarande konkurrensen mellan de enskilda företagen och statsämbetena staten riskerar att förlora högt kvalificerade krafter, som hellre gå till det enskilda förvärvslivet, där de kunna betalas bättre. Men det är alltså från praktiska utgångspunkter, som jag säger det. Jag kan ej gå med på, att man skulle göra en principiell skillnad beträffande berättigandet till den levnadsstandard, som de båda grupperna ha haft. Jag önskar nu för min del, att över huvud levnadsstandarder skall upprätthållas.

Emellertid finnes det en punkt, där jag anser det nödvändigt

att yttra mig litet utförligare och det är ifråga om arbetareklas-
sens nuvarande ställning. Man har visserligen här i riksdagen
yttrat sig ganska försiktigt. Det är bara ute i den offentliga agita-
tionen, som det börjat talas om »den nya överklassen». Ja, ej ens
om »den nya medelklassen». Detta på grund därav, att kanske
någon murbruksarbetare eller någon murare eller timmerman i
Stockholm ett tu tre har kommit upp till en osedvanlig inkomst,
och då har man försökt att särskilt från det partis sida, som i
herr Tryggers person representerar samhällsfriden göra det troligt
för det svenska folket, för den stora allmänheten, att nu efter kris-
åren har förhållandet mellan samhällsklasserna i grund och bot-
ten omkastats. Vi ha fått en alldeles ny överklass: typografer
med ministerlöner eller åtminstone med statssekreterarelöner. Vi
ha över huvud taget fått en social revolution av dimensioner,
som naturligtvis skola på dem, för vilka upplysningen egentligen
är avsedd, verka fasaväckande. Jag har aldrig trott på det talet.
Jag har varit övertygad om, att man generaliserat, på ett i grund
och botten både naivt och oförsynt sätt generaliserat enskilda fall.
Nu har socialstyrelsen gjort en utredning, som tyvärr, visserligen
enligt sakens natur, ej kunnat medtaga år 1919, men i varje fall
omfattar 1918, och jag anser verkligen, att på grund av den agita-
tion mot arbetarklassen, som faktiskt pågår, och gentemot de
krav, som ställas på arbetarklassen, nämnda utredning bör komma
in även i riksdagens protokoll. Det är en utredning rörande in-
dustriarbetarnas löneinkomster, som, såvitt jag kan fatta, totalt
omintetgör alla möjligheter till en sådan agitation, som man från
visst håll har igångsatt.

Utredningen omfattar arbetarnas löneinkomster under åren
1913, 1916, 1917 och 1918 — alltså tyvärr icke för 1919, men jag
må säga, att jag är övertygad om, att när vi en gång få en all-
varlig och tillförlitlig statistik i den punkten, så skall den visa,
att man även för 1919 har i högst väsentlig grad överdrivit. Denna
statistik visar, om vi taga den största arbetargruppen under ru-
briken »mekaniska verkstäder m. m.», att den genomsnittliga löne-
inkomsten per år vid de mekaniska verkstäderna var 1913 1,329
kronor och 1918 2,524 kronor, d. v. s. den genomsnittliga lönein-
komsten hade ökats med 90 %. Nu är det att observera, att social-
styrelsen ju även har fört en indextabell över levnadskostnadernas
stegring under krisåren, och det kan visas, att under de krisår, som
gått, åtminstone fram till slutet av 1918, den genomsnittliga löne-
nivån för den svenska industriarbetarklassen legat mycket väsent-
ligt under den stegring av levnadskostnaderna, som vi kunna kon-
statatera. Ätminstone har den offentliga statistiken konstaterat, att
1918 den 1 juli hade levnadskostnaderna för en familj, som år
1914 hade en inkomst av 2,000 kronor, stegrats med 119 % och i
oktober 1918 med 142 % samt den 1 januari 1919 med 167 %.
Sätter man mot detta den stegring av löneinkomsten för den me-
kaniska verkstadsindustrien, som genomsnittligt kan beräknas

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

till 90 %, så bli herrarna kanske i fortsättningen ej så förvånade över det missnöje, som råder inom den svenska arbetarklassen. Jag skall ej trötta med en mängd siffror. Jag vill bara nämna, att t. ex. i fråga om pappersmasseindustrin, där det också är en mycket stor arbetarstam, löneökningen under dessa år gått till 94 %. — Även den håller sig alltså väsentligt under levnadskostnadernas stegring. Detta rör manliga arbetare över 18 års ålder. Jag har ej medräknat samtliga arbetare, ej kvinnor och minderåriga, ty det skulle särskilt vad kvinnorna beträffar i någon mån sänka siffrorna. utan jag rör mig endast med den tabell, som angår manliga arbetare över 18 år. Undersökningen är mycket omfattande, och jag vill nämna, att undersökningen grundar sig på arbetsgivarnas uppgifter och icke på arbetarnas, att socialstyrelsen, som den upplyser om, har vänt sig till svenska arbetsgivareföreningen, till Sveriges allmänna handelsförening och till svenska järnvägsföreningen för att få adresserna till alla dessa arbetsgivareföreningars medlemmar och på det sättet skaffa sig uppgifterna.

Om man tar hela antalet arbetare, för vilken undersökningen är gjord: för år 1913: 130,158, och för år 1918: 192,733, alltså endast dem, som äro över 18 år, så finner man, att löneinkomsterna genomsnittligt stigit från 1,241 kr 1913 till 2,502 kr. 1918 eller med 102 %, d. v. s. hållit sig väsentligen under levnadskostnadernas. Jag måste ju, om jag vill vara en uppriktig och sannfärdig människa, snarast uttrycka min förvåning över, hur överhuvud taget personer — och ej några få utan den stora massan, en ofantlig mängd av landets invånare — under dessa år kunnat leva på de inkomster, som de ha haft.

Nu skall jag tillåta mig, för att få möjlighet att lämna en, som jag tror, ändå säkrare bild av det svenska samhällets tillstånd, att nämna några siffror även angående kapitalavkastningen. Det finnes uti en kungl. proposition för 1919 i samband med ett skatteförslag, som varit före. några siffror, som förefalla mig mycket belysande. Jag skall taga siffrorna för järnindustrien. De gå tyvärr ej ens så långt som till 1918, utan endast till 1917, men vi veta alla, att även 1918 var ett mycket gott år för den svenska industrien. Det visar sig här, att järnverksaktiebolagen, som i statistiken äro upptagna till 34 stycken, hade under åren 1913—14 en medelvinst på 5,548,300 kronor. Vinsten, alltså den beskattningsbara inkomsten, uppgick då till 5,548,300 kronor. Under år 1917 var vinsten — den som uppgavs till taxering 1918 — 40,613,100 kronor. Det vill med andra ord säga, att under 1917 hade järnverksaktiebolagens inkomster jämförda med deras inkomster under 1913—14, ökats med ungefär 700 %. Jag måste erkänna, och även ni, mina herrar, skola vara villiga att erkänna, att i själva verket är det oerhört utmanande från högeragitatiomens sida att med dessa fakta för ögonen försöka inbilla oss, att det egentligen är den svenska arbetarklassen, som nu har ryckt

upp och blivit den ekonomiskt bärande klassen. Som en socialist ser saken, är det självklart, att det alltid kommer att förbli på det sättet, så länge man bibehåller det kapitalistiska systemet överhuvud, att kapitalet suger åt sig den alldeles avgörande huvudparten av den merinkomst, som under en mycket, mycket gynnsam konjunktur kan uppstå i den industriella produktionen. Jag tager en annan rubrik, t. ex. »kombinerade järn- och träindustriaktiebolag», som 1913—14 hade en medelinkomst på 12,786,100 men under 1917 ökade denna till 70,528,200 kr. eller med 5 å 600 %. Järn- och stålmanufakturaktiebolagen hade under åren 1913—14 2,854,100 kronors inkomst och under år 1917 16,549,900 kronor, d. v. s. en ungefär liknande ökning. Om man tar de mekaniska verkstäderna, där vi nu ha konflikterna, ävensom järnbruken, så hade de en medelinkomst 1913—14 på 7 miljoner och 1917 55 miljoner, d. v. s. en vinstökning på mellan 7 och 800 %. Mina herrar, detta är icke obekanta förhållanden! Är det nu att förvåna sig över, att den mekaniska verkstadsindustriens arbetare, som veta, att dessa bolag under de gångna krigsåren ha förtjänat så enorma pengar, säga: »Vi vilja ha litet med, vi vilja ej bara stanna på vår gamla standard, icke ens på grund därav, att åttatimmarsdagen är genomförd, utan vi vilja ha komensation för den minskade arbetstiden»? Jag tror, att det blir mycket, mycket svårt att övertyga dem om, att en svensk industri, som ett par år under kristiden har skurit guld med täljknivar, skulle förstöras eller ruineras, därför att arbetarna begära komensation på det sätt, som de göra i den nuvarande konflikten.

Jag skall, innan jag lämnar detta kapitel, be att få anföra några siffror även för 1916. Det är naturligtvis mycket beklagligt, att det ej finnes nyare siffror. De ha framkommit vid en utredning i finansdepartementet av notarien Odén och röra som sagt bolagens inkomster för år 1916. Det visar sig, att den samlade aktiebolagsinkomsten är 1,047 $\frac{2}{10}$ miljoner kronor. Nå, den inkomstsiffran tycker jag ej låter så förskräckligt farlig. Men om man sedan går och ser efter, vilket aktiekapital som är investerat eller måhända inbetalt plus reservfonden, som det här baserar sig på, så skall man finna, att vinstsiffrorna för vissa aktiebolag, som blott representera vinsten i de bolag, vilkas vinst överstiger 20 % på aktiekapitalet plus reservfonden, utgör ej mindre än 817,8 miljoner, d. v. s. 78,1 % av alla bolagens samlade inkomster. De bolag, som ha haft en vinst av över 20 %, utgöra alltså långt mer än $\frac{3}{4}$ av alla svenska bolag, och de bolag, som ha haft en vinst av över 50 %, de ha haft en sammanlagd vinst av 518 miljoner kronor, d. v. s. det är nära hälften av de svenska bolagens kapital, som avkastat över 50 % under år 1916. Detta var dock alldeles säkert ej den svenska industriens bästa år under kristiden. Jag förmodar, att både 1917 och 1918 lågo rätt väsentligt över.

Herr Trygger säger uti sitt anförande — och jag hoppas, att
Första kammarens protokoll 1920. Nr 4.

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

den visdomen så småningom även skall bli högerledarens i andra kammaren — att produktionen gäller det i främsta rummet. »Arbetet», som jag tror herr Trygger uttryckte sig, »är det primära, sparsamheten det sekundära». Om man nu på verkligt allvar menar detta, så instämmer jag för min del fullkomligt i sentensen. Jag tror, att den är fullkomligt riktig — den enda, som jag utan förbehåll kan acceptera i herr Tryggers förmiddagsanförande. Om man alltså menar, att arbetet, att produktionen är det väsentliga i samhället, det, på vilket välståndet i verkligheten skall byggas, skulle herrarna då icke också kunna komma fram till den reflexionen, att då skall man intressera de människor, som ha sin utkomst av i främsta rummet den industriella produktionen, för själva produktionsprocessen, då skall man söka *dana samhällsförhållandena* på det sätt, att ej på grund av samhällsförhållandenas egen natur dessa människor betrakta sig som fiender till företagen, utan i stället som verkliga intressenter i företagen, intressenter uti hela produktionen? Om man gör den reflexionen, om man vill — det var ju den egentliga utgångspunkten — åstadkomma samhällsfrid, så kan man icke tillåta ett *sådant* system att existera en enda dag längre än som är obetingat nödvändigt, vilket delar upp de människor, som skola leva på vår produktion, i två olika stora grupper, mellan vilka det är en ständig oavbruten dragkamp om utbytet, en dragkamp, där erfarenheten visar, att arbetarna i regel blir den lidande parten, där kapitalet alltid på det ena eller andra sättet suger åt sig den väsentliga vinsten. Jag menar, att verkligt allvar blir det aldrig med den satsen, att det är på produktionen, som det allmänna välståndet skall byggas, förrän varje människa är villig erkänna, att då skall man skapa en verklig intressegemenskap mellan produktionen och de människor, som producera. Detta kan icke ske, såvitt jag kan förstå, så länge det kapitalistiska samhällssystemet upprätthålles. Man kan måhända komma fram till en modifikation.

Innan jag fortsätter, skall jag emellertid påpeka, att dessa stora arbetskonflikter, dessa hotande, allvarliga företeelser i vårt samhällsliv utgöra ett klart bevis för varje omdömesgill människa, att det pågår en dragkamp mellan bägge parterna för att ta ut av avkastningen så mycket de kunna, och att arbetarna ständigt stöta på motstånd, trots det att de kunna med nakna och orubbliga siffror visa, att kapitalet drar de väsentliga vinsterna. Nu vill man ju icke giva arbetarna den kompensation de begära. Hur skall man då å andra sidan kunna säga till dem, att de skola intressera sig för produktionen, att det är deras skyldighet mot samhället att bara öka arbetsintensiteten, att bara se till att arbetsprestationen hålles uppe. När de då säga: vad få vi av det? så svaras: ja, avkastningen och dess placering ta vi hand om, som äga fabrikerna, vi som äga kapitalet. Jag menar, att så länge detta fortsätter, så är det uteslutet, att man skall kunna komma fram till samhällsfrid. Och erkänner man att det bör vara en intressegemenskap mellan produktionen, och den, som produ-

cerar, måste man också acceptera den enda lösning, som enligt min mening kan erbjudas, den lösning, som den socialistiska arbetarrörelsen i världen sedan många år utpekat såsom lösningen, nämligen att samhället självt inträder som den verkliga ägaren, där den enskilde kapitalisten utmönstrats som part, där varje människa får leva på sin arbetsförtjänst, men där det icke är så, att tusentals människor ha till sin mycket väsentliga uppgift att arbeta, arbeta och arbeta, därför att andra skola kunna leva på arbetsfria inkomster. Jag vill icke ha sagt, att den svenska överklassen är någon drönarklass. Det är den enligt min uppfattning icke, men det finnes undantag. Då arbetarna skola lämna ifrån sig större delen av produktionens resultat, så känna de, som om de aldrig finge arbeta för sitt eget bästa. Psykologiskt kunna de aldrig känna sig *arbeta för sig själva*, utan blott såsom de där, livet ut tråla för *andras* räkning. Det går icke att skapa samhällsfrid och lyckliga samhällsförhållanden, så länge ett sådant system skall bestå. Huru ofantligt långt herr Trygger emellertid är ifrån någon möjlighet att acceptera sådana åskådningar, det framgår ju därav, att han betraktar det dåliga resultatet av statens affärsdrivande verk under de senaste åren som ett fullkomligt avgörande bevis mot all socialisering. Då säger jag, att i ett kapitalistiskt samhälle och såsom våra affärsdrivande verk nu äro inrättade, kan icke heller deras personal känna någon verklig intressegemenskap med de verk, vari den är anställd. Jag skall emellertid, för att icke bliva alltför lång, ej gå in på den saken. Det skulle kräva en alltför stor utredning, som man vid denna sena timme knappast är berättigad att servera kammarens ledamöter.

Ja, jag skall nu tillåta mig säga några ord till herr Wohlin. Herr Wohlin konstaterade — jag vet icke, om det var naturlig fadersstolthet eller bara allmän glädje han därvid kände — att även bonderörelsen vore internationell, och han hänvisade till resultatet av de franska valen. Jag skall icke tillåta mig göra någon annan reflexion i den punkten än den, att om herr Wohlin kan åstadkomma, att denna internationella bonderörelse, i den mån den kan komma att existera, också tager på sitt program internationell solidaritet och internationellt broderskap, då är världsfredens tid kommen, ty mot den internationella bonderörelsen och den internationella arbetarrörelsen skall icke det mest infernaliska finanskapital kunna åstadkomma ett nytt krig. Jag önskar emellertid se litet säkrare tecken på denna rörelse, än jag hittills gjort.

Herr Wohlin undervisade sedan litet grand den svenska arbetarrörelsens ledning om det ansvar, den har att känna under de tider, vilka vi nu skola genomleva. Jag tror, att jag kan — ty det rör egentligen icke mig, utan andra personer — utan förhävelse för den svenska arbetarrörelsens del konstatera, att erfarenheten under de trettio år, som det svenska socialdemokratiska partiet existerat, torde ha tillräckligt visat, att denna ledning fullt ut känner sitt ansvar och i varje situation också vet att handla på ett fullkomligt tillfredsställande och ansvarsfullt sätt. Nåja, jag vill icke tro, att i herr Wohlins lilla påpekning ligger någon insinuation, att så icke skulle vara för-

*Statsverks-
propositionen*
m. m.
(Forts.)

hållandet, ty det skulle ha stått i rätt dålig överensstämmelse med den inuit till förståelse, om jag får använda ett mjukt uttryck, mellan bonderörelsen och arbetarrörelsen, som herr Wohlin sedan gjorde.

Nu är det klart, att om man från socialdemokratiskt håll skall svara på en sådan inuit, man är en smula skeptisk, och herr Wohlin bidrog kanske oavsiktligt i icke ringa mån till att göra en socialdemokrat skeptisk, då han förklarade, att den 8-timmarslag, som vi lyckligen fått genomförd, vore ett bevis på, att regeringen icke bedreve rikspolitik, ty lagens genomförande hade till följd, att jordbrukets bästa arbetare begåvo sig in till städerna; och därav drog herr Wohlin bl. a. den konklusionen, att städerna själva borde bekosta sina bostäder. Det är emellertid en bisak, som jag nu icke skall komma in på. Jag vill bara konstatera, att en lagstadgad 8-timmarsarbetsdag har stått för arbetarrörelsen och för den svenska arbetarklassen som ett nödvändigt livsvillkor, om denna klass skulle kunna höjas till en rimlig nivå i kulturellt avseende, t. ex. om denna klass över huvud taget skulle få tillfälle att ägna sig åt familjelivet, som ju står som en särskild punkt på bonderörelsens program. Jag skall icke ytterligare gå in på det. Jag vill bara påpeka för herr Wohlin, att den stora svårighet för förståelse, som föreligger mellan arbetarrörelsen och bonderörelsen, är den, att bondeklassen icke med jämnomod kan se, huru den industriella arbetarklassen rest krav, vilkas genomförande skulle medföra, att deras levnadsnivå höjdes, ty det är nu faktiskt på det sättet — det kan icke bestridas — att i den mån industriarbetarklassens nivå höjes, går arbetskraften från landsbygden in till industrien, och bondebefolkningen anser, att detta är ett missförhållande och ett fruktansvärt missförhållande. Och enär den inser sammanhanget, blir den icke någon vän av arbetarkraven; det har erfarenheten visat oss. Därför tror jag — och ingen skulle vara gladare än jag, om herr Wohlin på den punkten kunde åstadkomma en verklig omvändelse av den svenska bondeklassen — att en förutsättning för samförstånd är, att bondeklassen icke med avoghet ser på de strävanden uppåt, som utmärka den svenska arbetarklassen. Skall man ha någon verklig förståelse för varandra, måste man positivt hjälpa varandra, i den mån det är möjligt och i den mån opinion betyder något. Då måste bondeklassen understödja den svenska arbetarklassens naturliga strävan att komma upp till en högre nivå i ekonomiskt och kulturellt avseende. Detta står icke på bonderörelsens program, som jag för övrigt icke skall inlåta mig på, men även om det icke tas upp på programmet, måste den svenska arbetarklassen ha en levande känsla av, att den har understöd från bondehåll, om det skall bli en verklig förståelse mellan den svenska arbetarrörelsen och den svenska bonderörelsen.

Nu måste jag, innan jag lämnar detta kapitel, göra en reflexion till. Jag tror, att herr Wohlin i någon mån missuppfattat böndernas sociala läge. Bönderna kunna icke på grund av egendomsförhållandena vara en socialt homogen klass, och jag är övertygad, att den svenska småbonden, som lever i allt väsentligt på sitt eget arbete, icke i nämnvärd utsträckning använder främmande arbetskraft, att

den icke bara har, utan kommer att få ökad sin sympati för den svenska arbetarrörelsen. Där finnes möjlighet till ett verkligt samgående, ty även om intressena icke äro identiska, kan man säga, att de äro i hög grad parallella. Bondeklassen är antikapitalistisk till sin läggning, och samhällsförhållandena själva göra den till det. Men småböndern har icke den fruktan, som de andra bönderna ha, för att arbetarklassens höjande skall draga den bästa arbetskraften, som herr Wohlin uttryckte sig, från jordbruket in till städerna.

Jag skall tillåta mig att till slut endast anföra en enda sak. Jag vill säga beträffande ett anförande av herr Romanus, att jag förmodar, att kammaren själv utan vidare upptäckte, att herr Romanus nog har missförstått sin uppgift som riksdagsman, och att detta kan och bör från socialdemokratiskt håll konstateras.

Ja, jag skall till slut endast be att få anbefalla till våra motståndares övervägande att åtminstone ta en litet grundligare fundare, än de tydligen hittills gjort, på den saken, huruvida det icke skulle vara möjligt att finna några sådana nya former för produktionen, som skapade en verklig solidaritet samhällsmedlemmarna emellan, som, om jag får använda ett uttryck, som herr Lindhagen skapat, avskaffade »slagsmållssamhället» för att i sället göra samhället till en verklig solidarisk enhet.

Herr von Koch: Herr talman, mina herrar! Jag är uppkallad av några yttranden av den förste ärade talaren rörande 8-timmarslagen och dess framtid. Men innan jag inlåter mig på den saken med några få ord, vill jag säga, att jag med stor tillfredsställelse åhörde herr Tryggers deklaration om att bostadsproblemet för närvarande är vårt lands största sociala fråga. Det är visserligen icke någon nyhet, som därmed uttalats, ty de, som hållit på med denna fråga under de sista tjugu åren, ha ofta uttalat den uppfattningen, men det är, så vitt jag vet, första gången som det från ledande högerhåll givits detta fulla erkännande av bostadsfrågans betydelse. Och då det nu förefaller, som om i denna kammare skulle råda enighet i detta avseende, så tror jag, att det vore lyckligt, om vi sökte koncentrera oss på att vid denna riksdag verkligen åstadkomma något i denna utomordentligt viktiga fråga. Om så kunde ske, skulle jag med ganska stort jämnmod se, att den stora sjukförsäkringsfråga, som jag för övrigt livligt intresserar mig för, får ligga till sig ett år, i avvaktan på att den blir ännu bättre genomdiskuterad och mogen för sin lösning.

Beträffande 8-timmarsdagen uttalade herr Trygger, att den utredning, som föregick lagstiftningen, var ofullständig. Han klagade över att det var en försökslagstiftning, och därpå vill jag nu inte närmare ingå. Men han talade också om att beträffande 8 timmarsprincipen man i utlandet blivit alltmera tveksam. Han sade, att i Förenta staterna man icke vågat underkasta sig denna lagstiftning, och anförde några skäl, som tycktes antyda, att man i Amerika icke skulle intressera sig för den. Då jag erfarit, att denna uppfattning är spridd i vida kretsar, har jag ansett lämpligt att meddela kamma-

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

ren några erfarenheter, som jag förvärvat i Amerika, där jag som regeringens representant deltagit i den s. k. Washington-konferensen, som även herr Trygger något talade om. Som herrarna kanske alla känna till, voro vid denna konferens samlade representanter från ett 40-tal länder. Varje där företrätt land representerades av 4 deltagare, varav 2 för regeringen, en för arbetsgivarna och en för arbetarna. Där voro församlade representanter för hela världens främsta industriländer med undantag av Tyskland och Förenta staterna, som av olika anledningar icke kunde officiellt delta i konferensen. Vid denna konferens diskuterades 8-timmarslagen synnerligen livligt, och innan konferensen började, hade en särskild kommitté utarbetat en redogörelse för frågans läge i hela världen och dessutom skrivit ett förslag till konvention, som sedan skulle antagas vid konferensen. Nämnda redogörelse och konvention hade vederbörande regeringar haft tillfälle att närmare studera före konferensen. Man har därför anledning att tro, att de uppfattningar, som regeringsrepresentanterna uttalade vid konferensen, voro de uppfattningar, som respektive regeringar hyste.

Under sådana förhållanden kan man fråga: vilken ställning intogo alla dessa länder till denna stora och viktiga fråga? Då vill jag först nämna, att man icke ville uppskjuta denna frågas behandling till en närmare eller fjärrare framtid. Man önskade bestämt, att frågan skulle få sin lösning vid denna konferens — eljest hade det legat nära till hands att på grund av att nationernas förbund icke kommit till stånd uppskjuta konferensen. Och det vill jag särskilt framhålla, att de representanter, som framförallt voro intresserade för att denna fråga nu skulle diskuteras och få sin lösning genom en konvention voro representanterna för England och Frankrike och andra större industriländer. Det var de, som framför allt intresserade sig för, att denna fråga nu skulle få sin ordentliga behandling. Det var i själva verket endast på ett enda håll, som man gjorde någon principiell invändning mot denna lagstiftning. Det var endast från Kanadas arbetsgivarrepresentant man förnam något motstånd mot 8-timmarsprincipen. För övrigt förekom icke någon egentlig diskussion, om 8-timmarsdagen borde genomföras eller icke, ty alla voro överens, att denna reform var ofrånkomlig. De allierade ländernas representanter framhöllo särskilt, att denna reform var ett löfte, som var infört i fredstraktaten, och som utan vidare borde honoreras av respektive makter. Och vad mera var, man icke allenast antog konventionen så gott som enhälligt utan man lade i dagen sin vilja att obrottsligt söka hålla densamma. Jag skulle i det avseendet vilja hänvisa till ett av de senaste numren av arbetsgivarnas tidning *Industria*, vari av en opartisk person, en amerikanare, framhölls följande: »Man måste gripas av de delegerades allvar och av deras tydliga känsla av stark moralisk förpliktelse inför de fattade besluten. Detta är inte blott ett löfte om att stora ansträngningar komma att göras för att efterkomma konferensens uppmaningar. Det antyder även, att enligt ombudens åsikt konferensens konventioner och uppmaningar, utom det att vara av stor legislativ betydelse,

även hava värde såsom allmänna principer, på vilka de framtida sociala och industriella förhållandena måste grundas. Och ehuru känslan av de nationella intressena dominerade hos de olika ländernas ombud, ha konferensens förhandlingar avspeglat ett medvetande på de delegerades sida om att de hava tagt grunderna för en världsopinion, som en dag kan bliva den starkaste garantien för uppriktighet i umgänget och internationell rättvisa.» — Det var inte fråga om vid denna konferens, där synnerligen kompetenta män från 40 olika nationer samlades, huruvida man skulle *genomföra* denna reform i de olika länderna, utan det gällde allenast *tillämpningen* av densamma. Den fråga, som framförallt föranledde en livlig debatt, var den, om man skulle försöka genomföra en 45-timmars vecka eller en 48-timmarsvecka, och det kan kanske intressera kammarens ledamöter att höra, att den lösning, som denna ganska stora strid fick, blev i enlighet med den lag, som numera är antagen i Sverige, d. v. s. att under en del av veckodagarna skulle arbetstiden kunna överskräda 8 timmar, för att man på lördagen skulle kunna få den s. k. halva ledigheten, den kortare arbetstiden.

En annan fråga, som föranledde debatt, var frågan angående övertidsarbetet. Då särskilt herr Trygger framhållit, att den omständigheten, att i konventionen bestämmelserna om övertiden äro borttagna, och att man i stället beslutat sig för att arbetsgivare och arbetare skulle gemensamt överenskomma, i vilken mån övertidsarbete skulle förekomma, visade, att tanken på en 8-timmarsdag i någon mån är i tillbakamarsch, då tror jag, att saken inte alls ligger på det sättet. Det var rent praktiska skäl, därför att man ansåg sig icke kunna lösa denna mycket svåra och invecklade fråga om detaljerade bestämmelser för övertidsarbete, som man beslöt sig för att utan vidare och på prov genomföra den anordning, jag nyss omnämnde.

Herr Trygger anförde vidare, att Förenta staterna icke vågat underkasta sig denna nya lagstiftning; det förhåller sig dock icke på det sättet. Förenta staterna ha icke deltagit i denna konferens, emedan de ännu icke anslutit sig till nationernas förbund. De hava således icke haft tillfälle att egentligen uttala sig om, huruvida de över huvud taget reflektera på denna 8-timmarsdag. Det är naturligtvis ganska svårt att säga, i vilken mån man i Amerika kan uttala sig om möjligheten att denna 8-timmarsdag skall bliva genomförd, men jag vill säga, att själva tanken om en 8-timmarsdag under de senare åren gått framåt med stormsteg. Mellan de tre åren juni 1915—juni 1918 har man beräknat, att ungefär 1.440.000 arbetare ställts under 8-timmarsprincipen i Förenta staterna, och icke minst unionsregeringen har genom åtskilliga bestämmelser och regler bidragit till att denna reform fått en allt större praktisk innebörd.

Herr Trygger tycktes emellertid antyda, att så länge Amerika icke kunde gå med på en konvention rörande 8-timmarsdagen, skulle det vara vanskligt för Sverige att ansluta sig till tanken. Jag vill då nämna, att det finnes andra länder som äro ställda i en ännu svårare belägenhet än Sverige i detta avseende. Det finnes nämligen andra länder, som hava en ännu starkare konkurrens att räk-

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

na med i förhållande till Förenta staterna. Ett sådant land är Kanada, som naturligtvis i mycket hög grad är beroende av den konkurrens, som kan uppstå från Förenta staternas sida. Hur ställer sig då Kanada till en sådan reform som 8-timmarsdagen? Kommer detta land utan vidare att förklara, att så länge reformen icke blivit genomförd i Förenta staterna, så kan den inte heller bli genomförd i Kanada? Nej, så kommer, såvitt jag förstår, den kanadensiska regeringen icke att ställa sig. En mycket framstående representant vid konferensen, en av den kanadensiska regeringens representanter, förklarade rent ut, att Förenta staterna möjligen komma att tillämpa en politik och Kanada en annan politik i detta avseende, och han yttrade vidare, att Kanadas parlament redan godkänt traktaten beträffande arbetarfrågan samt det fördrag, som innefattas i nationernas förbund, därtill fogande: »Vi tro, att avtalet beträffande nationernas förbund och arbetarfrågorna utgöra två av de viktigaste och väsentligaste punkterna i hela fredstraktaten. Sedan nu Kanadas parlament godkänt nationernas förbund och artiklarna i arbetarfrågan, kommer Kanadas regering att uppfylla de förpliktelser, som ålagts dem i fördraget, både till anda och bokstav.» — Det var det uttalande, som från den kanadensiska regeringens representant lämnades i avseende på denna mycket viktiga sak.

Jag vill vidare nämna, att herr Trygger uttalade sin ledsnad över att den person, som först framlade denna reform här i landet, den förutvarande civilministern, uttalat en förhoppning eller en förväntan, att sådana löneförhöjningar skulle åstadkommas av arbetsgivare, att arbetsförtjänsten skulle kunna vidmakthållas oförändrad. Jag tror, att jag skall kunna säga, att under den långa och förtjänstfulla verksamhet, som herr statsrådet Schotte haft här i landet, det knappast är någon som varit utsatt för en så stark kritik som just detta, att han i propositionen gjort ett sådant uttalande, som jag nyss antydde. Det kan då måhända intressera kammarens ledamöter att höra, att vid denna konferens, där det var ett 40-tal olika länders representanter, inte bara arbetsgivarrepresentanter utan även arbetar- och regeringsrepresentanter, det fattades ett enhälligt uttalande, som gick i ungefär samma riktning som det av herr civilministern nyss antydda yttrandet. Där sades nämligen: »Konferensen uttalar den förhoppningen, att icke i något fall arbetarnas löner skola förminska allenast på grund av införandet av 8 timmarsdagen, i syfte att de förhållanden, som existera i vissa industrier och som genom den nu antagna konventionen tillåtas existera, ej skola försämrast genom fastställande av lägre arbetarlöner.» — Det kan ju onekligen ha sitt intresse att erfaras, att detta uttalande blivit utan någon protest från något håll — tvärtom var det en hel del livliga instämmanden från arbetsgivarhåll — antaget på nyssnämnda konferens.

Jag skall nu, herr talman, icke vidare ingå på frågan om 8-timmarsdagen. Jag skall icke upprepa argumenten för densamma. För min egen del har jag fortfarande den uppfattningen, att den har framtiden för sig, och att när man hinner övervinna de svårigheter,

som naturligtvis måste finnas vid genomförandet av denna stora reform, och när man även hunnit göra en del förändringar och förbättringar i lagen, man då också skall finna, att den kommer att bli till nytta för Sveriges folk, och jag har den uppfattningen, att en liknande känsla gjorde sig gällande bland de många utländska representanterna beträffande deras egna länder. Vad jag emellertid här velat framhålla är, att enligt den uppfattning, jag kom till vid denna konferens, där så många representanter från olika länder voro tillsammans, vår regering hade fullkomligt rätt, när den uttalade den upplattningen förliden riksdag, att 8-timmarsprincipen är nära nog ett internationellt faktum. Är detta förhållandet och det sålunda naturligtvis är omöjligt för vårt lilla land att intaga någon fullständig undantagsställning och vara alldeles uteslutet från den gemensamhet, som man i alla fall på detta område vill försöka få till stånd, så undrar jag i all enkelhet, om det icke vore på tiden, att man nu upphörde att så strängt kritisera och fördöma regeringens åtgärd att föra fram denna fråga till behandling och lösning, såsom den gjorde vid den urtima riksdagen. När jag klandrat det sätt, på vilket man framfört sin kritik, syftade jag icke på den förste ärade talaren, vars kritik framfördes i en mycket moderat form, utan jag syftade på en hel del tidningsuttalanden och en hel del mötesuttalanden. Låt oss i stället — det tror jag är det riktiga — förena våra krafter för att försöka föra igenom denna stora och betydelsefulla sociala reform och icke utså misstro och bitterhet rörande dess syften och verkningar! Jag tror, att det är den uppfattningen, som är den förhärskande över hela världen, där man nu försöker att föra denna stora reform igenom på ett lyckligt sätt.

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Herr Björkman: Herr vice talman! Några dagar före riksdagens öppnande hölls i ett stort industrisamhälle av en partiledare ett s. k. stort tal, som torde kunna betraktas dels som ett slags företal till remissdebatten, dels ock, liksom åtskilligt av vad här i dag yttrats, som ett tal med lång sikt: de i höst förestående valen. Därvid spelades i huvudsak på samma tena, som även här i kammaren i dag helt naturligt berörts: temat »arbete och sparsamhet». Det finns nog ingen ansvarskännande medborgare varken i vårt land eller i andra länder, som inte är fullt på det klara med, att efter det vansinniga nedrivningsarbete på hart när alla områden, som vi de senaste åren fått bevitna, och den kristid, vi fått genomleva, det för återuppbyggnads- och nybyggnadsarbetet icke finns något annat medel än *arbete och sparsamhet*. Försöken att monopolisera det temat för något visst parti böra alltså tillbakavisas. Men variationerna över temat bli givetvis — varierande. Och den föreliggande statsverkspropositionen ger anledning till många variationer.

Redan maningen till ökat arbete kan ha väsentligt olika *innebörd* och adresseras åt *olika håll*. Man har naturligtvis i den nya lagen om arbetstidens begränsning funnit tacksamma uppslag. Man har sagt, att den kom för tidigt. Jag har för min del i ett kvartsekel varit med om att efter måttet av mina krafter söka främja

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

införandet av den lagen. Och jag menar att den *icke* kom för tidigt. Det kan tvärt emot sägas, att den kom i sista ögonblicket. Här sitta många, som tidigare talade om »den ryska faran» i syfte att förmå till ökade s. k. försvarsutgifter. Jag tror, att de, från *sin* synpunkt sett, nu ha större skäl än någonsin att, såsom den förste talaren här i dag gjorde, tala om en rysk fara. Arbetsbegränsningslagen har otvivelaktigt varit ett bättre medel till avvärjande av denna ryska fara än miljonanslag till rustningsändamål.

Det behöver ju icke framhållas, av vilken oerhörd vikt det är att vårt lands produktivitet ökas. Men denna beror icke huvudsakligen av om arbetet pågår 8 eller 9 timmar. Det beror i större grad av huru arbetet *ordnas*, och huru den produktiva *ledningen* i sin helhet är beskaffad. Vi äro nog alla överens om att inom hart när alla yrkes- och industrigrenar denna ledning ej så sällan är underhaltig. Man klagar över den sjunkande arbetsintensiteten, och jag skall villigt erkänna, att jag bevittnat fall, där arbetsintensiteten *kunnat* vara större, utan att den arbetande tagit skada därav. Men när jag haft tillfälle närmare undersöka, har jag i regel funnit, att felet legat på arbetsledningens sida. Jag må få anföra ett enda exempel. När man vid ackordsarbete, så snart arbetarna genom ökad intensitet — kanske t. o. m. riskabel för hälsan — lyckats driva upp sin inkomst högre än vad arbetsledningen anser vara skäligt för en underordnad arbetare, så söker man sätta ned ackordet. Att *det* sättet icke ökar arbetsintensiteten begriper var man — utom vissa arbetsledare.

Det talas också om *arbetsglädje*. Och att den inverkar i hög grad på arbetsintensiteten och därmed på arbetsprodukten är ju klart. Men vad göres för att skapa arbetsglädje? Det blir föga arbetsglädje, när blott en bråkdel av arbetets frukt kommer arbetaren till del. Det blir föga arbetsglädje i en dålig arbetslokal, där hygienens krav ej äro vidare tillgodosedda än att man nödortfigt kan undgå yrkesinspektionens anmärkningar.

Här kan vara lämpligt erinra om ett par synpunkter, som jag under behandlingen av 8-timmarsdagen ämnat framställa men avstod ifrån för att ej i en sen middagstimme förlänga debatten.

Det sades *då*, och det har upprepats gång efter annan, att den ökade ledighet från arbetet, som 8-tim narsdagen ger, kommer att illa användas av arbetarna, särskilt de yngre, de ogifta. Tyvärr ligger icke så litet av sanning häri. Men de, som rikta detta klander mot arbetarna, böra tänka efter var orsaken härtill ofta ligger.

Här i Stockholm t. ex. när arbetsdagen är slut, vad bjuda vi då arbetarna? Snart ett hundratal biografier. Åhja, jag är ingen beundrare av de biografprogram, som i regel bjudas. En del genomslås s. k. dramer borde helst censuren stryka, och i stället mera ges av naturscenerier från skilda länder med kort, upplysande text. Men vi bjuda på betydligt sämre förströelseställen: några hundratal krogar, av vilka flertalet icke är, som många kanske tro, matställen utan supställen.

Och på landsbygden? Där gör man i regel ingenting för att ta

hand om ungdomen, sedan den lämnat skolan och blivit arbetsnyttig. Den får fostra sig själv. Och den därvid mest använda boken är den med de 52 lösa bladen.

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Och de stora industribolagen? Vad göres från deras sida för att av den uppväxande ungdomen må bli dugande samhällsmedlemmar? Jag vet, att aktningvärdade undantag finnas. Men regeln är att man icke ens sörjer för trevliga och ändamålsenliga *samlingslokaler*, utan tvärtom *hindrar* arbetarna att själva få uppföra åt sig sådana. Och sen klagar man att ungdomen söker förströelse på avsides liggande dansbanor och i kortspel i skogsbackarna.

Arbetarna ha de senaste åren genom initiativ från nykterhetsföreningarna satt igång en storartad självuppfodringsverksamhet genom studie- och bibliotekscirklar. Denna självverksamhet behöver mera stöd från både staten, kommunerna och industrien än hittills kommit den till del. Den vägen är. såvitt jag kan se, den hittills bästa att lära särskilt de yngre arbetarna på ett gagneligt sätt använda sin lediga tid.

Jag nämnde den förströelse, samhället bjuder arbetarna på krogarna. Här är anledning att med utgångspunkt från femte huvudtiteln erinra om ett faktum, som ej allt för ofta berörts i denna sal. Även de, som ha en annan uppfattning än jag i nykterhetsfrågan, vågar jag tro äro eniga med mig om, att rusdrycksbruket i otaliga fall nedsätter både arbetsduglighet och arbetsintensitet och därmed den arbetsprodukt, vars såväl kvantitet som kvalitet nu mer än någonsin är av så stor betydelse för vårt lands möjlighet att stå sig i den fredliga tävlingskampen folken emellan. Det finns inte en enda arbetsgivare, som inte av egen erfarenhet kan bekräfta detta.

I fredags den 16 dennes trädde i kraft det permanenta och fullständiga rusdrycksförbud. världens starkaste stormakt beslutat. Jag skall inte besvara vid detta tillfälle med några officiella data och fakta om hur det *tillfälliga* förbud, som tillämpats sedan 1 juli i Förenta staterna, verkat. Därtill torde jag framdeles få anledning. Men vad betyder manne detta rusdrycksförbud för amerikanska folkets arbetsresultat? Och vad betyder det för de *europiska* nationerna? Vad betyder det för oss?

Jag talade för ett par dagar sedan med chefen för en stor maskinimportfirma, som även har livliga förbindelser med svenska maskinfabriker. Han hade under hösten gästat Förenta staterna i affärssyfte. De affärsmän, med vilka han där kommit i beröring, hade med en mun uttalat sin tillfredsställelse över de goda frukter, rusdrycksförbudet medfört för arbetsresultaten. Vi ha redan nu inom många industrier svår känning av konkurrensen med förenta staterna. Den *blir* svårare. Och den dag kommer, då både små och stora nationer här i Europa av *självbevarelsesdriften* tvingas att på allvar ta upp frågan om att *helt* befria sig från den black om foten för allt kulturellt framåtskridande. rusdrycksbruket utgör.

Och härmed är jag inne på den andra sidan av de erinringar, som den föreliggande statsverkspropositionen ger mig anledning till. Flera av huvudtitlarna visa av helt naturliga skäl ökade siffror i

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

jämförelse med budgeten för 1920. Men särskilt fjärde huvudtitelns ökning slår en med förvåning. Jag läser visserligen, att krigsministern med hänsyn till det statsfinansiella läget sökt begränsa utgifterna till det, som han anser vara oundgängligen nödvändigt. Jag har ju lagt märke till de å sidan 6—7 i propositionen angivna siffror och den grafiska tabell, varmed skall styrkas, huru redan för fjolåret försvarsutgifterna visa en betydlig nedgång i proportionen med övriga statsutgifter. Men jämförelsen haltar enligt min mening avsevärt. För åren 1916—18 hade vi betydande utgifter för neutralitetens upprätthållande. Dessa äro lyckligtvis borta i budgeten för 1919. Men på statsbudgetens övriga huvudtitlar inverka fortfarande krigstidens följder i en grad, som rimligtvis ej bör finna någon motsvarighet i försvarsbudgeten, sedan de betydande neutralitetskostnaderna försvunnit ur budgeten.

Även om jag haft tid att i detalj genomgå försvarspropositionen, besitter jag helt naturligt ej den sakkunskap, som tarvas för att möjligen mer än på en och annan punkt — t. ex. i fråga om anslagen till det frivilliga skytteväsendet, där ock reservationer inom regeringen föreligga — peka på var jag menar att det *kan* och *måste* sparas. Men jag tillåter mig uttrycka den förhoppningen, att, när budgeten återkommer från statsutskottet, den skall vara även på andra punkter än den nämnda betydligt reducerad.

Det är emellertid även på andra områden, och icke minst på det enskilda livets, vi med de stora krav, det allmänna ställer på vår skatteförmåga, måste lägga oss vinn om ökad sparsamhet.

Från högauktoritativt håll framhölls nyligen vikten av att begränsa vår *lyxkonsumtion*. Jag har icke haft tillgång till några sifferuppgifter. Men man behöver endast ytligt syna våra lyxvaruaffärer för att vara på det klara med, att otaliga miljoner gå till utlandet, försämra vår handelsbalans, förminska den förut ej alltför stora kapitallitillgången för ökande av vår produktivitet. Och här har jag skäl peka på en alldeles *särskild* lyxkonsumtion, som *kan* inskränkas, som *måste* inskränkas såväl av nationalekonomiska som ock av sociala skäl.

Den man som här i landet för närvarande i stort sett bestämmer — lyckligtvis icke vad vi skola äta, men vad en stor del av vårt folk får att dricka — besökte nyligen Frankrike. Jag vet inte, för hur många miljoner han kontrakterade om vinexport till Sverige. Men att det rörde sig om hundratals, är icke omöjligt. Om man förstår, att det måste vara avsevärda kvantiteter då ansett sig behöva spekulera nt särskilda åtgärder för att lära svenska folket att dricka vin. Även de, som älska ett glas vin, böra kunna vara eniga med mig om att den är nationalekonomiskt sett fördömlig denna kolossala import av ett lyxnjutningsmedel, vars förbrukning i många fall, och särskilt om planerna på att få vinet till folkdröck lyckades, även skulle innebära stora sociala faror. Man har i Norge någon erfarenhet av vad det betyder, att man i de djupa leden lär sig dricka vin. Det under senaste tiden ökade fylleriet i Kristiania och några andra städer har, enligt vad polis-

myndigheten uppgivit, sin huvudsakliga grund i den oerhört stegrade vinförbrukningen.

*Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Man har i Finland sökt komma till en uppgörelse med Frankrike därhän, att Frankrike i stället för vin och konjak skulle få exportera sidenvaror till Finland i utbyte mot finska produkter. Siden betraktas väl av många även som en lyxvara. Men när en ärlig yllebit är hart när oöverkomlig och i alla fall dyrare än siden, så får väl inte ens den mest sparsamme se snett på om kvinnorna skaffa sig en sidenkjol till helgdags. Frankrike har ock andra varor, som vi ha användning för och som kunna kompensera rusdrycksexporten.

När jag sålunda ser mig på goda grunder kunna beteckna rusdrycksimporten från utlandet som nationalekonomiskt förkastlig, bör jag inte underlåta att peka på en annan åtgärd i rusdryckshandlingens intresse, som jag och många med mig icke anser landsgagnelig. Potatisen i vissa skånska landsändar har lagt sig till med en gemen vana att ruttna på efterhösten. Och vi ha fått veta, att den därför måste brännas till brännvin, om den inte skall förstöras. Uppgiften har från jordbrukssakkunnigt håll bestritts. Och framställningar om undersökning rörande vad som vore sant eller icke sant i fråga om såväl möjligheten att vänja potatisen av med att ruttna, som att med fördel förbruka den eller »förädla» den på annat sätt än i brännvinspannorna, ha veterligen icke blivit gjorda. Icke desto mindre har tillstånd givits att bränna 12 $\frac{1}{2}$ miljoner liter brännvin av denna potatis. Här råder emellertid som bekant ingen spritbrist i landet.

Jag har talat med jordbrukare från de delar av Skåne, där brännvinsbränningen främst har sina idkare, jordbrukare, som icke odla potatis för bränningssyfte. Och de ha sagt mig, att den av bränneriidkarna anförda motiveringen för kravet att få bränna brännvin av potatisskörden icke håller streck. Man har ock uppgivit, att bränneriägarna för den potatis, som användes till brännvinsbränning, kunna beräkna ett pris av 11 kronor per hektoliter, medan de betala 4 à 5 kronor för den de köpa av andra potatisodlare.

Denna uppgift belyses av vad den av mig åsyftade jordbrukssakkunnige, professor Juhlin-Dannfelt uttalat i frågan. Han påpekar, att potatisen vid försök, utförda av professor Nils Hansson, visat sig vara ett gott fodermedel. Till utfodring av svin har man kunnat använda ända upp till 70 % potatis och till hästar 33 till 50 % utan men för någotdera djurslaget. Därav sluter Juhlin-Dannfelt, att det skulle finnas en möjlighet att på detta sätt tillvarataga potatisöverskottet, som eljest går till brännerierna.

Några i jordmånens beskaffenhet grundade svårigheter att inskränka potatisodlingen till förmån för andra växtslag finnas ej med undantag för vissa områden i Gärds härad, där jorden till större delen består av en lös sand, varest andra växtslag skulle komma att lämna mindre avkastning än potatisen. En inskränkning av potatisodlingen synes av utförda beräkningar ekonomiskt sett vara fördelaktig, om ej potatisen användes till utfodring.

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Slutligen fastslår professor Juhlin-Dannfelt, att en inskränkning av potatisodlingen i allmänhet synes kunna ske utan tekniska svårigheter och antagligen även i stor utsträckning utan ekonomisk förlust, ja, t. o. m. oavsett brännvinsbränningens fortvaro eller upphörande, vara befogad på grund av rådande prisförhållande.

Här ges sålunda från det mest sakkunniga håll dödsstöten åt de brännvinsproducerande potatisodlarnas krav på att landet för deras skull skall tillåta, att födoämnen förbrukas till brännvin.

Jag vet, att de synpunkter, jag i denna fråga uttalat, delas icke blott av alla organiserade nykterhetsvänner i landet utan ock av befolkningen i övrigt i vida kretsar, och jag yttrar mig sålunda icke ensamt å egna vägnar utan å alla nykterhetsvänners, då jag beklagar medgivandena att få av årets livsmedelsskörd tillverka brännvin utan samband med pressjästtillverkning.

Ja, herr talman, jag nämnde om Förenta staternas i går ikraftträdde beslut att för all framtid befria sitt folk från rusdryckernas frestelser och om de frukter, detta beslut kommer att medföra. Jag hoppas, att den dagen ej skall vara alltför avlägsen, då Sverige följer exemplet till fromma för vårt folks hälsa, arbetskraft och moraliska styrka.

Hans excellens, herr statsministern E d é n: Herr vice talman, mina herrar! Det har sina mycket stora vanskligheter att taga till orda i denna kammare, efter att det för mig varit nödvändigt att under hela förmiddagen följa debatten uti den andra kammaren för att där kunna göra mitt inlägg — vanskligheter, som naturligtvis följa därutav, att de tillgängliga referaten i tidningar och från kammarledamöter kanske icke giva mig full insikt uti alla de nyanser, som förekomit i här hållna anföranden.

Jag skall emellertid icke underlåta att även här säga något om regeringens syn på den nuvarande politiska situationen och dess uppfattning utav de riktningar, som kommit fram i debatten, varvid jag dock helt naturligt icke kommer att i någon punkt beröra det, som redan av mina kolleger i statsrådet under förmiddagen blivit besvarat, i vad det angår direkta frågor eller framställningar från de olika talarnas sida.

Jag skall sålunda, herr talman, icke inlåta mig på den del utav det utrikespolitiska problemet, som herr utrikesministern redan har berört i sitt svar till herr Winberg. Men däremot torde det vara anledning att säga ett ord, ett helt kort ord, angående de yttranden, som ha blivit fällda rörande den viktiga frågan om nationernas förbund. Den har kommit fram vid olika tillfällen i debatten, såvitt jag kunnat finna särskilt i inledningsanförandet av herr Trygger, där den dels har berörts genom en anmärkning om det stympade skick, i vilket frågan om nationernas förbund nu ligger till vårt besvarande, och dels också, kanske mera indirekt, genom en antydning, att man skulle här i vårt land tänka på att genom en anslutning till de för närvarande mäktigaste staterna erhålla tillräckligt skydd för vårt nationella oberoende. Det är

självklart, att för en fråga av så ofantligt grannlaga och invecklad beskaffenhet som denna skulle det vara mer än olämpligt, om jag här i förväg angåve någon definitiv ståndpunkt ifrån regeringens sida. Trontalets ordalag äro i det avseendet tydliga bevis för att regeringen önskar att därom ännu överväga, och jag kan tillägga, att det är vår förhoppning, att innan regeringen för sin del tager den slutliga ställningen ifråga om den proposition, som kommer att framläggas för riksdagen, regeringen måtte få tillfälle till ingående och förtroligt samråd med de särskilda deputerade, som riksdagen på Konungens äskande har utsett. Jag skulle dock vilja inlägga en bestämd reservation, för att inte säga en gensaga, emot den nämnda antydian, att frågan om Sveriges eventuella inträde i nationernas förbund för oss skulle vara liktydigt med att söka skydd under de för närvarande mäktigaste staterna. Sådan är icke denna fråga varken för oss eller för andra länder. Den innesluter det ofantliga, det världshistoriska problem, som har uppstått ur det fruktansvärda världskrigets kaos, problemet om det skall vara möjligt eller icke vara möjligt att lägga åtminstone grunden till en sammanlutning av de pinade folken och de förhärjade staterna för att söka avvärja en sådan universell olycka i framtiden och för att bereda grunden till ett säkerligen bristfälligt men dock spirande nytt liv till rättens makt emellan folk och stater. Det är till detta problem vi ha att taga ståndpunkt, efter synpunkten av vårt eget lands självständighet och av dess livsintressen ur olika synpunkter, och vi komma att överväga det med hela känslan utav den utomordentliga betydelsen i det avgörande, som skall träffas.

Herr Trygger har i viss anknytning till sitt yttrande i denna del förebrått regeringen att genom sina förslag rörande försvarshuvudtitlarna ha slagit in på en väg, som han karakteriserade som frukten av ett klandervärdt oförstånd, en väg, genom vilken man försvagar vår försvarskraft på ett otillbörligt sätt och genom vilken man undandrar sig att till landet ställa den frågan: Är svenska folket villigt att hellre än att försvara sig offra sin självständighet? Den frågan *kan* aldrig besvaras på mer än ett sätt: det svenska folket vill förvisso värna sin självständighet. Men sådana äro dock tidens erfarenheter, krigets erfarenheter, de finansiella bekymren och rönen om en inom alla folk växande bitter, för att inte säga förbittrad reaktion emot de militära systemen, att denna regering såväl som andra regeringar icke kan underlåta att göra vad den finner vara möjligt att göra för att nedbringa försvarsväsendets kostnader och personliga bördor, så långt man därför kan stå till svars. Och jag tillåter mig säga, att en argumentation, sådan som den ärade inledningstalaren i dagens debatt har fört, den skulle, såvitt jag kan finna, leda till, att man skulle nödgas bibehålla oförändrat hela det militära system, som uppbyggdes år 1914, behålla det oförändrat, sedan det har visat sig, att det, om det *nu skulle* tillämpas, skulle kosta mångdubbelt mera än vad det då beräknades kosta, sedan det har visat sig, att det i ytterst viktiga punkter — jag nämner endast frågan om förlängning utav infanteriets övningstid — faktiskt var ett olyckligt

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

system och sedan man inom *alla* länder har blivit överens om, att här *måste* göras besparingar på de militära anslagen, om överhuvud taget vårt kulturella arbete och våra övriga samhällsbehov skola kunna tillgodoses.

Här har talats många ord om sparsamhet och om de stigande statsutgifterna, i denna kammare liksom i andra kammaren. Jag kan inte hjälpa, att det förefaller mig, som om den synpunkten också borde ha fått komma fram, när man talade om de militära anslagen. En sparsamhetspolitik är fulkomligt oförenlig med en militärpolitik efter 1914 års linjer.

I den inre politiken möter jag först ett par frågor. Herr Clason framställde nyss en del sådana, vilka han karakteriserade så, att han ville veta regeringens kurs på vissa områden; han angav detta såsom en rättmätig fordran att få kännedom om regeringens »navigationsakt». Bilden förefaller mig litet besynnerligt vald utav en så eminent historiker som min ärade kollega i vetenskapen. Det är honom lika väl som mig bekant, att vad man kallat »navigationsakten» ingalunda hade någonting att göra med riktlinjerna för navigationen, men väl utgjorde ett försök ifrån den då uppstigande stora handelsmakten England att förhindra sina konkurrenter på handelsns område från en fri rörelse på haven. Det förefaller mig, som om det var i denna mening verkligen den ärade talaren använde begreppet navigationsakt. Det ser nästan ut, som om han skulle, genom att begära förhandssvar på vissa frågor, vilja förhindra regeringens fria navigation. Men detta lyckas icke. Den ärade talaren begärde bland annat att få veta, efter vilka linjer de olika alternativen för eventuella förslag i den kommunala skattefrågan äro lagda. Frågan är för tidigt väckt, såsom en så erfaren riksdagsman säkert känner, och absolut skulle ha känt, om en annan regering hade suttit. Innan regeringen hunnit pröva de olika alternativen, är det väl dock icke rimligt, att den skall framlägga sin ståndpunkt. Men när väl regeringen har gjort denna prövning, då skall herr Clason, kammaren och landet få fullständigt den klarhet, som i dag blivit begärd. På samma sätt förhåller det sig med de yrkanden angående riktlinjerna för utredning av vad man kallat en industriell demokrati, som framstälts såväl av herr Clason som av herr Wohlin. Denna utredning har ännu inte hunnit sättas igång. Herr Clason, herr Wohlin och kammaren måste ursäktas oss. Denna regering har verkligen en arbetsbörda av den beskaffenhet, att det är nödvändigt att först taga de allra viktigaste och de mest påträngande ärendena, och att man inte *kan* annat än skjuta sådana utredningsfrågor, även om de äro så betydelsefulla, till en tidpunkt, då det är möjligt att gripa sig an med dem. Och på samma sätt förhåller det sig med den utredning angående kontroll över trusterna, som herr Wohlin här efterlyst. Att den icke blivit igångsatt beror sannerligen icke på att intresset för densamma har svalnat, men det beror på att efter denna tids erfarenheter måste linjerna för en dylik utredning läggas icke oväsentligt annorlunda och icke oväsentligt djupare än de

lades, när en dylik förra gången anordnades. Icke helier denna sak har tiden medgivit oss att *ännu* upptaga.

Om jag sedan övergår från de direkt framställda frågorna till de ärenden, de problem, som i övrigt varit föremål för debatt, skall jag tillåta mig att såsom ett allmänt intryck framhålla, att det förefaller mig, som om man ifrån olika politiska läger i dag kanske mindre har sysslat med de konkreta förslag, som föreligga i statsverkspropositionen eller för övrigt äro bebadade, och i stället varit intresserad utav att lägga upp vissa allmänna linjer, efter vilka var och en ifrån sin synpunkt anser, att det svenska statsarbetet rätteligen och lämpligen bör bedrivas. Det är helt naturligt, att så är förhållandet. Ty tiden är verkligen sådan — och vi känna det alla — att det icke är lätt, nej, det är *omöjligt* att i denna stund utav jäsande rörelser inom samhällena, utav med varandra sig trängande problem i det europeiska statssystemet, utav en oro, en jäsning uti sinnera, vartill vi icke haft motstycke under generationer — det är icke lätt, det är icke möjligt att i ett nu under denna krigstidens begynnande avvecklingsperiod komma med ett stort och klart och i detaljer utformat program över hur det väldiga arbetet för den nya tiden skall bedrivas. Jag vågar säga, att ingen av de talare, som här ha framlagt sina synpunkter och som därvidlag mer eller mindre trätt i motsats till regeringen, har lyckats att på någon enda punkt giva sådana verkligt konkreta drag, att det vare sig för oss eller för landet skall vara möjligt att säga: Där går vägen. Vi i regeringen kunna hänvisa till att vi fullfölja de allmänna grundsatser för vårt arbete, som vi ha anlagt redan ifrån första stund, vid vårt tillträde. De äro väl kända. Vi behöva icke ytterligare framlägga dem. Hela det program, med vilket vi möta riksdagen, är byggt på de grunderna och låter sig med dem fullständigt förenas.

I detaljerna anmärker jag, att man har tagit upp till diskussion vissa finansiella frågor och skattefrågor i samband med den allvarliga finansiella ställningen. I den del dessa saker redan berörts av finansministern, förbigår jag dem. Men då man ifrån ett par håll har särskilt vänt sig mot den tanke om en obligatorisk sjukförsäkring, som fått uttryck uti statsverkspropositionen och som även är berörd i trontalet, så ber jag att få framhålla att, så vitt jag förstår, dock ingen utav talarna har velat eller vågat stiga fram och säga: Detta är ett syfte, som icke bör upptagas och icke bör förverkligas. Så djupt betydelsefull är dock denna sak för hela vårt folks hälsa och därmed dess framtid, så betydelsefullt ingripande bland annat uti det rashygieniska problem, om vilket herr Wohlin på förmiddagen fällde ett par ord, att den regering sannerligen skulle illa känna sitt ansvar för just folkets verkliga framtid, som icke med livligt intresse sökte att så snart det är möjligt föra fram ett sådant förslag. Nu har det emellertid visat sig, att kommitténs plan har blivit föremål för anmärkningar, som redan framkallat en överarbetning med tillkallande av ett stort antal läkare. Efter det att dessa sakkunniga tillkommo, ha ytter-

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

ligare yttranden inkommit ifrån olika ämbetsverk, som på viktiga organisatoriska punkter, och bland dem synnerligen djupt ingripande, gjort allvarliga anmärkningar. Det faller av sig självt, att även dessa anmärkningar måste upptagas till grundlig behandling, och det torde vara att frukta, att på denna grund förslaget icke kan hinna bliva färdigt. Om så blir fallet, vill jag emellertid hava sagt, att även om det ur finansiell synpunkt betraktas som en lättnad — och det förstår jag fullväl — så får man dock icke glömma, att det ur andra synpunkter är en *riksviktig* angelägenhet, att tanken tages upp och föres fram igen, när så ske kan, och i den form, som efter förnyad behandling har befunnits vara den bästa.

Vad besparingarna beträffar, är det av ett visst intresse att lägga märke till att även den förste talaren i denna kammare, liksom högerens ledare i andra kammaren, egentligen sammanfattade en huvudsynpunkt på denna fråga genom att lancera formeln: färre ämbetsmän men väl avlönade, och alltså reduktion utav ämbets- och statstjänstemännens antal. Ja, mina herrar, herr Trygger och ni andra, som föra detta program fram, ingenting kunde vara mera välkommet för denna regering, och jag förmodar för alla i riksdagen, än att kunna förverkliga en sådan tanke. Men må det vara mig tillåtet att göra en liten hemställan, att när man framkastar den, ha godheten att peka på åtminstone *något* ämbetsverk eller åtminstone *någon* kategori av statstjänstemän, där de stora ändringarna och indragningarna skulle ske! Vi ha sökt efter sådana, och icke förgäves så tillvida, att inom affärsverken, speciellt inom järnvägarna, en betydande reduktion redan är igångsatt och pågår. Vi hoppas, att inom sådana verk, där ju behovet av arbetskraft står i direkt relation till verkets arbete, reduktion också skall kunna ske. Men den är redan i gång, och till yttermera visso är den övervakad och pådriven av en särskild undersökningskommitté under ledning av en förutvarande finansminister, hörande till högerpartiet. Jag tror sålunda, att man icke skall kunna bestrida, att där är gjort vad som ifrån statsledningens sida kan göras.

I detta sammanhang har herr Wohlin kommit in på en annan sak. Han har med hänsyn till statstjänarnas talrikhet och betydelse inom det nutida samhället yttrat, att det är en angelägenhet av största vikt att motarbeta osunda tendenser inom landets ämbetsmannakår. Jag nödgas för min del säga, att i en sådan avfattning, såsom en antydning om osunda tendenser inom landets ämbetsmannakår i stort sett eller någon större utsträckning, är denna, jag måste kalla det beskyllning, fullkomligt oberättigad. Den svenska tjänstemannakåren av högre och lägre grad är verkligen icke av den beskaffenhet, att man kan skylla den för »osunda tendenser». Om ett eller annat beklagligt fall har inträffat, så är det undantagsfall, som icke få ge anledning till en generalisering av denna art.

Herr Wohlin har till sin önskan om motarbetande av de nämnda tendenserna knutit ett särskilt krav på ytterligare åtgärder för granskning utav kristidskommissionernas förvaltning. Han har ut-

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

vecklat sin tanke så, att den nuvarande överrevisionen skulle egentligen gå ut på en siffergranskning, att den skulle vara bristfälligt organiserad och nyligen utav regeringen ytterligare ha blivit försvårad och att regeringen skulle i det sammanhanget ha ådagalagt en övertro på riksdagens möjligheter att utöva *sin* kontrollerande verksamhet. Jag bestrider på det bestämdaste till alla delar denna teckning av ställningen. Den överrevision, som är tillsatt, är på intet sätt hänvisad till en siffergranskning, ty dess fullmakt, både från början och i den förnyade form, som den fått genom en förklaring från regeringen under sistlidna höst, är utsträckt till kommissionernas och deras underlydandes *hela* förvaltning, ingenting undantaget. Den avser sålunda även och innesluter rätt för överrevisionen att ingripa emot eventuellt förekommande missbruk till enskild vinning utav en dylik statsjäna reställning, såsom det har uttryckts i den av herr Wohlin m. fl. väckta motionen. Hela denna synpunkt är sålunda redan lagd under granskning. I detta avseende behövs inte någon utökning. Det är vidare fullkomligt ofattligt, hur man kan säga, att regeringen försvärat granskningen under senare tid, då regeringen tvärtom genom sin nya förklaring har givit revisionen bland annat just den tillgång till hemliga handlingar, som nu, underligt nog, begäres uti den ifrågavarande motionen. Denna tillgång till hemliga handlingar finnes redan och behöver icke begäras. Ordet om övertro på riksdagens möjligheter att utöva granskning synes vara att hänföra till att regeringen har ansett sig böra förbehålla granskningen utav Kungl. Maj:ts egna beslut och de utlåtanden, på vilka dessa beslut äro grundade, åt riksdagen och de av riksdagen utsedda utskott och statsrevisorer. Detta är icke någon övertro på riksdagens möjligheter. Det är helt enkelt att följa Sveriges grundlagar, som i den delen äro alldeles otvetydiga och som utan möjlighet till något tvivel stadga, att granskning utav regeringens handlingar *icke* kan utövas av någon annan än revisorerna. Jag förstår för min del icke, hur man kan komma in på en sådan tankegång som att åt överrevisionen eller undersökningskommissionen, såsom namnet nu har präglats, uppdraga en granskning, vilken skulle innesluta även regeringens handlingar. Det måste väl ändå anses som den rena absurditeten, att regeringen skulle tillsätta en kommission, som skulle granska regeringen själv. Detta är *riksdagens* uppgift och ingen annans.

I denna fråga har jag för övrigt uttalat mig så pass vidlyftigt i andra kammaren, att jag icke skall belasta denna kammars protokoll med några längre ytterligare utläggningar. Jag skall endast sammanfattningsvis tillägga, att den undersökningskommission, som de ärade motionärerna ha begärt, den finnes redan i överrevisionen, med den fullmakt, som man skulle kunna önska, utrustad med de tekniska resurser, som den själv har begärt. Skulle de behöva ytterligare tekniska hjälpmedel, skulle den behöva utökning av arbetskrafterna, skall därom icke vara någon tvekan i regeringen. Men att kasta en redan fungerande granskning över bord bara för att få tala om, att man tillsatt en *ny* undersök-

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

ningskommission, det måste jag för min del finna olämpligt och inte heller av sakläget påkallat. Och jag vill till sist också säga ihär, liksom jag gjort i andra kammaren, att när man i detta sammanhang gör antydningar om, att de utomordentliga anstalterna skulle vara särskilt påkallade av uppkomna farhågor, att tjänstemän i dessa institutioner skulle ha missbrukat sin ställning till egen vinning, då rör man sig på ett område, där den allmänna generaliserande insinuationen får taga rum i stället för konkreta fakta. Varje verkligt, faktiskt påstående i den riktningen skall ovägerligen av överrevisionen undersökas, och regeringen kommer att göra allt vad den förmår för att därvid bistå överrevisionen. Men uttalanden, som utan skäl kasta en skugga över många hundratal oförvittliga svenske män, vilka gjort ett svårt och tungt arbete, äro otillbörliga, och de bliva det icke mindre, om de förekomma inom riksdagen.

Herr Trygger framlade såsom en bakgrund till sitt anförande, i vad det gällde den inrikespolitiska situationen, ett konstaterande av att man icke hade genom den författningsreform, som genomdrevs under föregående år, vunnit den samhällsfrid, som hade ställts i utsikt av författningsreformens vänner, och han tog åter upp ett ledmotiv, som förekommit någon gång förut, och som synes tyda på en viss ånger, att han själv medverkat till denna reform. Han hävdar nu, att han för sin del alltid velat göra gällande, att först då, när freden blivit avslutad och normala förhållanden såväl i yttre avseenden som i människornas under krigsperioden uppjagade sinnesstämning inträtt, först då skulle rätta tiden till en god författningsreform varit inne. Mina herrar, det är vemodigt att höra, visserligen en politisk motståndare, men en så högt värderad motståndare, som dock i ett betydelsefullt ögonblick även själv satte sin hand till plögen, nu försöka att efteråt göra sig själv förebråelser, för att han icke tog den tillbaka. Det är icke så, att i tider, sådana som dem vi nu genomleva, man sitter och väljer, utstakar och framskjuter efter behag det ögonblick, då det måste handlas. Jag har sagt förut många gånger i denna kammare, och kammaren — även herr Trygger — har till sist i handling givit mig rätt, att det kommer en tid, då man måste gå till gärning. Den tiden var inne, när författningsreformen beslöts i princip. Det är Sveriges lycka och svenska högerpartiets heder, att det då förstod, vad tiden krävde och medverkade därtill. Och det är vemodigt, jag upprepar ordet, att man nu skall behöva höra ångrande uttalande därom. Nu gäller att göra det bästa av det författningsverk, som måste genomföras. Därpå må vi inrikta våra ansträngningar, icke på att klaga, att man år 1918 gick längre, än man egentligen skulle ha velat. — Att en sådan reform skulle betyda orubblig samhällsfrid och ett idealiskt samhällstillstånd, det har ingen från vår sida vågat hoppas, än mindre säga. Men vad vi sagt, det var, att reformen måste genomföras för att förhindra en hotande förbittrad samhällsstrid och för att lägga grunden för en utveckling, som dock kan ske under fredlig kraftmät-

ning, hur mycket än motsättningarna må leva kvar och meningarna bryta sig mellan olika intressen och olika klasser. Ingen av oss har ens drömt om, att demokratiën, när den väl blev genomförd i Sveriges rike, utan vidare skulle utplåna dessa motsatser och göra slut på striderna. Men vad vi icke blott drömt om, utan även förlitat oss på och alltjämt äro förvissade om, det är, att på den grunden skall striden och intressebrytningarna kunna föras mellan män och kvinnor av olika åskådningar med sådana förutsättningar, att de, efter herr Tryggers vackra ord i slutet av hans anförande, kunna känna sig som svenskar allesammans, att de olika meningarna respektera varandra samt småningom börja förstå, att de politiska motsättningarna icke äro oöverkomliga, när man bara håller varandra i aktning och ärligt strävar efter det gemensamma bästa.

Ur den synpunkten har också regeringen behandlat frågan om 8-timmarsdagen. Jag skall icke upptaga den frågan på nytt; den är redan tillräckligt berörd av talare såväl från det liberala som det socialdemokratiska partiet. Jag endast upprepar vad jag yttrade i andra kammaren: Den arbetsstrid, som nu har uppstått här i Sverige, är bekymmersam och allvarlig. Den är emellertid endast till en del och kanske icke den väsentligaste delen en frukt av 8-timmarsdagen. Den är på många områden uppkommen oberoende därav. Och i alla händelser, så mycket står fast, att hade icke det stora problemet om arbetstidens begränsning blivit i lag löst, då skulle, och det icke först nu, utan långt tidigare här i landet uppkommit arbetsstrider i en sådan omfattning och av en för samhället och dess ekonomi så farlig beskaffenhet, att mot dessa de nu uppkomna äro endast som bleka skuggor. Det få vi komma ihåg, när vi se de nuvarande svårigheterna, att trots dessa svårigheter är dock nu en grund lagd, som man kan hålla sig till och på vilken, det är vår livliga förhoppning, arbetsfreden skall återställas. Den är lika behöflig för arbetare och arbetsgivare som för samhället i dess helhet.

I bostadsfrågan finner jag av referaten, att herr Trygger för sin del uppställt ett par önskemål. Det ena är, att man skulle ordna finansieringen av ett ingripande till en bättre bostadsproduktion, genom att staten upptager eller garanterade ett på längre tid ställt amorteringlån. Så vitt jag kan finna, är detta just vad som ingår i regeringens plan. Den innebär, så långt dessa hittills kunnat utformas, att en lånefond skall uppläggas av upplånade medel för att ur den lämna bidrag för bostadsproduktion till kommuner och enskilda samhällsnyttiga sammanslutningar. Herr Trygger gjorde emellertid också gällande ett annat önskemål, nämligen att alla skattdragande måtte efter rättvisa grunder draga sitt strå till stacken för att betala räntorna på dessa bostadslån, i den mån staten för sådant ändamål behöver träda emellan. I detta fall har jag och med mig regeringen, en något annan mening, en mening som desto hellre kan understrykas, eftersom herr Wohlin i sitt anförande syntes fullständigt ha missförstått regeringens ställning i denna del. Det är icke så, att herr Wohlin gjorde gällande, att vår mening är att för dessa

Statsverks-
propositionen
n. n.
(Forts.)

Byggnader i städer och stadsliknande samhällen låna ut de bidrag staten kan vilja ge, men att för räntorna åter taga i anspråk landsbygdens »skatteförmåga», såsom jag skulle tro att uttrycket föll. Tvärtom har man i regeringen tänkt sig att uttaga de härför behöfliga medlen, man efterskänker räntorna eller eventuellt gör nedskrivningar på det utlånade kapitalet, genom en skatt, som drabbar den hyresstegring inom städer och stadsliknande samhällen, vilken med en avveckling av hyresstegringslagen är oundviklig. Det har synts oss, att när genom en sådan avveckling de nuvarande fastighetsägarna i städerna komma att göra en betydande vinst, som man väl kan kalla en krigskonjunkturvinst, då är det lämpligt, att man, om det är möjligt, försöker ålägga dem att lämna någon del av denna oförtjänta värdestegring till bidrag för ett ingripande i bostadsfrågan, som för den in på sunda banor.

Över huvud synes det mig, som om herr Wohlin i detta sammanhang även i en annan del hade missförstått och misskänt regeringens ståndpunkt. Han förmenade, att ingenting av motsvarande art är gjort för landsbygden. Jo, det är det. I regeringens proposition i år ingår en höjning av det belopp, som är avsett att användas till egnahemsbildningen just på landsbygden, och likaså en avsevärd höjning av det särskilda lånebelopp, som för varje nytt egnahe kan utlämnas av staten. Detta är gjort med full avsikt att i någon mån söka hjälpa även landsbygdens befolkning i dess strävan efter icke blott bostäder utan även odlingsangelägenheter och utgör sålunda i viss mån en pendang, låt vara icke så omfattande, till åtgärderna i bostadsfrågan för städerna. Att icke anslagskravet på denna punkt blivit större, beror helt enkelt därpå, att man utgått ungefär från det behov, som synts föreligga; och, säga vad man vill, bostadsfrågan i städerna, där ingripandet nu efter vår tanke huvudsakligen skall finansieras med bidrag från städerna själva, är för ögonblicket ojämförligt mer trängande än den andra, låt vara på längden mycket betydelsefulla frågan.

I allmänhet har herr Wohlin i sitt yttrande talat om bristande intresse från regeringens sida för bondeklassen och för landsbygskulturen, och jag tycker mig finna, att han även i andra avseenden frågade, varför regeringen icke hade gjort någonting. Men i hela hans anförande har jag icke kunna finna några bestämda konkreta uppslag till åtgärder av den vikt och betydenhet, som skulle motsvara en sådan förebräelse. Det finns hos denna regering icke den minsta tanke på att tillbakasetta landsbygdens intressen. Det är helt enkelt så, att vi försökt att tillgodose dessa intressen lika väl som vi tillgodose andra intressen. Vi göra oss icke till målsmän för någon bondepolitik av *den* art, som herr Wohlin nu förordat. Men detta därför, att hur än man försöker omkläda ett sådant begrepp med de vackraste tankar och uppriktigaste önskningsar, så kan man ändå icke komma ifrån, att i själva begreppet ligger just den stämpel av särskilt klassintresse, som herr Wohlin sökt undvika. Herr Wohlin har yttrat, att vårt lands framtid beror på möjligheten av samförstånd mellan arbetare och bönder. Jag tror, att de äro mycket

viktiga, dessa element. Men de äro dock icke de enda elementen i detta land. För oss finns det också andra människor i Sverige än arbetare och bönder. Det finns stora samhällsklasser av hantverkare, av industri- och affärsmän i olika grader och av stats tjänare, för att bara nämna några huvudkategorier. Varje intresse må av regering och riksdag tillgodoses allt efter dess betydighet, allt efter resurserna och de krav, som komma fram. Men det kan icke vara berättigat att hävda, att ett intresse skall vara det dominerande, vare sig det ena eller det andra.

Herr Wohlin lär ha anfört i sitt yttrande i förmiddags några ord, uttalade av mig vid ett samkväm i Göteborg efter ett där hållet föredrag, i vilket jag försökte giva åtminstone en antydning om min grundsyn på liberal politik, den antydning nämligen, att det alltid måste vara en huvuduppgift för vad jag kallar en frisinnad demokratisk svensk politik att söka göra det bästa möjliga för varje människa och varje människas rätt på sådant sätt, att därjämte det helas, samhällets tillbörliga höghet och intresse iakttages. Herr Wohlin fann detta vackert; han var vänlig nog också att finna det uppriktigt, men han kunde icke längre värmas av denna lösen, »den lämnade honom kall». För honom var det då en mera värmande lösen att tala om den svenska bondens nya tidsålder. Jag vet icke, vad den berodde på, denna oförmåga att värma. Naturligtvis i främsta rummet på mina ords ofullkomlighet, kanske också på att herr Wohlin läste dem enligt sin egen förklaring på ett kallt hotellrum; där var kanske för kallt för att han riktigt skulle kunna värmas av några varma ord. Jag skall icke tvista om dessa ordens kraft; jag har själv betonat deras ofullkomlighet. Men tanken, innehållet som sökte sig fram däri — de ha för mig och för alla dem, vilka känna och sträva som jag, en kraft, som kan värma och värmer och som, det ber jag var och en av eder, mina herrar, vara övertygad om, i själva venket uppbär allt vårt politiska arbete och allt det som säges och göres i riksdagen och utanför från vår sida. Vi vilja, och ha visat det i handling, göra allt vad som tillbörligen kan och skall göras, för att Sveriges bondeklass skall få sin fulla rätt och komma till sin riktiga plats i det svenska samhället. Vi vilja göra på samma sätt för den svenska arbetarklassen. Men vi vilja också, att denna rätt att bliva tillgodosedd utav statsmakterna och att mötas med hänsyn från lagstiftning och rådslut i representationen skall tillkomma även andra svenskar och svenskor, vilken klass de än må tillhöra. Vi ha icke någon pretention på att införa en ny tidsålder för vare sig det ena eller andra ståndet, den ena eller andra klassen, hur betydande den än må vara. Skall nu här skapas ett slagord om en ny tidsålder, — må det då bli, att här skall grundläggas en tid för den svenska medborgaren, var han än står, hög eller låg, i vilket yrke han än är! Det är ur dessa synpunkter vi hava fullföljt vårt arbete och vårt värv under dessa gångna år. Vi våga hävda, att den riktlinjen, den ledstjärnan icke är sviken från den första dagen och intill den dag i dag är. Har det icke lyckats oss följa den så som vi skulle önskat, må det då tillskrivas vår mänskliga brist, kanske även de

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

utomordentligt svåra omständigheter, under vilka vi arbetat. Men innan man bryter staven över den politiken, mina herrar, vare sig från det ena eller andra lägret, — låten se, att I själva förmån komma fram med en bättre!

Herr Winberg: Jag ber om ursäkt, att jag återkommer med anledning av hans excellens utrikesministerns ord omedelbart efter mitt förra anförande. Hans excellens gjorde nämligen gällande, att regeringens politik vis å vis sovjet-Ryssland var någonting absolut ofrånkomligt och föranlett av händelser, vidtagna av ryska regeringens representant här i landet. Han framhöll då i detta avseende i första hand, att nämnda regeringens representant här hade missbrukat sin rätt att föra kurirbagage. Jag måste säga, att det skälet för närvarande från svensk sida verkar allt annat än övertygande, då vi just här ha en sådan fråga, rörande missbruk av rätten att föra kurirbagage från den svenska legationens medlemmar. I alla fall är detta skäl för mig ingalunda övertygande. Lika litet övertygande är skälet, att det skulle bedrivits viss agitation från ryska regeringens representant här. Det är ett skäl, som man tillgripit för att få en förklaring, varför regeringen vidtagit den politik den i detta avseende fört. Herr utrikesministern fann ock, att dessa skäl icke voro så synnerligen vägande, varför han vidare anförde, att en hel del omständigheter i sovjet-Ryssland förekommit, varvid svenska medborgare och svensk egendom icke hade respekterats. Jag ber då att få säga, att det är egendomligt, om man icke inom den svenska regeringen förstår, att i ett land måste de som vistas i det landet böja sig för de lagar och författningar, som där äro gällande. Det är brott mot dessa lagar och författningar, som gjort, att den ryska regeringen ansett sig böra gå hårdhänt tillväga mot dem, som satt sig fullständigt över dessa lagar, och det förefaller mig något egendomligt, när man vill lägga den ryska regeringen till last, att den, sin författning likmätigt, icke tillåtit dessa enskilda personer att i fortsättningen inom Rysslands eget område bedriva privataffärer av mer eller mindre tvivelaktig art, som de tidigare försökt sig på och velat fortsätta med. Det förefaller mig, som om man skulle kunna förstå även inom den svenska regeringen, att ett lands regering icke kan tillåta ett dylikt uppenbart åsidosättande av de författningar, som i alla fall äro gällande inom landet. Jag vill därför säga, att den förklaring från regeringens sida, som i denna fråga framkommit, ingalunda är övertygande. Tvärtom får man den uppfattningen, att man här väntat på, att det skulle bli en annan regim i Ryssland, och därför icke velat försvåra möjligheten att träda i förbindelse med den nya regimen och att man av denna anledning vidtagit de åtgärder man gjort. Det synes mig i detta avseende ganska betecknande vad en person, som var engagerad i en mycket bekant affär, Svensk export, yttrade, då det var fråga om detta företags underminerade ekonomiska

ställning. Han medgav att så var fallet, men tillade med en hjärtesuck: Om Judentijs offensiv mot Petrograd hade lyckats, hade företaget visat ett mer lysande resultat, än nu blev fallet. Jag undrar, om icke denna hjärtesuck delas av regeringen. Man hade väntat, att det skulle lyckas, men nu misslyckades det.

Jag vill icke upptaga kammarens tid i denna sena timme med erinringar utöver vad jag nu sagt; jag skall endast tillägga ett par ord med anledning av herr statsministerns uttalande, då det var fråga om nationernas förbund. Den frågan kommer ju före längre fram, men jag kan icke underlåta att i detta sammanhang säga, att, när hans excellens statsministern framhåller, att vi icke skola gå in i detta förbund för att få skydd utan, som hans ord föllo, emedan detta i alla fall är ett försök till en sammanslutning av de pinade folken, vill jag för min del framhålla, att efter den start, som nu skett för detta nationernas förbund, kan det sannerligen icke bli någon sammanslutning »av de pinade folken», på sin höjd en sammanslutning av vissa länders *regeringar*. Men det synes mig åtminstone icke vara något inbjudande för det svenska folket att gå in i denna sammanslutning, och åtaga sig viss exekutionsskyldighet för uppfyllande av den fred, som nu dikterats av de segrande. De som inträda i nationernas förbund åtaga sig sist i alla fall skyldigheten att tillse att de fastställda fredsvillkoren till alla delar uppfyllas. Det synes därför vara svårt att få detta att bli någon hjälp för de *pinade folken*.

Herr Wohlin: Jag hade äran nämna i mitt första anförande, att mitt hjärta icke kunde värmas av statsministerns stolta deklARATION i höstas rörande den liberala politiken. Jag måste säga, att mitt hjärta värmdes än mindre, då jag hörde statsministern tala i denna kammare, som för mig i kväll blev kallare än det hotellrum, där jag i november läste referatet av hans tal.

Statsministern anförde, att han av de tillgängliga referaten endast fått en ofullständig kännedom, om, huru mina ord i dag på förmiddagen föllo, och detta kan ju mycket väl förklara den missuppfattning, som å hans sida gjort sig gällande på flera punkter beträffande mitt anförande. Jag vill emellertid framhålla, att då jag tillät mig att i sammanhang med den kommande stora löneregleringen för statens ämbets- och tjänstemän påpeka, att osunda tendenser inom vår administration på många ställen framträtt i och med att ämbetsmännen i vårt land intressera sig i enskilda affärsföretag av olika slag och därigenom utsätta sig för misstanken att icke alltid i sin ämbetsmannagärning frigöra sig från otillbörliga hänsyn, då är detta ett uttalande, som allt för väl stödes av den senaste tidens händelser för att kunna vederläggas.

Jag vill också på det bestämdaste säga, att den teckning av den nuvarande överrevisionens beskaffenhet och verksamhet, som hans excellens statsministern gav, var oriktig. Han har möjligen från sin upphöjda plats i samhället och med den stora arbetsbörda, som vilar

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

på honom, icke haft tid och tillfälle att sätta sig in i, huru saken verkligen ligger beträffande överrevisionens arbete. Hade han haft tid därtill, skulle han veta, att denna överrevision, som nu av honom godkänts, ja fått det högsta betyget laudatur i alla avseenden, icke kan i sin nuvarande sammansättning utföra det granskningsarbete, som bör göras. Den saknar i sin personliga sammansättning den sakkunskap, som behöves för att komma till botten med de svåra frågor, som föreligga, och har icke möjlighet att med de arbetskrafter, som stå till buds, genomtränga de tusentals ärenden rörande kristidskommissionernas förvaltning, som den har att granska. Jag vill också påpeka, att herr statsministern alldeles förbigick, att det nådiga brevet den 1 oktober 1919 uttryckligen från granskningsarbetet fritager alla kommissionernas åtgärder och beslut, som angå förslag eller utlåtanden till Kungl. Maj:t, av det skälet tydligen, att herr statsministern menar, att dessa frågor sedermera bliva granskade som regeringsbeslut i grundlagsenlig ordning av riksdagens utskott. Det är emellertid tydligt, att det icke är tillräckligt med denna granskning av regeringens beslut i frågor av nu omberörda beskaffenhet. Kommissionerna ha haft att handlägga en mångfald ärenden rörande exempelvis utförsellicenser för exportförbudna varor, vid vilkas avgörande en mängd mycket delikata synpunkter måste beaktas. Det är icke möjligt, att ett riksdagens utskott under den korta tid, då riksdagen är samlad, skall kunna i detalj studera de ofantligt vidlyftiga listorna över kristidsärenden, som brukat gå från kommissionerna till regeringen. Herr statsministerns ståndpunkt är att detta hela frågan om detta granskningsarbete från den formella sidan och att bortse från frågans reella sida. Hans excellens synes icke vilja förstå vikten av att man måste gå till botten med dessa saker.

Herr statsministern har vidare såsom en anmärkning mot den av mig med flera framlämnade motionen anført, att granskning redan nu är tillåten beträffande hemliga handlingar. Vår anmärkning går emellertid ut på att överrevisorerna numera icke fått rätt att taga del av dessa handlingar annat än efter Kungl. Maj:ts i varje särskilt fall fattade beslut, och det är icke så lätt för överrevisorerna att av diarielistorna se, om de ha anledning att hos Kungl. Maj:t begära ett sådant tillstånd eller icke. I själva verket innebär mandatet av den 1 oktober 1919, enligt vad jag från överrevisorerna själva inhämtat, en begränsning av deras rörelsefrihet i förhållande till den, som de hade dessförinnan. Jag kan icke heller anse, att det skulle kosta någon skugga över hundratals oförvitliga män, om en allmän undersökningskommission komme till stånd. Jag tror snarare, att genom en sådan kommission den skugga skulle skingras, som nu i allmänna folkmedvetandet med rätt eller kanske rättare med orätt kastas över dessa män. Det är ett lika stort intresse för dem, som hoppas, att inga missförhållanden föreligga, att godkänna detta krav på en undersökningskommission, som det är för dem, som hysa misstankar om, att missbruk för egen vinnings skull förekommit.

Den anmärkning, som herr statsministern riktade mot mitt yttrande i fråga om bostadsbyggandets finansiering grundar sig på ett

bristfälligt referat eller bristfälliga muntliga uppgifter om mitt yttrande. Jag har icke yttrat mig om den summa, som skulde uppbringas, eller om förräntningen av lånet. Jag har endast uttalat, att öfverflöda lån, om det skall upptagas, kommer att inkräkta på de disponibla sparmedlen inom landet, och, i den mån det inkräktar på den allmänna lånomarknaden, verkar det uppenbarligen till förfång för andra behov, som behöva tillgodoses genom lån på samma marknad.

Om herr statsministern menar, att den nuvarande liberala regeringen förmått att i lika mån tillgodose alla samhällsklassers berättigade intressen i vårt land, så har jag icke samma uppfattning. Denna meningsskiljaktighet härrör måhända därför, att herr statsministern icke vistats så mycket på vår svenska landsbygd och bland vår svenska bondebefolkning, som hade varit behöfligt för att fatta dess önskemål och behov. Man kan från en hög plats i samhället och då man rör sig i kretsar, som stå mera främmande för dessa behov, lätt få en felaktig föreställning om vad landsbygdens intressen kräva. Då herr statsministern sade, att inga konkreta uppgifter av oss framlagts för bondepolitiken, såsom jag tillät mig kalla den, så vill jag erinra om, att såsom en sådan konkret uppgift anförts den kontroll över trustväsendet, som vi förgäves väntat på sedan år 1911. från vilken tid en inslurad kommitté legat på denna fråga. En annan sådan uppgift är den stora frågan om bevarandet av landsbygdens ungdom vid jordbruket, och den har sannerligen icke blivit tillbörligen beaktad vid regeringens ställning till frågan om åttatimmarsarbetsdagen. Detta beslut kastar redan, enligt underrättelser från landsbygden, sin mörka skugga framför sig. Från många orter omförmäles, att den jordbrukande ungdomen i ökad utsträckning mot förut drages till städerna för att fylla de vakanser i arbetarebehovet, som åttatimmarsdagen artificiellt skapat. Denna lag är icke ett utslag av rikspolitik, nej det är industriell klasspolitik, som måhända är värd erkännande om man står på den industriella klasspolitikens grund, men jag bestrider, att den är rikspolitik. En reform, som icke smakar en del av landets befolkning, som uppgår till närmare hälften, är icke en rikspolitisk reform. Man måste taga någon hänsyn till den andra hälften, om man vill föra rikspolitik.

Slutligen vill jag beträffande herr Möllers anförande säga, att ingen kan livligare än jag vara intresserad av att landsbygdens befolkning förstår den svenska industriarbetarklassens strävan till bättre villkor. Jag tror, att så är fallet och att bland Sveriges jordbrukande befolkning de synpunkter på denna fråga icke äro förhärskande, som kommit till uttryck i den förste ärade talarens anförande här i dag på morgonen. Bönderna förstå, att arbetarna behöva bättre villkor, och det finnes möjlighet för samförstånd på den punkten. Men skall ett dylikt samförstånd en gång i framtiden — det är en framtidssak, som icke nu är aktuell, men som en gång måste bli det — kunna skapas, då måste industriarbetardemokratien, som nu härskar i Sveriges rike, förstå bonden och hans livsbetingelser, men det har den visat sig icke göra. Såsom exempel bland många på det berättigade i detta mitt påstående ber jag änyo att få hänvisa till det

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

framlagda förslaget till ny giftermålslagstiftning, vilket, såsom jag förut framhållit, bryter sönder den gamla bondeuppfattningen på detta område, och i vårt land inför en äktenskapslagstiftning, som strider mot urgammal svensk äskådning.

Jag vill med dessa ord ha sagt, att jag icke av de väl framförda och vackra ord, som fällts från regeringsbänken, blivit rubbad i min övertygelse, att det kräves en nyorientering i vårt politiska liv och att de gamla s. k. borgerliga partierna måste förstå, att deras stora insats och hedrande gärning i Sveriges historia nalkas sitt slut och att den tid, som ingår, måste lämna rum för bildningar, som förmå tillgodose de samhällsintressen och synpunkter, som under de sista årtionedena icke blivit vederbörligen beaktade. Ur den synpunkten är bonderörelsen, oaktat den, kan synas till sitt yttre ha karaktären av en klassrörelse, enligt min mening en rörelse, som en gång i framtiden kan få stor rikspolitisk betydelse; och det är av det skälet som jag, ehuru icke bonde, förstått denna rörelse allt ifrån dess begynnelse och sökt med mina ringa krafter verka för densamma.

Det skulle mycket glädja mig, om den tanke på ett nationernas förbund, som spelat så stor roll i denna remissdebatt, utvidgades till tanken på ett samhällsklassernas förbund i Sverige, och om de bittra partifejderna kunde mildras. Men jag tror, att om detta skall lyckas, måste en bättre förståelse för vår rörelse visas av de partier, som för närvarande hava makten i vårt land.

Hans excellens herr statsministern Edén: Herr talman! Jag kan icke underlåta att gent emot den senaste ärade talarens kritik framhålla, att han fortfarande icke synes vilja erkänna det faktiska läget i fråga om överrevisorernas befogenhet och resurser. När det av regeringen uttalats, att överrevisorerna icke böra behandla utlåntanden och förslag i ärenden, som avgjorts av Kungl. Maj:t, är det av den självklara grund, som jag förut angivit, att Kungl. Maj:t genom sina beslut i sådana ärenden måste bli den enda ansvarige för besluten. Jag tillåter mig att på nytt fråga herr Wohlin, om han verkligen skulle vilja hävda, att den av Kungl. Maj:t tillsatta granskningskommissionen, eller överrevisorerna, skall utföra det konstitutionella granskningsarbete, som är och måste vara förbehållet riksdagen? För mig är detta grundlagsenligt omöjligt. Det är den enda anledningen till att detta undantag måst göras, och ingalunda någon bristande förståelse för önskvärdheten av, att revisionen skall gå till botten. Tvärtom har regeringen på allt sätt understött revisionen för att den skall kunna gå så grundligt till väga som möjligt.

Herr Wohlin har vidare förklarat, att han av överrevisorerna inhämtat, att Kungl. Maj:ts förklaring angående hemliga handlingar skulle innebära en minskning i revisorernas befogenhet. Det är helt enkelt omöjligt, att något sådant kan påstås, ty denna Kungl. Maj:ts förklaring var den första, som gav överrevisionerna rätt att över huvud taget begära hemliga handlingar. När Kungl. Maj:t därvidlag förbehållit sig att själv besluta, huruvida en sådan handling får utlämnas eller icke, beror detta självklart på, att Kungl. Maj:t icke

kan stå till svärs med att utan föregående prövning lämna en revisionsmyndighet, även om man har den högsta tilltro till dess lojalitet och duglighet, tillgång till samtliga hemliga handlingar, som av den kunna begäras. Kungl. Maj:t måste över huvud taget gent emot alla myndigheter, vare sig revisionsmyndigheter eller andra, förbehålla sig rätt att bestämma om, huruvida hemliga handlingar få utlämnas eller icke. I intet fall, där sådana handlingar begärts, har ett utlämnande hittills vägrats, och det kommer, förmodar jag, icke heller i framtiden att vägras.

Herr Wohlin yttrade sedan något angående de punkter, i vilka regeringen icke skulle tagit hänsyn till de konkreta önskemål, som från hans sida framförts. Den ena av dessa punkter har jag redan besvarat, nämligen om tillsättning av en kommitté för utredning rörande trusterna; det måste dock vara begripligt, om regeringen på grund av det hopade arbetet icke hunnit sätta den i gång. Intresset för trusternas övervakande var framfört och av båda vänsterpartierna satt i verket långt innan det kom fram och sedan accepterades av den bonderörelse, för vilken herr Wohlin talat. Vad åttatimmarsdagen beträffar torde herr Wohlin icke kunna förneka, att när man nu funnit den stora reformen vara nödvändig, låt mig säga oundviklig, så har i alla händelser den svenska lagen tagit den största hänsyn till jordbrukareklassen och dess intressen, som veterligen något lands lagstiftning på detta område tagit, dels genom bestämmelsen att allt arbete vid jordbruket eller dess binäringar utan vidare är undantaget från lagen, dels genom den viktiga bestämmelsen om undantagande även av smärre arbeten, som icke anses höra till jordbruket, för hela landsbygden och även för mindre städer eller stadsliknande samhällen.

Herr Wohlin slutade med att säga, att han endast begärde »litet förståelse» för den rörelse, han talade om. Jag skall giva honom mera, jag skall giva honom mycken förståelse för de berättigade intressen, som ligga i denna såväl som i andra samhällsrörelser. Men man kan icke begära, att andra än de, som hängiva sig åt denna rörelse, skola kunna erkänna, att den representerar en sådan allena saliggörande framtidstanke, som herr Wohlin ville göra den till.

Herr Wohlin talade åter om sin önskan om ett samhällsklassernas förbund. Jag frågar: är det att befrämja ett samhällsklassernas förbund att först resa klass mot klass, att först framkalla en ny rent begränsad klass- eller klassbetonad rörelse, så som han nu gör? Eller är det icke lättare att förverkliga föreningstanken om man i stället för att framkalla en sådan rörelse söker tillgodose de olika klassernas intressen sida vid sida och betraktar alla klassers medlemmar såsom medborgare? För honom var tanken på samförstånd en framtidssak, som icke nu är aktuell. För min del är det däremot, mina herrar, en sak, som i högsta grad är aktuell och som det är angeläget att förverkliga nu så snart i så stor utsträckning som möjligt samt icke skjuta undan till framtiden.

Herr Wohlin ville göra gällande, att min förmenta bristande förståelse för den svenska bondeklassens intressen skulle bero på, att

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

jag icke vistats så mycket på Sveriges landsbygd. Från min »upphöjda plats», om vilken han talade, skulle jag ha förlorat blicken för lantbruket och dess idkare. Å nej, den upphöjda platsen är icke så gammal, och det är min förhoppning, att den icke heller skall bli så gammal, att jag kommit att på något sätt förlora den kontakt med den svenska landsbefolkning, vilken jag tror mig kunna säga mig hava från barnsben och som jag under hela mitt politiska arbete hoppas ha underhållit minst lika väl, som herr Wohlin. I själva verket är det ju så, att vi båda tillhöra den kategori, från vilken han i förmiddags bad Gud bevara sig: vi äro professorer båda två!

Greve Lagerbjelke: Jag blev uppkallad av ett yttrande av herr finansministern under förmiddagen. Då jag uttalade mina bekymmer i befraktningsfrågan med avseende å möjligheten att erhålla kol från England, tillrådde herr finansministern Stockholms stads gasverksstyrelse att spara på gasbelysningen å stadens gator och torg. Jag vill lämna den upplysningen att det icke är gasverksstyrelsen, som bestämmer detta, utan drätselnämndens andra avdelning och att denna avdelning ökat den under kristiden indragna belysningen på grund av framställning från ordningsmakten. I varje fall betyder det icke så mycket med gasbelysningen i Stockholm i förhållande till gasverkets årliga produktion. En indragning av en fjärdedel i belysningsväg skulle ej inbespara stort mera än en halv skeppslast kol.

Medan jag nu har ordet, ber jag att få yttra några ord med anledning av herr Möllers anförande nyss. Han uttalade den beskyllningen mot högerpartiet, att detsamma skulle i gemen generaliserat vissa arbetares och arbetaregruppers höga inkomster. Med anledning härav vill jag erinra om, att jag på förmiddagen för min del protesterade mot en dylik generalisering av vissa arbetaregruppers höga inkomster. Sedan nu emellertid herr Möller gjort detta utfall, anförde han själv den höga inkomsten hos vissa företagare och, såvitt jag förstod, generaliserade han i hög grad vissa företags höga inkomster på företag i gemen. Herr Möller berörde 1916 års statistik angående bolagens vinster men berörde endast inkomsterna. Han berörde icke de höga skatterna, vilka enligt statssekreterarens i finansdepartementet utredning i somras kunna gå upp ända till 63 % av vinsten. Han nämnde vidare ingenting om avsättningar för framtiden och icke heller om avskrivning eller utdelning till aktieägarna. Det är väl dock utdelningen till aktieägarna, som ur denna synpunkt huvudsakligen är avgörande. Jag vill då erinra om, att jag, då jag under förmiddagen uttalade mig i detta ämne, framhöll, att aktieägarnas utdelning detta år utgjort 10,8 procent av vinsten, vilket icke kan kallas överdrivet under en högkonjunktur. Man måste även i detta sammanhang taga i betraktande, att detta — i en del fall åtminstone — utgjorde utdelning jämväl å under många föregående årtionden samlade fonder. Då man talar om en ökning av bolagens vinster, får

man likaledes taga i betraktande penningvärdeas fall under de senare åren.

Herr Möller ingick vidare på statistiken över arbetarnas inkomster och återopade socialstyrelsens statistik för år 1918. Jag erinrar om, att enligt socialstyrelsens statistik år 1917 utgjorde ökningen detta år av vissa industriarbetares inkomster mot år 1913 48 % och 1918 114 %. Utan tvivel har proportionen fortgått i ungefär samma mån och arbetarna år 1919 i stort sett kommit upp till full kompensation för dyrtiden mot år 1913. Jag vill också erinra om de stora rabatter, som utgått till de flesta arbetsgrupper under de gångna krisåren.

Herr Lindhagen: Då vid remissdebatterna ledamöterna bruka anföra, vad de ha på hjärtat, och då jag grundligt gjorde det under lagtima riksdagen 1919, hade jag icke tänkt uppträda i denna debatt. Det är emellertid några ur olika synpunkter uppfordrande yttranden, som blivit fällda av herrar Wohlin och Trygger, som föranlett mig att söka understryka några synpunkter.

Jag skulle då först i allmänhet vilja framhålla, såsom skedde även förra året att vad vi skulle önska från regeringen sida trots de många svårigheterna är ett allvarligt bemödande att söka gå till grunden med tingen och icke som vi allesammans hittills mer eller mindre gjort, att uppehålla oss på ytan av tingen. Det ligger nog någonting under den maning herr Wohlin antydde, att kanske i alla fall, även om eu regering är överansträngd, det icke skulle skada, att man verkligen inriktade sig på att komma till roten av det onda mer än som skett. Och själv har jag för min personliga del, utan att vilja pålägga regeringen några bördor, haft en känning av, att åtskilligt kunnat göras från denna regerings sida, som hittills försumrats och att åtskilligt vad den gjort kunnat och bort göras på ett mera banbrytande och förnygrande sätt.

Emellertid begränsar sig parlamentarismen fortfarande till en kraftmätning mellan partierna, som vart och ett kämpat för sina intressen. Herr Trygger uttryckte detta så att »vi kämpa för våra ideal» — och jag skulle då vilja säga: merendels för våra förskrävlade ideal. Varje partis intressen äro heliga för partiet, och i den mån dessa intressen äro berättigade, äro de också i viss mån ideal. Det är ur denna synpunkt arbetarklassen kämpat för åttatimmarsdagen. Visserligen är den nya lagen en schablon och i framtiden kommer den kanske att betraktas såsom ett föråldrat medel, sedan man fått en bättre grund för samhällsbyggnaden. Men i alla fall är det ett försök i tiden att även för denna klass skapa en sådan arbetsordning, som de privilegierade klasserna så länge åtnjutit. Då man äntligen fått denna ordning måste jag säga att det är en icke blott illojal utan även så att säga självmördande politik att försöka nu på omvägar komma samma sak till livs genom att säga till arbetarne: jaha, här ha ni åttatimmarsdagen, men då få ni naturligtvis mindre avlöning! Det begriper nog herr Trygger, att arbetarne icke kunna gå in på, ty alla människor behöva framför

Statsbergs-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

allt behålla sin avlöning i synnerhet i tider som dessa. Det var icke för att minska avlöningen man gav dem åttatimmarsdagen. Det är ett försåtligt krokben, som ingen samhällsklass kommer att finna sig uti. Det händer aldrig, att ämbetsmannaklassen finner sig i något sådant, även om den på grund av överansträngning i vissa fall fått nedsatt arbetstid, och herr Trygger kan knappast visa ett enda fall, där man påyrkat en sådant ordning när det gällt ämbetsmannaklassen.

Emellertid är det som sagt partierna, som slåss, och herr Trygger menade, att det är en oundviklig sak och en bra sak, men tillade han, vi få naturligtvis icke driva partiväsendet därhän, att det blir fårskoockar av det hela. Ja, men herr Trygger, det är det ju nu! Har herr Trygger, har någon enda tidning i hans parti tagit någon andel i verket för att hindra att partiet skulle bliva en fårskoock? Jag frågar bara. Jag tror visserligen icke herr Trygger kan göra något åt det, ty sådan är den mänskliga naturen och man talar mycket om imperialism, som är dagens slagord för vad som evigt varit. Men imperialism är sannerligen icke en egenskap hos vissa folk, vissa klasser eller vissa individer, utan en egenskap i den mänskliga naturen, hos oss alla. Alla avsky och nedgöra vi andras imperialism, men börja med vår egen, så snart tillfälle yppar sig. Vad är det annat än invigningen av ett fårskoockarbete i den viktiga frågan om nationernas förbund, som förebådades här av statsministern, då han nyss sade, att den saken skall nog skötas bra, när vi få ett ingående och förtroligt arbete i det hemliga utskottet; och — vi andra få stå utanför och bara säga »bä»!

Den nya så kallade kontrollen på vår utrikespolitik, för vilken ett förslag framlades och genomfördes år 1919, var icke annat än ett stadfästande av denna sekretess med partiledarnas övervalde och ett vidmakthållande av den musikaliska njutningen för dem att fortfarande få åhöra vårt »bä».

Men, nu är det emellertid så, att människorna leva icke allena av bröd, — och det är dit, vartill jag ville komma. Det är kanske däri, när det kommer till stycket, som vi ha att söka våra verkliga ideal och det är det sympatiska i en sådan diskussion som denna att, därför att man också är människa, söker människan inom oss. varje talare, huru partifanatisk han än är, ådagalägga åtminstone i förbigående något litet behov att tala om något som sammanbinder och kan förena oss.

Herr Trygger fann detta i riket, rikets bästa, som vi alla borde arbeta för. Det var hans ideal. Två av hans meningfränder herr Clason och även Ekman vidgade däremot i själva verket problemet ofantligt. Herr Clason påstod, att den kristliga åskådningen är den främsta och bärande grundvalen i rikets bestånd, och herr Ekman yttrade något liknande. Vad är då denna kristna åskådningens grundval? Jo det är; fred på jorden och människorna en god vilja. Icke fred i Palestina och judarna en god vilja. Hade Kristus sagt det senare, hade han blivit död och slagen till marken och en lika stor obetydlighet som herr Trygger och jag bliva, då vi gå bort en gång.

Det är den där chauvinismen, som lever kvar! Herr Trygger bör vara övertygad om att, skall någon enighet skapas mellan människor, så kan det icke ske genom att ytterligare vidmakthålla den gamla tidens åskådning, som nu slutat bland annat i världskriget om icke förr, åskådningen att staten är sig själv nog, ja i vidriga fall bör leva på alla andra staters bekostnad i möjligaste mån. Nej, om vi tänka på det hela, då möjligen kunna vi förena oss. Vad är egentligen den svenska flaggans symbolik. Huru missbrukad har den icke blivit? Den består dock av blått och gult, och det gula betyder solens guld, som lyser över alla människor, onda som goda, utan landgränser, var de än befinna sig; och det blå är firmamentet, som breder ut sig över alla folk. Vi kunna icke hedra Sveriges rike utan att hedra den svenska flaggan, men den har sitt berättigande endast i sin maning att det svenska riket måste vara en länk i det stora mänskliga broderskapet.

Med andra ord, det av herrar Clason och Ekman samt även av herr Trygger vid tidigare politiska tillfällen fått och ofta framhållna söndagsprogrammet som läres i kyrkorna duger icke i denna sin isolerade företeelse. Utan problemet är att göra det till praktisk politik om vardagarna i ämbetsverk, regering och parlament och överallt i vårt dagliga liv och detta betyder tillika ett begynnande med sig själv till skillnad fundamentalt från partiernas politik. Men då blir det även här sannerligen icke vidare tal om fred i Sverige och svenskarna en god vilja, utan om fred på jorden och människorna en god vilja.

Jag övergår till herr Wohlins inlägg. Uppkomsten av bondeförbundet är en intressant företeelse. Det är givet, att högerbönderna, som det närmast gäller, och småbönderna i synnerhet, icke i längden skola kunna finna sig i att såsom de gjort under senaste tider, gå i storindustriens ledband. Det var icke fallet förr, icke ens så sent som exempelvis 1900—1902. Men det var icke fallet åren 1900 och 1902, ty då gingo de icke alls i industriens ledband. Jag var då på prov insatt i lagutskottet i dess andrakammaravdelning. Det var ganska härlig tid, en tid då andra kammaren var enig i så mycket. Utskottet satt Jansson i Djursåtra, Sjöberg i Bodaryd, prost Redelius, Nilsson i Skärhus och andra, som sedan gingo till yttersta högern. Bönderna kunde då slå näven i bordet åt herrarna i första kammaren. Det kom likväl andra tider. Resten av lantmannapartiets bönder blevo helt enkelt — jag vill helt låna herr Tryggers uttryck — en färskock i den storindustriella politiken. Men de ha nu funnit, att de icke trivas med det längre. Bonden tänker långsamt, därför att han är isolerad, och det följer med arbetet i jorden. Men slutligen komma bönderna underfund med, att de icke passa, där andra vilja sätta dem. På så sätt kunna dessa bönder icke heller alltid så gott trivas med den internationella arbetarrörelsen, ty dess dagpolitiska linjer äro ofta icke bondens och ingen undervisar honom tillfylltgörande och objektivt om arbetarrörelsens idéer. Blott i tidningarna hade de fått veta, vilken förskräcklig rörelse den var. Alltså är den

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

högerpolitiska bonderörelsen en naturlig utveckling för att bryta ett onaturligt förhållande, och i det avseendet kunna vi säga, att rörelsen kommer att radikalisera dessa bönder något. Det betyder med tiden mycket åtskilligt. Herr Wohlin själv har gjort oerhörda framsteg bara på ett år! Han börjar också nu realpolitiskt och klokt med det gamla bondekravet: tummen på ämbetsmännen! Ty bönderna hava genom generationer betraktat ämbetsmännen såsom sina fiender, ämbetsmännen, som skulle syna deras hus, deras skog och bestämma över allting, huru de skulle förhålla sig, de ha fört en evig kamp emot ämbetsmännens makt.

Herr Trygger har också i dag för ovanlighetens skull glatt mig med att officiellt knäsetta ordet funktionarism såsom betecknande ett problem i vår tid. Nu har herr statsministern sagt, att det icke finns något att anmärka emot ämbetsmannakåren. Man menade, att om en ämbetsman uppfört sig tvivelaktigt under kristiden, var det blott undantag. Man kan vara i sin goda rätt att säga så. Ty vi äro icke någon obesmittad av tiden, och våra karaktärer äro icke så ytterst ömsinta. Herr Aaby Ericsson sade också: rör icke vid ämbetsmannakåren! Jag däremot skulle vilja anhålla, att ämbetsmannakåren finge vara den mänskliga företeelse den är. Den är en produkt av landets tillstånd, och är landet dåligt, så är ämbetsmannakåren dålig. Är landet bra, kan ämbetsmannakåren vara ganska bra. I alla händelser skall jag be att få anhålla att vi icke längre bli behandlade som en sådan där fårskock såsom den ekonomiska liberalismen i sitt program gjort ämbetsmannakåren till, då den av begripliga skäl till en början överlämnade den ekonomiska utvecklingen till ett privatbestyr för den enskilda företagsamheten. Den utbildade ämbetsmännen blott till att expediera frågor men icke till att lösa dem, den fordrade icke av dem hjärtelig förkunskap om innehållet utan föredrager skarpsinnighet i formerna. Allt behärskas av denna formernas ämbetsmannakår, höjjuristerna, vilka ännu i dag ofta av den nuvarande regeringen hållas under armarna på bekostnad av saken och ideella intressen. Det måste jag säga i sanningens namn, ty har jag upplevat det.

Nu utsträckte emellertid herr Wohlin en hand till industriarbetarna och tyckte, att det vore önskligt, om man kunde finna »en formel» för samarbete. Denna formel har icke bondeförbundet upptäckt, och han kom icke heller med den. Han menade, att man icke funnit den, men om man kunde finna den, vore det önskvärt. Ja jag har verkligen varit med om att söka finna en sådan formel. Jag har länge trott på nödvändigheten av att kunna förena småbondeklassen och industriarbetarklassen, ty annars kunna framtidens idéer icke erövra världen. För detta ändamål har åtminstone jag funnit, att arbetet är ofantligt svårt, ty linjerna gå ofta så olika på grund av olika förutsättningar. Såvitt jag emellertid förstätt och trott skulle enda sättet att binda ihop de många lösa trådarna vara att försöka förena dem på det andliga området, på söndagsprogrammets område, som är gemensamt för alla människor, på det andliga området, den andliga frihetens och

i självansvarets mark, och detta har verkligen vunnit erkännande i de bägge socialdemokratiska partiernas program. Men just i dagarna, i februari, kommer det socialdemokratiska arbetarepartiet att stryka denna punkt, som tillkommit bland annat som en formel för samförstånd mellan bönderna och detta parti, från sitt program, och det vänstersocialistiska programmet går också med stormsteg på samma utvecklingslinje.

Då kan jag såsom herr Wohlin säga: var skola vi nu finna den nya formeln? Kanske finna vi den helt enkelt uti en ny undergång, ur vilken sedan i tidernas längd växer upp en enda fågel Fenix. Frågan är, om världen kanske endast kan gå framåt på det sättet, därför att människorna äro så ofullkomliga.

Nu skulle jag vilja säga, att då herr Wohlin talade till arbetarklassens ledare, att de skulle tänka på det ansvar, de hade inför dessa böljande massor, vilka lätt kunna upplösas i anarki — jag skulle vilja säga till bondeförbundets ledare: var god och se upp med dessa massor, som ni sätta i rörelse, så att de icke gå till reaktion! Det berömda Björnsonska ordet var: då bonden vaknar, vaknar han till reaktion. Det är nog fallet med oss alla, då vi vakna till våra enskilda intressen, så vakna vi till reaktion, men Björnson menade kanske, att det går åt det hållet, särskilt då bonden vaknar — och han var en bondevän så god som någon, som levat bland bönderna.

Det finns vissa symptom i det nya bondeframträdandet, som verkligen kunna tyda därpå. Då man till exempel säger till bönderna: Ni skadas av arbetarnas 8-timmarsdag! — är icke det att leda bönderna till reaktion? Hur skall det gå, om de få för sig, att sådana krav som att fabrikenas trälur uti damm och sot få en skälig arbetsdag, även om föret i portgången är aldrig så svårt, och nå möjligheter till kulturella intressen o. s. v. böra motarbetas såsom skadliga för bondens intressen? Det är åtminstone ingen formel för ett samförstånd. Då är denna nya partibildning, om man icke kan komma längre med den, blott av en ny klassegoistisk betydelse, som kommer ytterligare att söndersplittra samhället.

Det var ett annat yttrande som herr Wohlin hade i sitt anförande — i förbigående sagt har jag respekt för detta anförande, som ovanligt nog från partisynpunkt försökte taga upp stora linjer — ett yttrande, som också erinrade mig om Björnstjerne Björnsons nyssnämnda tänkespråk. Det var när Wohlin red spärr mot förslaget till ny giftermålsbalk och dess organisation av familjen, såsom egnad att upplösa den gamla bondekulten och allt som vilar därpå. Det ligger i syftningen men enligt min mening ingalunda i tillämpningen något konfucianskt i detta. Denna politik var denna: »De gamla började med att rätt styra staten. För att kunna rätt styra staten lagade de, att god ordning härskade i deras familjer». Man kan förstå den drömmen om de gamla, gamla goda tiderna, då allt spans i hemmet, då varje familj var för sig och det var härligt på alla möjliga sätt. Men att få dessa tider att

Statsverks-
propositionen
n. n.
(Forts.)

komma tillbaka är fast omöjligt. Då får herr Wohlin riva upp alla järnvägar, avskaffa telefon- och telegrafledningar, upphäva de nya maskinella uppfinningarna och lägga igen åtminstone hälften av sedan dess tillkomna landsvägar, så att man i varje hörn får en folkvärld, som icke kommer i beröring och besmittas av världen genom förmedling av de så kallade stationssamhälleas kultur — som jag också tycker är ryslig! Men man kan i alla fall icke gå baklänges, utan måste gå framåt.

Vad är det då som herr Wohlin har att anmärka mot den nya giftermålsbalken? Jo, det är upphävandet av det gamla sättet, varpå familjen ordnats under mannens överhöghet. Nu har man i alla fall tagit det största steget genom att faktiskt införa kvinnans politiska rösträtt. Det fanns inte i den gamla goda tiden, då hustrun var underdånig mannen och barnen voro en fårskoek och mannen den allenastyrande. Då vi sagt a, få vi emellertid också säga b. Mannens målsmanskap, som den konservativa bonden kanske tycker om, men knappast hustrun, innebar att husfadern behärskade hus, jord, pengar och kreatur samt hade husbonderätt över familjen. Och detta skall man nu kittla honom med, så att han blir alldeles oresonlig och icke tycker om den nya giftermålsbalken. Hon måste fortfarande tigga sin man, som även betraktar kvinnan som en varelse, om en 25-öring och förhålla sig lydig och tålig trots allt. Det är att försöka gå tillbaka till de tiderna, så det försår. Det är med andra ord »reaktionärt», men ett sådant försök göres förgäves, det försäkrar jag. Och om Ni lyckas därmed, komma andra tider förr eller senare och skriva det på edert debetkonto.

Man får finna andra vägar för att skapa »god ordning inom familjen» på likställigheten mellan könen. Och ligger icke i detta också ett symptom eller en bebådelse av en ny tid i världen? Hitills har muskelstyrkan ensam varit styrande, representerad av mannen, och det är kanske därför, som allting slutat till sist i ett blodbad för detta statsmannaskap. Är det icke förnuftigt att det vekare sinnelaget, kvinnan, som får streta och lida med familjens alla småbestyr upphöjes omsider till sin naturliga rangplats att representera hälften av mänskligheten och därför också förunnas sin del i dess styrelse utåt och inåt. »Rättsmedvetandets utveckling går i bredd med erkännandet av kvinnans rättigheter» är ett tänkespråk uttalat av Erik Gustav Geijer och även tänkare i andra länder.

Då först kan man nå fram till den nya familjen, som måste ligga till grund för en stat, som icke liksom i den gamla världen står ständigt på lur med blodbad och med världskrig, utan förklarar fred på jorden och människan en god vilja.

Herr S a n d l e r: Det anförande, vi nyss lyssnade till, höll sig ganska fjärran från det ämne, som här föreligger till behandling, nämligen remissen av statsverkspropositionen, men vi hava alla ändå eller kanske just därför gärna lyssnat till detsamma. Då uti det anförandet också, visserligen blott en passant, nämndes något

om vad det socialdemokratiska partiet måhända kommer att företaga med sitt program om någon tid, tillåter jag mig en stilla erinran. Jag tror, att man kan hysa mycket djup respekt för vad herr Lindhagen kallar andliga värden, även om man icke affischerar dem på det partipolitiska programmet. Och jag tror verkligen för min del, att om också detta är en blygsammare uppgift för ett politiskt parti, är det fullt tillräckligt att partiet sätter som sitt mål att skapa de efter dess uppfattning nödiga ekonomiska förutsättningarna för att uppbära en bättre och rikare andlig kultur än vi hava för närvarande. Skulle vi för övrigt icke kunna vara överens om att de allmänt mänskliga värden, om vilka herr Lindhagen själv talade, äro av den beskaffenhet, att de icke rätteligen tillkomma vare sig det ena eller det andra politiska partiet och vore det icke rent av ganska klokt för samtliga politiska partier, åtminstone tills vi ha kristiden ordentligt bakom ryggen, att lyfta de där värdena något litet ovanför den skådebana, där vi hålla på att utkämpa våra strider?

Efter denna lilla erinran skall jag be att i överensstämmelse både med min läggning och mitt yrke få gå tillbaka till det ämne, som här egentligen skulle vara föremål för debatt. Jag blev på sätt och vis uppropad under förmiddagen — för övrigt på ett mycket älskvärdt sätt — av greve Lagerbjelke och fick en förnyad påstötning i det sista anförandet som hölls. Det är också närmast i anledning av vad som förekom i förmiddags, som jag begärt ordet, och om jag icke inställt mig till svaromål förr, beror det verkligen därpå, att det icke funnits plats förr på den långa talarlistan. Det är således icke enbart mitt fel.

Greve Lagerbjelke yttrade, att jag vid ett tidigare tillfälle, då det var resonemang här angående skattebördan, som tryckte de svenska aktiebolagen, kommit med åtskilliga exempel, som visade, hur man kunde överskatta bolagens inkomster, eftersom jag då i ett exempel talte om bolags inkomster 1916 och 1917, som hölle sig vid omkring 100 %. Jag beklagar att jag måste säga, att greve Lagerbjelke nog gjorde sig skyldig till ett missförstånd rörande det som var meningen med mitt anförande. Vad resonemanget gällde var, hur stor skattebördan kunde bli för aktiebolagen. Jag hade fog att justera några siffror, som meddelades av greve Lagerbjelke, och för att framställa saken någorlunda klart ville jag göra ett exempel lagt så, att det skulle påvisa de fall, där bolagens skattebörda var särskilt betungande. Då var det naturligt att konstruera exemplet så, att det gällde bolag med mycket stor vinstprocent under högkonjunkturåren. Ty då gjorde jag ju exemplet ur greve Lagerbjelkes synpunkter så gynnsamt som möjligt. Naturligtvis var det då, och det framgick också, om herrarna vilja vara vänliga och taga del av protokollet, av vad som då sades, icke fråga om några typfall och ännu mindre fråga om någon genomsnittsuppgift om aktiebolagens vinst.

Under diskussionen här i dag beträffande finansplanen är det framför allt en fråga som varit föremål för diskussion. Det är det problem, som ställes som det centrala redan i finansplanen. Då man konfronterar med varandra å ena sidan statskontorets inkomst-

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

beräkning och å andra sidan listan över utgifterna på de olika huvudtitlarna och slutsumman av dem, uppstår frågan, hur man skall kunna täcka över det gapande tomrummet av över 200 miljoner kronor, som finnes mellan dessa bägge huvudsummor. I finansplanen har nu beträffs den vägen, att man, så att säga, slår bristen mitt itu, tager ut ungefär hälften av skattdragarna i form av inkomst- och förmögenhetsskatt och låter den andra hälften tagas av hopsparade medel, som skattdragarna tidigare, framför allt genom krigskonjunkturskatten, inlevererat till statsverket. Mot båda dessa utvägar gjordes anmärkning från skilda håll. Man uttalade betänkligheter mot att i så stor utsträckning tillgripa kassafondens tillgångar, och man har med ännu större eftertryck vänt sig mot att i finansplanen räknas med en höjning av inkomstskattens procenttal.

Vad den första betänkligheten beträffar, kan jag nöja mig med att här allenast konstatera att, sedan så många på dessa områden erfarna män understrukit vådan av att tillgripa kassafondens medel utan nödtvång, är väl därmed skapad en synnerligen god grund för riksdagens kommande behandling av budgeten. De betänkligheter, som i det avseendet här kommit till synes, förefalla mig enbart gäneliga. Det är endast att hoppas, att kammaren måtte ha tagit så starkt intryck av de betänkligheterna, att aldrig den tanken kan uppkomma, såsom tyvärr under tidigare år, att man mot slutet av riksdagen tittar efter kassafonden, ser efter om man icke ur den kan plocka fram några nya miljoner. Med utgång från de synpunkter, som mitt yrke bibragt mig, må jag säga, att det är all anledning att vara angenämt berörd och tacksam över att dessa betänkligheter blivit på det sättet understrukna. Därmed förmodar jag, att det icke kan bli tal framdeles om att göra t. ex. några sådana omräkningar av inkomstsiffrorna i budgeten, som i själva verket i realiteten innebära, att man skriver ut växlar på kassafonden. Jag erinrar i det avseendet om de exempel, som man har från tidigare tillfällen. Det färskaste är fjolårsexemplet, då riksdagen, för att göra budgeten färdig, fann på den naturligtvis mycket bekväma utvägen, att man helt enkelt skrev upp vissa inkomsttitlar utan att på det sättet skaffa ett enda öre till statsverkets behov. Med hänsyn till den risk, som alltid föreligger i att vid riksdagens sista handläggning av budgeten en sådan tanke kan uppstå bör det verkligen nu med allt eftertryck konstateras, att så starka varningar höjts mot att tillgripa kassafondens medel. Ty tycker man det är betänkligt att gå så långt som finansministern gjort, må det vara ännu betänkligare att gå ytterligare ett steg.

Jag kan få göra beträffande sådana eventuella omräkningar ett förbehåll i ett avseende. Det kan naturligtvis alltid tänkas, att sedan de reviderade inkomstberäkningarna inkommit från affärsverken, och om det då skulle framstå fullständigt klart, att affärsverken icke kunna ge de överskott, som tidigare varit att räkna med och om samtidigt det också är fullständigt klart, att man icke kan ytterligare öka taxorna, då kan man naturligtvis mycket väl utan att de synpunkterna lida något intrång som här förut varit

berörda i frågan, tänka sig en sådan omjustering, att man skriver ned på ena hållet och skriver upp på det andra. Ty det är väl att märka, att om affärsverken icke komma att ge det, som man skriver in i budgeten, så blir det kassafonden, som får betala skillnaden, och det gör då sak samma, om man är på det klara med att det icke kommer att bli de intäkter, som beräknades, ifall riksdagen redan vid fastställande av riksstaten företar en sådan omjustering.

Men vad jag velat stryka under med stöd av herrar Tryggers, Swartz', Lagerbjelkes — m. fl. anföranden, är vådan av att man i andra avsenden gör omräkningar, som icke tillföra statsverket någonting, men i stället måhända, såsom det skedde i fjol, förändrar statsverket inkomstkällor, som det kan hava behov av. Vid sådant förhållande kan jag helt och hållet förbigå den synpunkt, som redan är klarlagd i finansplanen, att kassafondstillgångarna nog äro sådana, att en finansminister skulle kunna stå till svars med vad som här har föreslagits.

Den andra anmärkningen, och på den har här lagts mera eftertryck, är att inkomstskattens procenttal blivit förhöjt. Jag skulle i själva verket hålla för sannolikt, att det är just på denna punkt som den verkliga kritiken inriktat sig. Är det icke så, att i själ och hjärta känner man sig ganska lättad av att finna, att kassafonden fått släppa till så pass mycket, och att icke några andra utvägar blivit föreslagna från finansministerns sida? För min del tror jag, att det är en uppfattning, som i sak är riktig, om man säger, att anmärkningarna i fråga om kassafonden äro formade som en kritik, visserligen mot finansplanens uppställning, men som en kritik, som man knappast vill bli tagen så på orden uti, att ifall det skulle bli fråga om att minska greppet ur kassafonden med, låt oss säga, 50 miljoner kronor, dessa opponenter skulle vara beredda att verkligen släppa till de nya inkomstkällor, som skulle behövas för att täcka detta, och det är nog så, att det är inkomstskatteskruvens ytterligare tillskruvande ett par varv som är den ömma punkten. Det är ju fullkomligt naturligt att så skall vara. Man tyckte i fjol att det var mycket med 155 %. Det är naturligt att så skall vara om det i år gäller 175 %. Det har dock tidigare befunnats, att det är fråga om för det svenska näringslivet att bliva befriad från den tyngsta av skattebördorna samtidigt som denna höjning nu sker, ja *samtidigt* är icke alldeles korrekt, ty under år 1921 skall tyvärr fortfarande krigskonjunkturskatten inbetalas, fastän den taxeras i år. Men det torde kanske böra observeras, att denna anordning att krigskonjunkturskattens medel inflyta ett år efteråt och sålunda komma att belasta skattdragarna långt efter det den sista taxeringen har försiggitt, den anordningen är träffad av en föregående regering. Det har varit en av de allvarligaste olägenheter som varit att övervinna, att komma till rätta med dessa förhållanden, som varit grundlagda på ett tidigare stadium.

Det har sagts tidigare här från herr Swartz beträffande den rörliga inkomstskatten, som ju är själva den mekanism, som nu möj-

Statsverks-
propositionen
n. n.
(Forts.)

liggör att skruva upp med 20 % av inkomstskatten, att den industriella skattedelegationen i föl avstyrkt sådana anordningar, och man har åberopat sig på president Wilson i Förenta staterna. Men mina herrar, i föl beslöt riksdagen denna rörliga skatteskala, och om jag icke minns fel, var den förordad av ett enhälligt bevillningsutskott. Jag tror, att man också fortfarande kan göra gällande, att man på goda grunder gick över till det systemet. Förut hade man fått tillgripa de tillfälliga skatterna, extra skatter av olika slag. Och jag frågar, vad för näringslivet är förmånligare: att råka ut för risken att helt plötsligt såsom år 1918 under löpande året få sig pålagd en ny extra skatt, varom man icke haft en aning, eller att hava denna anordning med rörlig inkomstskatt, som kan skruvas litet upp och litet ned det ena året i förhållande till det andra. Om man från näringslivets speciella håll vill göra gällande, att det är en allvarlig olägenhet att det ena året drabbas av en avsevärt högre inkomstskatt än det andra, så vill jag erinra om den omständigheten, att det är på riksdagens avgörande som det hänger, att den eventualiteten nu synes komma att inträffa, ty hade riksdagen under föregående år följt Kungl. Maj:ts förslag om en inkomstskatteprocent av 165 i stället för 155, så hade icke någon höjning av inkomstskattens procenttal för år 1921 behövt komma ifråga.

Man skall också i detta sammanhang göra klart för sig vad den förhöjningen i själva verket betyder. Det har framhållits här tidigare, att det skulle särskilt ur medelklassens synpunkt vara någonting särskilt oroväckande, och man har velat göra gällande, om jag förstått rätt — fastän mig förefaller det besynnerligt — att ur medelklassens synpunkt skulle vara förmånligare om här föreslagits en höjning beträffande vissa indirekta skatter. Vad betyder denna höjning av inkomstskattens procenttal för dessa inkomsttagare? Jag vet icke, var kammaren anser att man bör börja med medelklassen. Alltid är ju flytande men om man börjar med en inkomst av 6,000 kronor, så innebär höjningen av inkomstprocenten för en person i Stockholm med hustru och tre barn samt 6,000 kronors inkomst en ökad skattetunga av 14 kronor, 40 öre. Innevarande år är kronoskatten 111 kronor och 60 öre efter 155 %, men kommunalskatten, om jag räknar 7 kronor per bevillningskrona, är 420 kronor. Inom parentes sagt, var och en vet ju, att det är den kommunala skatten, som väger tyngst i vågskålen för medelklassen och ännu mera för klasserna därunder. Höjningen av medelklassens procenttal till 14,40 representerar i förhållande till hela skatten innevarande år 3 %. Går man till 12,000 kronors inkomst är höjningen 50 kronor och representerar 4 procent av det nuvarande skattebeloppet. Jag får gå ända upp till 100.000 kronors inkomst för att komma upp till 7 % höjning av skattebeloppet genom det föreslagna nya procenttalet.

Jag tror, att man med fakta för ögonen ändå skall fundera ett ögonblick över huruvida det verkligen skulle vara förmånligare för den stora allmänheten här i landet att få nya indirekta skatter i stället för denna höjning av inkomstskattens procenttal.

Vad som särskilt har väckt min förvåning bland de anmärkningar, som gjorts, är emellertid, att man verkligen har vågat samtidigt framställa båda dessa anmärkningar, samtidigt sagt, att kassafonden icke bort tillgripas i så stor utsträckning och att inkomstskatteprocentalet borde varit lägre, ty det framkallar ju omedelbart den frågan: var tänka herrarna taga penningar från för att fylla tomrummet mellan inkomster och utgifter? Då man kommer till denna positiva fråga, blir talet — jag har åtminstone tyckt mig finna det — åtskilligt mera svävande, än då man håller sig till kritiken av inkomstskattens förhöjning. Man har talat i allmänna ordalag om att tullarna ju hava sjunkit till en tredjedel av sitt värde på grund av penningvärdets försämring. Men man har icke på allvar hört framställas något yrkande om att tredubbla våra nuvarande tullsatser. Jag förmodar att detta tal om penningvärdets försämring har karaktären av en dekorativ inledning till det ganska blygsamma man till sist har att komma med. Det antyddes av herr Trygger i dag, att »nog skulle en omläggning av tulltaxan vara erforderlig», men icke heller herr Trygger hade till sist något annat att säga än att, på vissa enstaka punkter, det ändå kunda hava gjorts något, även om det icke är möjligt att göra något beträffande det hela. Då man ser efter vad det är, som till sist blir kvar av dessa projekterade nya eller höjda indirekta skatter, så finner man, att, skall det bliva något av, måste man gå till de stora konsumtionsartiklarna. Man kan icke hålla sig till vad som populärt kallas överklassens lyxartiklar utan till de stora massartiklarna som begagnas av den stora allmänheten, och då nämner man kaffe, socker och sprit. Men har man verkligen gjort någon sammanräkning över vad dessa poster skulle komma att inbringa? Om nu herrar opponenter hava den uppfattningen, att man både skall minska avsevärt på tillgreppet i kassafonden och sänka inkomstskattens procenttal något avsevärt, så är det ju fråga om att anskaffa ett betydande belopp, och jag tror, att, innan man är färdig med att riktigt på allvar taga befattning med denna kritik, borde man höra något om vad det är, som man har i tankarna och huru långt man tänkt gå.

Beträffande kaffet kan för övrigt erinras om att den frågan var före vid nästlidna riksdag, men då föll med mycket stor majoritet. Och eftersom herr Wohlin talat om lyxbeskattning, kan det vara skäl att påminna sig, att det vid förra årets riksdag förelåg en proposition om en lyxstämpel, som i och för sig var ganska oskyldig. Men vad gjorde riksdagen? Jo, den prutade den genast till hälften! Om man talar om vad som gjorts och icke gjorts, borde man också taga med i beräkningen vilka intentioner, som hava utgått även ifrån denna församling.

Men till sist är huvudfrågan här icke, huru man nu skall kunna täcka tomrummet. Den saken är klar, det går, och då det kommer till kritan förmodar jag, att greppet ur kassafonden kommer att accepteras fullt ut och accepteras med en viss lättnad på många

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

håll, där man eljest fått förbereda sig på ytterligare ökning av skattemedel. Huvudfrågan är, huru det skall bli för framtiden, då man nu kan konstatera en sådan skillnad mellan inkomster och utgifter. Jag vet icke, om det är någon, som verkligen haft det anspråket, att det skulle kunna vara möjligt att nu på en gång taga ställning till hela denna fråga, icke bara huru man skall ordna övergången ifrån krigsfinansiering till fredsfinansiering, utan också därtill, huru den definitiva nya ordningen i statens finansväsen skall bli i en framtid.

För min del tror jag, att, om riksdagen skulle få ett sådant förslag sig förelagt på en gång, det kan hända skulle bli väl mycket att smälta. Jag undrar, om det icke i själva verket kan vara anledning, att man skaffar sig något litet rådrum, innan man går över till denna mycket besvärliga fråga om huru man sedermera skall tänka sig nyordningen av statens finansväsende? Men självfallet är, att det måste vara högeligen önskvärt, att diskussionen om de olika tänkbara vägarna kommer igång ju förr dess hellre, ty problemet måste lösas och lösas snart. För min del skulle jag till den diskussionen vilja först och främst lämna ett litet bidrag ifråga om vissa formella förutsättningar för att komma till en bättre ordning i fråga om statens finansväsen. Det kanske icke uppskattas så mycket. För min del tror jag, att de komma att få en avsevärd betydelse.

En huvudpunkt är då, förefaller det mig, att så skyndsamt som möjligt genomföra budgetårets omläggning, så att man kan begrava tilläggsstaterna, ty deras bruk kan komma att leda till kaos beträffande statens finanser. Det har icke behövs göra det under denna period, då särskilda förhållanden rått, men nog är det angeläget, att man snabbast möjligt kan bereda tilläggsstaterna en grav. Den enda möjligheten är då en omläggning av budgetåret. Det förefaller mig också vara av mycket stor betydelse för att få någon reda i statens finansväsen, att man omedelbart träffar anstalter för att bättre organisera statens räkenskapsväsen. Och då det från herr Wohllins sida förut i dag här gjorts erinringar emot förslaget om ett riksräkenskapsverk, vill jag fråga den ärade talaren, om han ändå icke, då han närmare tänkt på frågan, skall komma till den uppfattningen, att snålheten bedrar visheten, när man sparar in — det är för övrigt icke fråga om något sådant, ty någon kostnadsökning är det icke fråga om — ifall man försöker spara in, säger jag, på en sådan punkt, där det är fråga om att skapa en naturlig grundval för att kunna hantera hela finansförvaltningen. Till detta hör också att omorganisera andra grenar av finansförvaltningen, så att de bli fullt skickade för sitt ändamål. Jag instämmer i de antydningar, som tidigare gjorts av greve Lagerbjelke, nämligen att i det avseendet åtskilligt kan vara nödigt och önskvärt. Nu får riksdagen tillfälle att pröva denna fråga beträffande de konkreta fallen, eftersom här blir en

frånställning från Kungl. Maj:ts sida om omorganisation bland annat av finansdepartementet.

Med avseende särskilt å frågan om statens räkenskapsväsende kan jag tillåta mig att göra följande reflexion. Greve Lagerbjelke framhöll i sitt anförande här under förmiddagen, att det hade varit önskvärt om inom finansdepartementet funnits nödig erfarenhet ifråga om affärslivet. I den mån detta måhända kunde vara adresserat till mig, ber jag få säga, att anmärkningen är i detta avseende fullständigt befogad. Jag har mycket litet erfarenhet om affärsförhållanden inom den privata verksamheten, men jag vet åtminstone det, att ett privat affärsföretag aldrig skulle kunna finna sig i att låta sitt räkenskapsväsende vara i ett sådant skick som statens räkenskapsväsende tyvärr alltjämt är. Det skulle aldrig gå för en enskild firma att hava så pass svagt underlag för sådana viktiga beräkningar, som de, vilka ligga till grund för finansplanen, och ur dessa synpunkter tror jag, att det skulle vara högeligen att beklaga, om det utskott, till vilket frågan om riksräkenskapsverket kommer att remitteras, skulle välja herr Wohlians linje och tro att här just vore ett lämpligt tillfälle att spara på slantarna för statsverket. Detta var endast något om vissa formella förutsättningar för nyordningen av finansförvaltningen.

För att komma till en bättre ordning i realfrågan står naturligtvis kvar: var skall man finna medel att täcka tomrummet mellan inkomster och utgifter?

Här har nu den indirekta beskattningens väg rekommenderats ifrån olika håll. Greve Lagerbjelke sade, att man skulle beslutsamt slå in på denna väg. Ja, naturligtvis! Finns det icke någon annan väg, skall man också beslutsamt gå in på den, därför att statens finansväsende måste ordnas på ett eller annat sätt. För min del tror jag icke, att det är den enda vägen, och jag tror icke heller, att det är den lämpligaste vägen. Jag har den uppfattningen, att en sådan andel i statens inkomster, som tidigare tagits ifrån de indirekta skatterna, en sådan andel kommer i framtiden icke att sättas ifråga. Det tillhör nog ett gravlagt skede, som aldrig kommer igen, även om man ifrån många håll sörjer över att den tiden är förgången. Det är nog så och förblir så i framtiden, att det är de direkta skatterna, som komma att bliva den ojämförligt största delen i statens inkomster, och för min del måste jag säga, att jag finner denna förändring vara fullständigt i sin ordning.

Då man nu har gjort gällande, att man skall försöka täcka tomrummet omedelbart eller under närmaste framtiden genom höjda tullar eller andra höjda indirekta skatter, så må det erinras, såsom redan gjorts, att frågan om tullarna är föremål för en allsidig utredning. Vidare att, innan man ytterligare går fram på en sådan linje som att höja de indirekta skatterna på de stora massartiklarna, och gör man det icke på dem, så betyder det icke finansiellt något, borde man undersöka, huruvida man på den linjen verkligen vinner det så att säga mera ideella mål, som man på sina håll vill sätta för de indirekta

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

skatterna, nämligen att samtidigt vara en inkomstkälla för staten och fylla den nationalekonomiska funktionen, om jag får lov att taga ett så fult ord i min mun, att begränsa konsumtionen. Anser man det erforderligt att nå ett sådant mål, bör man observera, att, om man eftersträvar det genom höjda indirekta skatter på de stora massartiklarna, resultatet blir, att man inskränker konsumtionen endast för de lägre klasserna i samhället, som hava de minsta inkomsterna. och att man på den vägen självfallet icke uppnår någon begränsning av den konsumtion, som i ordets egentliga bemärkelse kan kallas för lyxkonsumtion. Nu förefaller det mig som om det var lyxkonsumtionen, som ingick i argumenteringen, fastän den kanske icke skulle kommit med i slutsatsen till sist. Jag menar, att om man över huvud taget vill komma efter dessa linjer, skulle man undersöka, om det finns något medel att genom en beskattningsåtgärd genomföra en begränsning av konsumtionen inom alla inkomstklasser och helst så anordnad att den verkar starkast konsumtionsbegränsande hos de lager i samhället, som hava mest att spara. En sådan anordning läser man aldrig kunna åstadkomma genom hittillsvarande indirekta skatter. Jag vet icke, om det är möjligt att åstadkomma något sådant, men saken förtjänar nog, efter min mening, väl att undersökas. Jag vill i det hänseendet erinra om att för närvarande givits i uppdrag åt en inom finansdepartementet arbetande sakkunnig nämnd att undersöka frågan, om det låter sig göra att genomföra en särskild konsumtionsinkomstskatt, som avmäter skattetrycket med hänsyn till den användning vederbörande gör av sina inkomster. Jag vågar icke säga något om vad resultatet av en sådan utredning kan bliva, men jag tycker för min del, att, skall det över huvud taget kunna vinnas något i det syfte, som här har varit föredraget, skulle det vara på en sådan väg.

Till sist skall jag be att få säga, att, om man nu skall resonera om skillnaden mellan inkomster och utgifter, man verkligen icke bara bör tänka på inkomstsidan.

Herr Swartz sade i sitt anförande, att med utgifterna är det väl ingen råd: man har att räkna med samma belopp även för framtiden. Ja, detsamma säges i finansplanen, ehuru med ett visst förbehåll »därest det icke blir någon ändring i prisläget», och jag kommer till sist till frågan därom.

Jag ber få anknyta till vad greve Lagerbjelke yttrade i sista delen av sitt anförande. Det var en synpunkt, som jag kan fullt instämma i, nämligen att man skall vara varsam med sådana anordningar, vilka leda till ökad inflation samt ytterligare sänkning av penningvärdet, även om åtgärderna måhända kunna förefalla än så starkt motiverade. Herr Swartz sade om den saken, att han för sin del ville lämna frågan om penningvärdet å sido. Det är den fullständiga resignationen, som talar så, och denna resignation kan ju vara mycket väl motiverad. Det är sagt av en mycket erfaren man, men jag vågar ändå fråga, om det är klokt att lämna den frågan alldeles å sido, ty det är dock själva huvudfrågan. Kan det göras något på den punkten, då har man ändock den rätta vägen funnen för att lösa de statsfinansiella svårigheterna för framtiden. Jag

är övertygad om att kammarens ledamöter icke för ögonblicket hysa några som helst förhoppningar härom. Alminstone tror jag det är fallet med det ojämförligt största flertalet; att detta tal ej förefaller som något annat än tomma fantasier och rena teorier, att man över huvud taget skulle kunna göra något åt sådana mystiska makter, som reglera prisstegringen. Men då vi kommit in i en ny prisstegringsperiod — ty det är väl att märka, att från och med november månad i fjol har prisrörelsen börjat på nytt att gå i höjden, och man vet icke, var den stannar — under sådana förhållanden förefaller det mig, att man verkligen har anledning att i allt fall gå tillbaka till frågan. Det är glädjande, att det i går publicerades ett internationellt dokument, som icke ser fullt så resignerat på denna fråga, som man hittills har gjort inom svenska riksdagen. I detta dokument, som ur min synpunkt sett är ett av de mest hoppningivande för framtiden, som kommit fram på senare tid, skisseras ett program för den ekonomiska nyorienteringen i Europa efter kriget, och i detta program angives såsom det mest utsiktsrika, om ock icke det enda botemedlet, att minska den överdrivna förbrukningen och öka produktion och beskattning. Det är ett ganska intressant dokument. Man skall öka produktionen, minska förbrukningen och öka — *beskattningen*, för att kunna hejda ökningen av omloppsmedlen och statskulden och den stadiga prishöjningen. Detta dokument är ingivet till vederbörande regeringar i ett stort antal länder, undertecknat av framstående politici, finansmän och nationalekonomer. Från svensk sida är detta dokument undertecknat av våra nationalekonomer. Det är verkligen icke bara ifråga om pensionsförsäkringen, som de råka vara ense någon gång — just i denna fråga om prisstegringens orsaker ha de nog rätt länge varit tämligen ense. Men här finnes vid deras sida därjämte en rad av våra mest framstående bankmän, vidare finnas där representanter för riksgäldskontoret och riksbanken och slutligen både ledamoten av andra kammaren herr Lindman och ledamoten av första kammaren herr Trygger. Jag förklarade för mitt vidkommande, att jag betraktade detta dokument som ett varsel om att den tiden måhända dock snart är kommen, då man verkligen vill på allvar ge sig i kast med frågan, om det verkligen icke finns något medel att hejda själva prisuppskrivningen. Jag är självfallet icke på något vis kompetent att yttra mig om de möjligheter, som kunna föreligga att nå ett snabbt resultat och ett effektivt resultat i den vägen. Men jag är övertygad om att, om man icke kan slå in på den vägen och på så sätt få ned själva utgiftsbeloppet, kommer det att bli mycket stora svårigheter i framtiden att ordna statens finansväsende, man må sedan tillgripa vare sig indirekta skatter eller direkta skatter eller bägge skattelagen tillhoppa. Ty om prisstegringen skall gå före, kommer den att bli som en skenande häst framför vagnen — statsmakterna skynda efter med allehanda slags åtgärder för att höja inkomstsidan, men man har ständigt att räkna med en spänning mellan utgifterna, som stiga ytterligare och ytterligare i höjden, och inkomsterna som efteråt skola pressas upp. Min mening är alltså, att till problemet om en nyorien-

*Statsverks-
propositionen*
m. m.
(Forts.)

tering av statens finansväsen hör också, och hör efter min mening sasom den främsta punkten, frågan om åtgärder mot den fortgående prisstegringen och för att hejda penningvärdets försämring. Endast på denna väg äro några effektiva botemedel att finna mot de svårigheter, som nu resa sig framför oss.

Herr Trygger: Herr greve och talman! Jag skall söka vara så kort som möjligt, först och främst däriör att jag verkligen är trött själv och följaktligen kanske icke kan tala så klart som jag borde, och vidare därför, att jag har sett, att herrarna äro trötta och kanske t. o. m. sömniga.

Jag vill börja med några ord i anledning av den siste ärade talarens yttrande. Jag kan icke nu gå in på den stora fråga han framkastade, vilken det skulle vara kärt att ha fått framlagd vid ett tillfälle, då man hade större förmåga att vara uppmärksam. Jag vill blott uttala mig med anledning av hans påstående, att den anmärkning, som bland andra jag gjort mot statsregleringens inkomstberäkning, att det vore betänkligt att använda ett så stort belopp från kassafonden och olämpligt att så väsentligt höja inkomstskatten, i själva verket icke kunde vara så allvarligt menad, ty man kunde icke tänka sig, att båda dessa inkomstskällor skulle strykas och ersättas av något annat. Jag vill erinra om, att jag för min del uttryckligen påpekade, att jag icke skulle haft något väsentligt att anmärka emot att från kassafonden nu taga det föreslagna beloppet, såvida man icke hade så stora kommissionsförluster att täcka i en kommande budget, och klart är att man kunde sig än mera betänksam att höja inkomstskatten, därför att den möjligtvis nästa gång skulle komma att ytterligare förhöjas för att täcka de utgifter, som jag nu angivit. Hade det varit så, att man icke hade haft dessa utgifter — då hade man utan betänkande kunnat använda kassafondens medel, och hade man haft kassafonden ogravverad, skulle man möjligen ha kunnat anlita någon förhöjning i inkomstskatten.

Vad som vi företrädesvis ville framhålla emot budgetför laget var emellertid, att man borde i ökad grad anlita den indirekta beskattningen. Jag skall icke gå närmare in på frågan, men det är alldeles otvivelaktigt, att det icke kan vara oriktigt att nu taga in ett lika stort reellt värdebelopp på indirekt skatteväg som det, vilket uttogs på samma väg före kriget. Därav blir en given följd, att man bör väsentligt höja skattens belopp på grund av penningvärdets fall. Den ärade talaren yttrade med avseende på framtiden, att det komme nog att bli så, att de direkta skatterna bleve allt behärskannde; den indirekta beskattningen komme nog icke att få någon stor betydelse. Jag vågar dock för min del tro, att det icke är så alldeles säkert, att det kommer att gå på det sättet. Det har visat sig förr — det har historien ådagalagt — att det finns en viss gräns, får man icke ut något ytterligare. Man är tvungen att anlita den indirekta beskattningen, då den direkta kommit till en viss höjd.

Vad jag närmast ville yttra mig om var herr Möllers framställning av den höjning i arbetslönerna, vilken har ägt rum under kriget, jämförd med den vinstökning, som har inträffat inom de företag, där arbetarna ha varit använda. Herr Möller ådagalade med siffror — av vilka jag ju icke har tagit närmare del — att de sammanlagda vinsterna från vissa grupper av industrier skulle ha varit alldeles ovanligt stora, medan däremot ökningen i arbetslönerna hade hållit sig nedanför den stegring, som har skett i levnadskostnaderna. Jag vill emellertid påpeka, att det var åtskilliga omständigheter, som herr Möller icke tog i betraktande, då han jämförde industrivinsternas belopp år 1913 och år 1917. För det första ha under kriget åtskilliga företag just inom de grupper, som han nämnde, utvidgats väsentligt på grund av lättheten att till högt pris försälja deras industri-alster. Kapital har sålunda förts till dessa industrier. Vidare ha av samma anledning nya dylika företag i stor omfattning bildats och sålunda i dessa företag nedlagts betydande belopp. Det är alldeles klart, att när de gamla företagen utvidgas och nya företag skapas, måste summan av vinsterna bliva väsentligt större än vad de varit förut, och det är just det, som här har varit fallet. Men vidare få vi också taga häyn till en annan sak, som redan påpekats av greve Lagerbjelke, nämligen att krigskonjunkturskatten och skatterna i allmänhet tagit en väsentlig del av dessa stora vinster. Vi behöva ju bara lägga ihop de krigskonjunkturskatter, som staten fått in under dessa år, för att komma upp till många hundra miljoner, sålunda ett ovanligt stort belopp.

Men därjämte är det ytterligare en omständighet att taga i betraktande, och den är att åtskilliga av dessa företag ha varit sådana, som i själva verket ha haft sin raison d'être just i kriget. Om dessa företag skötts riktigt, hade de bort under krigsperioden icke endast ge ränta på det däri nedlagda kapitalet, utan också amorterat själva kapitalet, tv när kriget var slut, var hela företaget ofta icke någonting värt. De vinster som dylika företag lämnat, ha sålunda i verkligheten till stor del icke varit vinster av en kapitalplacering i vanlig mening, utan de ha varit ett återbekommande av nedlagt kapital — jag vill inom parentes erinra om att även för dessa vinster, som i själva verket varit ett blott återbetalande av kapitalet, har man fått erlägga krigskonjunkturskatt och andra skatter. Jag tror icke, att jag misstager mig, då jag säger, att icke endast staten vid sin skattepolitik, utan även ledarna av åtskilliga av dessa företag ha icke riktigt klart sett detta förhållande utan de ha inbillat sig, att avkastningen i själva verket varit en vinst och icke ett återbetomet kapital. Följderna härav visa sig dagligen. Vi kunna knappt öppna en tidning utan att vi läsa att det företaget har likviderats, det företaget har gått i konkurs och det företaget har reducerat sitt kapital — allt företag, som under det föregående året utdelat rätt så avsevärda belopp.

Om man på detta sätt reducerar de siffror, som herr Möller framlade, tror jag, att det skall visa sig, att omhandlade vinster icke äro så stora, som han har velat göra gällande.

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Men härtill kommer en annan sak, och det är detta: Ha de stora vinsterna, där de verkligen förelegat, utdelats till aktieägarna? Jag tror, att man kan säga, att i stort sett så icke varit fallet. Dessa vinster ha i stället använts för företagets konsolidering. Det har förresten varit nödvändigt att bevara dem även av den anledningen, att råmaterialier och dylikt krävt ojämförligt mycket större kapital än som kom i fråga före kriget. Utan dessa råmaterial skulle företagen ha måst inställa driften och avskeda sina arbetare. Denna konsolidering av företagen, detta bevarande av vinsten för företagen är en sak, som naturligtvis har en enorm betydelse för framtiden. För övrigt gäller det om all sund affärsverksamhet, att man i den goda konjunkturen måste vara synnerligen försiktig i sina utdelningar för att kunna möta förlusterna, när den dåliga konjunkturen kommer. Därför är det mycket vilseledande att draga fram siffrorna från en högkonjunktur, som har rått under några år, och med dessa siffror söka bevisa, att företagen i fråga över huvud taget varit i hög grad vinstgivande.

Herr Möller, som emellertid höll på, att arbetet fått för litet och kapitalet för mycket, ville göra gällande, att det enda sättet för att i framtiden få ro på arbetsmarknaden vore, att arbetarna själva bleve delaktiga i företagen. Med avseende härför vill jag för min del säga, att den som något känner till ekonomiska företag vet, att det viktigaste i ett företag är ledningen. Med samma arbetarstam, samma kapital, samma anläggningar — allt lika, visar det sig, att med en duglig och skicklig ledning kan ett gott, många gånger t. o. m. ett lysande resultat ernås, och med en dålig ledning kan samma företag gå med förlust. Det vore sålunda icke nog med att arbetarna bleve delaktiga i företagen. Det skulle ock fordras garantier för att, om de bleve det, de hade vilja och förmåga att skaffa en sådan ledning, att företaget verkligen kunde bli vinstgivande. Jag har för min del fortfarande den uppfattningen, att detta icke skulle komma att visa sig vara fallet. Den socialisering, som herr Möller anbefallde, komme för övrigt sannolikt att giva anledning till att ledarna för företagen komme att utses av staten, och då tror jag, att det icke skulle dröja länge, förr än man även i de företag, där vinsten förut varit lysande, skulle komma till förluster, vilka arbetarna troligtvis icke skulle vara så synnerligen tillfredsställda med.

För övrigt, är det nu så, att förhållandena skulle bli lyckosamma, ifall arbetarna vore delägare i företagen, förstår jag sannerligen icke, varför man icke försöker göra ett experiment. Vi ha ju redan denna 8-timmarsarbetsdag, vilken är framkommen som ett experiment. Innan man lämnar hela den nuvarande produktionsordningen och övergår till socialisering och statsdrift eller också till företag, där arbetarna privaträttsligt skulle vara företagets ägare — varför gör man icke några försök? Kan man icke på skilda områden skapa företag, där arbetarna äro delägare i företagen och de själva eller staten får bestämma företagets ledning, och se, hur det kommer att gå? Då kunna vi jämföra resultaten med vad den gamla ordningens företag förmå prestera. Företagen må konkurrera med varandra. Vi

betrakta företag, som äro skötta på det gamla sättet, och företag, som äro skötta på det nya sättet, och så avbida vi, vilket som lever längst. Då borde vi ha tillfredsställt socialisternas önskingar, och jag tycker, att mera kunna de icke begära. De säga, att de ha rätt, och ha de rätt, bör det väl också visa sig, när deras teorier komma att praktiseras i levande livet.

Jag borde nu säga några ord till svar på vad herr statsministern hade att anföra, men jag skall icke taga upp tiden därmed, då statsministern ej är närvarande. Jag har i mitt anförande utvecklat min åsikt. Statsministerns svar har icke på någon punkt rubbat min argumentation.

Jag kan däremot icke underlåta att bemöta tvenne andra talare — för det första herr Winberg. Han gjorde gällande, visserligen icke mot mig utan emot den nuvarande regeringen, att den icke hade beaktat, att det för bostadsfrågans lösning vore av den största vikt, att man finge billiga materialier för att kunna bygga och bygga till rimligt pris. Jag väntade, när herr Winberg kom fram med detta påstående, att han skulle framhålla ytterligare en sak. Det är nämligen så, som väl icke torde vara obekant för någon av herrarna, att vad bostadsbygget beträffar, en av de allra kinkigaste sakerna är frågan om arbetskraften. Det är icke nog med att byggnadsarbetarna ha krävt en enorm avlöning, en oskäligen avlöning, utan de ha bråkat och rent av icke velat arbeta. Jag tänkte mig, att herr Winberg, som så väl insåg, att för en lycklig lösning av bostadsfrågan fordrades anordningar för erhållande av ett billigt material, också skulle säga ett kraftigt ord till förmån för att arbetskraft skulle bli tillgänglig, och om möjligt att vi skulle få den till ett rimligt pris.

Herr Wohlin, vilken anmärkte på så gott som allt som kom från det parti, som jag har äran tillhöra, hoppades, att de bittra partifejderna måtte mildras och att vi måtte få leva i fred och försoning. Vi, från vår sida, önska intet högre, men han kan icke öppna sin mun utan att göra en anmärkning mot det nationella partiet i denna kammare. Han skulle naturligtvis också göra anmärkning mot mitt förslag — regeringen synes för övrigt också vara av samma mening — om ett lån för bostadsfrågans lösning. Han yttrade då, att ett sådant förfarande som att taga upp lån för ett dylikt ändamål skulle strida mot vad vi brukat göra, ty det kapital, som lägges ned vid byggandet av bostäder, vore ett konsumtionskapital — så antecknade jag, att han sade — och icke något produktionskapital. Man bör icke låna för att konsumera utan för att producera och följaktligen skulle det vara felaktigt att använda lånemetoden i detta fall. Jag måste säga, att jag har en alldeles annan uppfattning. Jag fattar saken så, att när jag bygger ett hus, producerar jag ett värde, som i sin ordning skapar en nyttighet, vilken därefter konsumeras. Ty det är ju alldeles klart, att om jag bygger ett hus åt mig själv och bor i detta hus, så är avkastningen av byggnadskapitalet just det, att jag får bo i

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

huset. Det märka kanske de bättre, som icke bo i eget hus, ty de få betala hyra för att de skola få bo i andras hus. Jag tror således icke, att denna invändning är berättigad. Jag håller före, att här är ett tillfälle och ett lämpligt tillfälle för staten att lösa en stor och viktig fråga på lånevägen.

Herr Wohlin anmärkte vidare mot mig, att jag tillåtit mig att säga om bränslekommissionen »den sorgliga bränslekommissionen». Han sade själv, att bränslekommissionen var en riksskandal. Det fick han säga, men jag fick icke säga, att den var sorglig, vilket ju är mycket mildare. Man frågar då, varför jag icke fick använda detta uttryck. Jo, det var därför att bränslekommissionen kom till under den Swartzska regeringen, vilken regering hade stöd i det parti jag tillhör, och eftersom vi sålunda stödde den Swartzska regeringen och denna hade tillsatt bränslekommissionen, vore jag ansvarig för den riksskandal, som bränslekommissionen enligt herr Wohlins mening utgör. Nu vill jag endast säga, att herr Wohlin har icke riktigt tagit reda på förhållandet med bränslekommissionen. Jag kan väl icke tänka mig, att herr Wohlin anser, att redan bränslekommissionens tillsättande var en riksskandal. Det var en åtgärd, som kunde anses mycket klok, synnerligast i det sammanhang, vari den framkom; det var nämligen i samband med förslaget om personlig arbetskyldighet eller civil värnplikt. Riksdagen strök bort den civila värnplikten, och då blev försvagat vad som kvarstod, nämligen bränslekommissionen. Men den Swartzska regeringen satt ju icke många månader, sedan bränslekommissionen var upprättad, och bränslekommissionen hann knappt komma igång under denna regering. Är det således så, att någon regering bär ansvar för allt vad bränslekommissionen har gjort, är det icke den Swartzska regeringen, utan det är den nuvarande. För min del lägger jag emellertid ansvaret i första rummet på bränslekommissionen. Under alla omständigheter hoppas jag, att herr Wohlin numera tillåter mig att yttra mig om den *sorgliga* bränslekommissionen.

Herr Wohlin använde i dag ett uttryck, som han tidigare be-
gagnat. Han talade om »industrihögern» — det är hans namn på det nationella partiet. Med anledning därav har jag sett efter i katalogen, vad det är för folk som tillhör vårt parti — jag har icke sett efter i andra kammarens katalog, hur det är med lantman- och borgarpartiet utan endast i denna kammarens katalog. Denna »industrihöger» består av 17 ämbetsmän eller före detta ämbetsmän, av vilka åtskilliga driva jordbruk, exempelvis jag själv. Jag har haft överinseendet på en egendom på 1,000 tunnland och är själv småbrukare på en gård om 26 tunnland åker. Jag var den förste i kontrollföreningen på min ort etc. Jag talar icke om major Aaby Ericsson, vilken som vi veta står i spetsen för hushållnings-sällskapet på sin ort och för övrigt är så speciellt sakkunnig och intresserad på detta område. Jag skulle kunna nämna än flera. Men jag räknar dock dessa 17 såsom ämbetsmän eller före detta ämbets-

män. Vidare ha vi 10 jordbrukare — de måtte väl godkännas. Det blir 27. Sedan ha vi 6 industriidkare samt 3 köpmän och bankmän. och slutligen ha vi en redaktör, vilken, såvitt jag vet, har drivit jordbruk och sannolikt även för närvarande driver det. Denna »industrihöger» består således på 37 medlemmar av 6 industriidkare. Ja, jag skulle således icke alls vara ledsen över att räknas bland industriidkarna av herr Wohlin. Tvärtom, ty jag både deltar i industrien och är intresserad av industrien, men jag vet icke, varför man skall karakterisera hela vårt nationella parti som en »industrihöger», när den till en oväsentlig del består av särskilda representanter för industrien. Det är kanske till stor skada för vårt land, att det icke finnes flera representanter för industrien här, som kunna föra dess talan på ett bättre eller i alla händelser fullständigare sätt än som kan ske för närvarande.

Men så sade herr Wohlin, att denna »industrihöger» offrat sina ideal liksom Ane den gamle sina söner för att länge få leva. Det var det betyg, som vi fingo av honom! Jag funderade över, när vi skulle hava offrat idealen, vilken händelse han närmast tänkte på. Då for det i mig — och jag har bestämt hört något av honom yttras i den riktningen vid ett annat tillfälle — att det möjligtvis var, när vi gingo med på författningsreformen vid 1918 års urtima riksdag. Ja, min ståndpunkt i den frågan skall jag icke gå in på. Den känna troligtvis de flesta. Man vet också, att jag gått med på författningsändringen, och vad jag gjort står jag för. Men var det detta herr Wohlin åsyftade, får jag säga, att då var det ganska misslyckat att använda uttrycket, att vi, liksom Ane den gamle offrade sina söner för att få leva, skulle hava offrat våra ideal för att få leva. Snarare offrade vi dem, icke precis för att dö, men det blev i alla fall en följd av vårt handlings-sätt, att vi blevo väsentligen reducerade i styrka och inflytande. Sålunda var motivet icke så dåligt som herr Wohlin ville påstå. Emellertid förstår jag mycket väl, att en ny partigrupp alltid finner de största feLEN hos dem, som stå den närmast!

Efter att ha hört herr Wohlin idag och vid föregående tillfällen, erinrar jag mig någonting, som inträffade för åtskilliga år tillbaka. Det var en ung framstående man, en lovande vetenskapsman, som presenterades för en äldre man. De talade mycket, och den unge mannen utvecklade sina idéer och åsikter. Den äldre var en klok och kunskapsrik man. Efteråt var det några vänner till den unge mannen, som frågade den äldre: »Vad säger ni om honom?» — »Jo», sade han, »det är en hygglig man, men det är ungt vin och litet drucket!»

Herr Möller: Jag vill endast tillåta mig att säga några ord med anledning av den replik herr Trygger riktat till mig.

Det är alldeles klart, att man icke rimligen kan gå in på någon sakdebatt i frågan om hur de företag jag nämnt använt sina stora vinster, då det på den punkten icke finnes något verkligt statistiskt material, som man kan röra sig med. Men jag måste dock hänvisa till

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

de nakna siffror, som finnas i den officiella statistiken, och jag säger fortfarande, att de icke bara göra sannolikt utan nog avgjort bevisa, att kapitalinkomsterna under de år som gått hava ökats i en helt annan proportion än arbetarklassens inkomster. Detta var för mig under mitt anförande ett huvudintresse att konstatera.

Jag hoppas, att herr Trygger som ju i kväll har debuterat som »småbrukare», icke blir sårad, om jag känner mig något litet chockerad, ty då måste det i alla fall vara så — jag betvivlar naturligtvis icke herr Tryggers uppgift det ringaste — att herr Trygger, som många andra, har ofantligt många järn i elden. Om herr Trygger har *ett* småbruk och har varit ansvarig för *ett* större jordbruk, så är herr Trygger åtminstone intresserad i *flera* fall som styrelseledamot och ordförande i en rad — jag har här en förteckning på nio olika — industriella företag eller bankföretag. Det är ju naturligtvis på sitt sätt för landet lyckligt, att herr Trygger ägnar sin framstående förmåga åt *alla* våra näringar, men jag kan ändå icke neka till att jag måste, när jag ser på raden av skilda företag, giva företräde åt herr Wohlin's vitsord beträffande herr Tryggers egentliga politiska ställning. Nog tror jag för övrigt, att hela landet har det intrycket, att politiskt företräder herr Trygger i högre grad industrikapitalismens intressen än småbrukarrörelsens.

Herr Wohlin: Herr Trygger fällde ett yttrande, som vi hört många gånger förr från högerns sida, nämligen om den nära frändskapet mellan honom och hans parti och den politiska bonderörelsen. Det är rätt intressant med dessa deklarationer, ty i vanliga fall brukar det ju vara så, att det är arvingarna, som söka styrka sin legitimitet gentemot nekande och hårdhjärtade fäder, men här finna vi det motsatta skådespelet, nämligen oroliga äldre herrar, som med all gevalt söka pretendera politiskt faderskap till personer, som hava både födelsebevis och dopattest på att saken ligger på helt annat sätt.

Herr Trygger: Herr Wohlin har alldeles missförstått mitt yttrande. Något »*faderskap*» har jag icke gjort anspråk på, men jag trodde, att vi skulle kunna vara — goda bröder.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades föreliggande kungl. propositioner, i vad de angingo pensions- och indragningsstaterna, till bankoutskottet, såvitt propositionerna rörde jordbruksärenden, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionerna inom kammaren nu avgivna yttrandena.

Vid förnyad föredragning av Kungl. Maj:ts proposition ur 3, angående ändrad organisation av statsdepartementen, hänvisades densamma i vad den avsåg jordbruksdepartementet till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Föredrogs den av herr *Larsson, Edward*, väckta motionen, nr 9. om ändring i lagen angående folkskoleväsendet i vissa städer.

*Motion om
ändring i
lagen ang.
folkskole-
väsendet i
vissa städer.*

Herr *Reuterskiöld*; Fast tiden är långt framskriden, kan jag icke underlåta att i denna fråga be att få säga ett ord.

Enligt uppgift är det praxis, att en motion som denna remitteras till konstitutionsutskottet. Jag kan för min del icke finna, att det är någon som helst rimlig grund till en sådan remiss, utan motionen skall enligt min uppfattning remitteras till lagutskott. Det är här fråga om en lag, som stiftas av Konung och riksdag gemensamt, och lagutskott är rätt forum, för såvitt icke lagen är kommunallag. Det enda stödet för att den skall kunna anses som kommunallag är så vitt jag kan se, att den berör en fråga och reglerar ett förhållande, som med avseende på andra orter än dessa undantagna städer är reglerat i kyrkostämmoförordningen, som är kommunallag. Men skall man följa den principen, att allt som brytes ut ur en kommunallag förblir kommunallag, då tror jag, att man är inne på en mycket oriktig och farlig väg. En kommunallags karaktär beror icke på allt som står i den, lika litet som kyrkolagens karaktär av kyrkolag beror på allt som står i den, utan vissa förhållanden kunna hava gjort, att en institution jämte sina allmänna kommunala uppgifter fått speciella sådana på grund av förvaltningsärenden, som ålagts kommunen.

När kyrkostämmoförordningen kom till, låg skolväsendet så nära kyrkan och kyrkans angelägenheter, att det sattes in bestämmelser om skolråd jämte kyrkoråd i kyrkostämmoförordningen. När sedermera folkskoleväsendet i vissa städer flyttades från kyrkostämmoförordningen in i denna lag, är det helt naturligt, att den kommer att hänföra sig till och vara ett moment i folkskolans organisation och ledning. Skulle man anse det vara en kommunallag, bleve följden, att t. ex. lagstiftning om barnmorskeväsendet på landet skulle gå till konstitutionsutskottet. Följden skulle bli, att hela fattigvårds- och vårdslagstiftningen, som innehåller bestämmelser om fattigvårdsstyrelse, skulle gå till konstitutionsutskottet. Följden skulle bli, att när en gång en ny lag kommer om folkskoleväsendet, hela folkskolestadgan skulle gå till konstitutionsutskottet, därför att denna stadga innehåller de egentliga bestämmelserna om skoldistrikt och vad därtill hör, men bestämmelserna om skolstyrelse finnas i kyrkostämmoförordningen.

Jag kan icke under några förhållanden finna annat än att materiellt sett är här fråga om en lag, som icke är kommunallag. Med kommunallag förstås icke och kan icke förstås — om icke möjligen på grund av en inrotad och missförstådd praxis — annat än en sådan lag, som reglerar kommunen i dess allmänna ställning såsom person. om jag så får säga, och de organ som den för sin allmänna verksamhet har, liksom de uppgifter som överhuvud taget föreligga för den. Men när på kommunen läggas *särskilda* förvaltningsuppgifter, då finnes enligt mitt förmenande ingen möjlighet att inom kommunal-

*Motion om
ändring i
lagen ang.
folkskole-
väsendet i
vissa städer.*

(Forts.)

lags ram införa bestämmelserna om de organ, som skola vara verk-
samma för dessa speciella uppgifter.

Herr greve och talman! Jag yrkar remiss till lagutskott.

Herr vice talman: Herr talman, mina herrar! Beträf-
fande de kommunallagar, som enligt 38 § riksdagsordningen skola
remitteras till konstitutionsutskottet, hava ju gjorts olika meningar
gällande med hänsyn till omfattningen av själva begreppet, men man
har dock alltid varit ense, när det gällt den komplex av lagar, som
kallas 1862 års kommunallagar, och vad som rört dem och de tillägg,
som sedermera i dem tillkommit, hava alltid sedan det bestämts att
frågor om ändring av kommunallagarna skola handläggas av konstitu-
tionsutskottet, utan meningsskiljaktighet remitterats till konstitu-
tionsutskottet.

Nu är det ju så, att den motion, som föreligger, avser att för de
fall, där en stad och en landsförsamling hava gemensamt skoldistrikt,
få en ändring och tillägg till § 1 i lagen den 25 juni 1909 angående
folkskoleväsendet i vissa städer. Denna lag är så att säga ett appendix
till 1862 års förordning om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd.
Ifall man studerar själva motionen, kommer man dessutom ovillkor-
ligen till det resultat, att man för att kunna tillmötesgå motionärerna
måste även i den av mig nyss nämnda förordningen om kyrkostämma
etc. av år 1862 göra en förändring. I § 7 säges där: »Där stads-
och landsförsamlingar äro i kyrkligt avseende förenade, äga de att
på kyrkostämma samfällt överlägga och besluta om gemensamma
angelägenheter.» Det är just detta man vill komma ifrån, och vill
nå komma ifrån det, så måste det göras en förändring även med
avseende på denna paragraf. I så fall måste ju utskottet begagna
sig av den motionsrätt det har, och under sådana omständigheter kan
man väl icke tänka sig någonting annat, än att man nu måste skicka
motionen till konstitutionsutskottet, vilket är det utskott, som då
skulle hava att begagna sin motionsrätt.

Härtill kommer, att praxis, som den föregående talaren erkän-
de, är, att ärenden av detta slag alltid remitteras till konstitutions-
utskottet. Så har år 1917 Kungl. Maj:ts proposition med förslag
till lag om ändrad lydelse av 3 § i lagen angående folkskoleväsen-
det i Stockholm remitterats till konstitutionsutskottet, och likaså har
under år 1918 Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om
ändrad lydelse av §§ 1, 3 och 4 i lagen den 25 juni 1919 angående
folkskoleväsendet i vissa städer remitterats till konstitutionsutskottet.

Nu har dessutom samtidigt i andra kammaren väckts en motion
likalydande med den här föreliggande, och utan meningsskiljaktighet
har man i andra kammaren remitterat denna motion till konstitu-
tionsutskottet.

På grund av dessa av mig anförda skäl får jag hemställa, att
kammaren måtte besluta, att nu föreliggande motion skall remitteras
till konstitutionsutskottet.

Herr R e n t e r s k i ö l d: I anledning av vad herr vice talman-

nen nyss anført ber jag endast att få erinra, att denna lag angående folkskoleväsendet i vissa städer icke kan betraktas som ett bihang till kyrkostämmoförordningen, utan är en lag, som avser ett ur kyrkostämmoförordningen utbrutet och nu självständigt skolrättsförhållande.

Jag erkänner till fullo, att det finnes skäl för att konstitutionsutskottet får del i sakens behandling, men frågan är, till vilket utskott den principiellt skall hänföras. Det är utskottet sedermera obetaget att hänskjuta frågan till sammansatt utskott. Principiellt hör motionen till lagutskott, och jag vidhåller därför mitt yrkande.

*Motion om
ändring i
lagen ang.
folkskole-
väsendet i
 vissa städer.*
(Forts.)

Herr Cla s o n: Efter vad som passerade under fjolårets riksdag, lär väl ingen kunna misstänka mig att vilja till konstitutionsutskottet hänföra motioner, som icke böra dit hänföras. Konstitutionsutskottet gjorde som bekant då en rätt vidlyftig utredning i frågan och kom till det resultatet, att det avvisade åtskilliga motioner, som man dit velat hänföra.

Men från denna principiella ståndpunkt kan jag omöjligen komma till annat resultat än att denna motion verkligen hör till konstitutionsutskottet. Det kan icke bestridas, att den lag, i vilken man föreslår ändring, lagen om folkskoleväsendet i vissa städer, faktiskt har kommunallags natur. Den utgör ju, som den föregående talaren sade, en viss utbrytning ur en av de egentliga kommunallagarna, förordningen om kyrkostämma, och den är tillkommen för att på annat sätt, än som i kyrkostämmoförordningen är bestämt, organisera sättet för utövande av kommunens beslutanderätt rörande en viss grupp kommunala frågor. Såvitt jag vet ha, såsom herr vice talmannen också anförde, vid alla tillfällen, då det varit å bane fråga om en dylik organisation av den kommunala beslutanderätten, dessa ärenden remitterats till och behandlats av konstitutionsutskottet, naturligtvis efter den tid då konstitutionsutskottet fått till sig överflyttade kommunalfrågorna.

Jag hemställer alltså liksom herr vice talmannen om remiss till konstitutionsutskottet.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen enligt de yrkanden, som därunder förekommit, propositioner, först därpå, att den under behandling varande motionen skulle remitteras till konstitutionsutskottet samt vidare på motionens hänvisande till lagutskott; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på motionens remitterande till konstitutionsutskottet, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Reuterskiöld* begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att den av herr Larsson, Edward, väckta motio-

Motion om ändring i lagen ang. folkskoleväsendet i vissa städer. (Forts.)

nen, nr 9, om ändring i lagen angående folkskoleväsendet i vissa städer, skall hänvisas till konstitutionsutskottet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, hänvisas ifrågavarande motion till behandling av lagutskott.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 18;

Nej — 9.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet den av herr *Anderson, Karl Andreas*, väckta motionen, nr 14, om anslag till understödande av mindre fiskehamnbyggnader.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet herr *Heymans* motion, nr 15, angående skrivelse till Konungen med begäran om utredning och förslag beträffande sättet för tillsättande av huvudmän i sparbanker.

Föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet herr *Wavrinskys* motioner:

nr 16, angående sättet för anställande av öppen omröstning i riksdagen; samt

nr 17, om införande i riksdagen av öppen omröstning genom elektrisk voteringsmaskin.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott den av herr *Svensson, Isak*, väckta motionen, nr 18, om höjning av pensions-tillägg och understöd för personer, som hittills haft reducerade belopp av invalids- och ålderdomspensioner från allmänna pensionsförsäkringen.

Föredrogs nedannämnda motioner:

nr 19, av herr *von Hofsten*, angående skrivelse till Konungen med begäran om utredning i fråga om restaurering av Leckö slott; och

nr 20, av herr *Wohlin* m. fl., angående skrivelse till Konungen

med begäran om utredning och förslag i fråga om ecklesiastik jords styckning och upplåtande för nybildning av mindre jordbruk.

Dessa motioner hänvisades var för sig till behandling av ett tillfälligt utskott.

Föredrogs herr *Winbergs* motion, nr 21, angående skrivelse till Konungen med begäran om utredning rörande av staten understödda biblioteks anordnande ombord å svenska handelsfartyg m. m.

Herr *Winberg*: På förekommen anledning skall jag be att få hemställa om rätt att dela upp denna motion, så att yrkandet rörande utredning må utgöra en motion och yrkandet om anslag en motion.

Denna anhållan bifölls. I enlighet härmed blev ifrågavarande motion uppdelad i två särskilda motioner, den ena med samma nummer som den ursprungliga motionen och med överskrift: angående skrivelse till Konungen med begäran om utredning rörande av staten understödda biblioteks anordnande ombord å svenska handelsfartyg, samt den andra med nummer 22, och med överskrift: om anslag till understödjande av svenska sjömans- och eldareunionens studieverksamhet.

Härefter hänvisades motionen nr 21 till behandling av ett tillfälligt utskott och motionen nr 22 till statsutskottet.

Herr *Rosén* väckte en motion nr 27, angående anslag för anläggande mellan Vännäs och Hörnsjö stationer av håll- och lastplats vid London.

Denna motion hänvisades till statsutskottet.

Avgåvos och hänvisades till bankoutskottet nedannämnda motioner:

nr 28, av herr *Rosén*, m. fl., angående årliga understöd åt extra jägmästaren B. L. E. Rossanders änka och minderåriga barn; samt

nr 29, av herr *Rosén*, angående årligt understöd åt poststationsföreståndaren Carl Johan Sjöström.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 1,58 på natten.

In fidem
A. v. *Krusenstjerna*.

Rättelse

till första kammarens protokoll den 17 januari 1920 f. m.

I herr *Wohlins* anförande å sid 35 rad 19 uppifrån står »möjligt», skall i enlighet med manuskriptet vara *nödigt*.
